

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

موضوع:

امکان تصحیح عقد سلف موازی استاندارد از منظر فقه امامیه و اهل سنت

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه

معاونت آموزش

مدارک علمی

پایان‌نامه سطح ۳

نگارش:

محمد صادق فاضل

ارزیابی و تصویب شده توسط:

۱. استاد راهنما: حجت الاسلام و المسلمین مجید حبیبیان نقیعی

۲. استاد مشاور: حجت الاسلام و المسلمین محمد هادی فاضل

۳. داور: حجت الاسلام و المسلمین سید عباس موسویان

تابستان ۱۳۹۳

تقدیم

تقدیم به ساحت حضرت زهرا (سلام الله علیها) و همسر بی بدیلش علی بن ابی طالب (علیه السلام) و سلاله پاکش

سپاس

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان و امدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز. بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین می کند و سلامت امانت‌هایی را که به دستش سپرده‌اند، تضمین می نماید؛ بر حسب وظیفه و از باب «من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ»: از پدر و مادر عزیزم، این دو معلم بزرگوارم، که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت‌هایم گذشته‌اند و در تمام عرصه‌های زندگی یار و یآوری بی چشم داشت برای من بوده‌اند؛ از همسر عزیزم، به آن که سایبان عشق و آرامش و تکیه‌گاه امن و آسایش و برترین آموزگار خوش‌بینی و امید من در دوران تحصیل بود؛ از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب حجت الاسلام مجید حبیبیان نقیبی که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛ و از استاد فاضل و صبور، جناب حجت الاسلام محمد هادی فاضل، که زحمت مشاوره این رساله را متقبل شدند؛ از مرکز تخصصی تربیت مدرس به ویژه مدیریت محترم این مرکز حجت الاسلام مجتبی فاضل که کرسی تدریس من در حوزه علمیه مدیون و مرهون زحمات ایشان است، و بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی‌رسید کمال تشکر و قدردانی را دارم.

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

چکیده:

یکی از ابزارهای مالی اسلامی که به نقدشوندگی قراردادهای سلف می‌افزاید، قراردادهای سلف موازی استاندارد است. طی سال‌های اخیر این ابزارها در برخی کشورهای اسلامی مورد استفاده قرار گرفته و به تازگی به بازار سرمایه ایران نیز معرفی شده است که نخستین بار بر روی نفت و فرآورده‌های نفتی و با هدف تأمین مالی پروژه‌های نفتی پیشنهاد گردیده است.

مهم‌ترین اشکال قراردادهای سلف موازی استاندارد از لحاظ فقهی عدم امکان حضور در بازار ثانویه است. این نوشتار کوشیده است به روش توصیفی تحلیلی راه‌کارهایی که برای برون رفت از این مشکل ارائه شده است، که عبارتند از: سلف موازی، واگذاری وکالتی، صلح مبیع سلف و ترکیب سلف موازی با حواله، را مورد نقد و بررسی قرار دهد. تحقیق حاضر نشان می‌دهد کلیه راه‌های ارائه شده، قابلیت اجرا در سطح بین‌المللی را ندارد، اما برای کاربرد داخلی می‌توان از شیوه صلح مبیع سلف و همچنین ترکیب سلف با حواله استفاده کرد.

کلید واژه:

عقد سلف - عقد سلف موازی - سلف موازی استاندارد - سلف نفتی - ترکیب سلف با حواله -

صلح سلف نفتی.

فهرست

.....	تقديم	أ
.....	سپاس	أ
.....	چکیده:	ج
.....	کلید واژه:	ج
.....	فهرست	ه
.....	مقدمه	۱
.....	فصل اول: مفاهیم و کلیات	۳
.....	تبیین مسأله	۳
.....	اهمیت و جایگاه موضوع	۴
.....	هدف از تحقیق	۴
.....	سؤالات اصلی و فرعی	۴
.....	فرضیه تحقیق	۵
.....	پیشینه تحقیق	۵
.....	روش تحقیق	۶
.....	مفاهیم	۶
.....	۱. عقد:	۶
.....	۲. سلف:	۷
.....	۳. سلف موازی استاندارد:	۷
.....	فصل دوم: عقد سلف	۱۳
.....	مبحث اول: تعریف سلف	۱۳
.....	مبحث دوم: ادله مشروعیت عقد سلف	۱۴
.....	مبحث سوم: صیغه عقد سلف	۱۸
.....	مبحث چهارم: شروط سلف	۲۰

۱. معلوم بودن جنس و اوصاف مبیع..... ۲۰
۲. مشخص بودن زمان سررسید تحویل کالا..... ۲۳
۳. قبض ثمن قبل از جدا شدن متبایعین..... ۲۴
- دریافت بخشی از ثمن در مجلس عقد..... ۲۶
۴. ممکن بودن تحویل کالا در سررسید..... ۲۷
۵. معلوم بودن مقدار مبیع..... ۳۲
۶. معلوم بودن مقدار ثمن..... ۳۴
۷. دین بودن مسلم فیه..... ۳۷
- خلاصه..... ۳۸
- مبحث پنجم: برخی از احکام عقد سلف..... ۳۸
۱. اشتراط در سلف..... ۳۹
۲. اقاله در سلف..... ۳۹
۳. فروش مسلم فیه قبل از سررسید..... ۴۰
۴. شراکت بعد از عقد در سلف..... ۴۳
۵. حکم حواله و کفالت و رهن در عقد سلف..... ۴۳
- خلاصه..... ۴۵
- مبحث ششم: عقد سلف از نگاه قانون مدنی..... ۴۶
- مبحث هفتم: میزان استفاده از قرارداد سلف در بازار سرمایه..... ۵۰
- حواله در فقه شیعه و اهل سنت..... ۵۱
- خلاصه..... ۵۷
- فصل سوم: بررسی مشکلات فقهی سلف موازی استاندارد..... ۵۹
- مبحث اول: معرفی صکوک سلف..... ۵۹
- کاربردهای صکوک سلف..... ۶۰
۱. تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی..... ۶۰

۲. جبران کسری بودجه ۶۱
۳. پوشش ریسک ۶۱
۴. کشف قیمت ۶۲
۵. ابزار سیاست پولی برای عملیات بازار باز ۶۲
- محدودیت‌های صکوک سلف ۶۳
- مبحث دوم: مدل‌های عملیاتی اوراق سلف ۶۳
۱. مدل عملیاتی اوراق سلف دولت بحرین ۶۴
- روابط حقوقی اوراق سلف دولت بحرین ۶۵
- ریسک اوراق سلف دولت بحرین ۶۵
- مشکل فقهی مدل عملیاتی اوراق سلف دولت بحرین ۶۶
۲. مدل عملیاتی اوراق سلف (پیشنهادی برای ایران) ۶۶
- روابط حقوقی اوراق سلف ۶۷
- مسائل شرعی اوراق سلف ۶۸
۳. مدل عملیاتی سلف موازی نفت ۶۹
- مدیریت ریسک سلف موازی نفت ۶۹
- مرحله نخست: فروش اوراق سلف ۷۱
- مرحله دوم: تسویه اوراق سلف ۷۲
- مبحث سوم: بررسی مفاد طرح سلف موازی استاندارد نفتی ۷۳
- نخست: ابهام در علل انتخاب این روش میان سایر روش‌ها ۷۳
- دوم. موانع قانونی و بودجه‌ای ۷۴
- سوم. مسائل مربوط به نماد دلاری این اوراق ۷۵
- چهارم. مسائل مربوط به بازار سرمایه کشور ۷۶
- پنجم. برخی مسائل اجرایی ۷۹
- مبحث چهارم: قراردادهای انجام شده بر اساس سلف موازی استاندارد ۸۰
- نخست: فروش نفت از طرف وزارت نفت؛ ۸۰

- دوم: فروش سکه از طرف بانک مرکزی؛ ۸۱
- سوم: فروش برق از طرف وزارت نیرو؛ ۸۱
- چهارم: فروش میلگرد ۸۲
- پنجم: سنگ آهن دانه بندی مجتمع معدنی و صنعتی گل گهر ۸۲
- مبحث پنجم: تشریح اشکالات احتمالی فقهی سلف موازی استاندارد ۸۳
- مبحث ششم: راه‌حل‌های استفاده از اوراق سلف ۸۹
۱. سلف موازی ۸۹
۲. واگذاری و کالتی ۹۱
۳. صلح مبیع سلف ۹۲
۴. ترکیب سلف موازی با حواله ۹۲
- مصوبه کمیته فقهی سازمان بورس درباره سلف موازی و حواله ۹۴
- خلاصه ۹۶
- فصل چهارم: خلاصه، نتیجه‌گیری و پیشنهادها ۹۹
۱. خلاصه ۹۹
۲. نتیجه‌گیری ۱۰۰
۳. پیشنهادها ۱۰۱
- منابع و مأخذ ۱۰۳
- پیوست‌ها ۱۱۵
- پیوست شماره ۱ ۱۱۵
- پیوست شماره ۲ ۱۲۹
- پیوست شماره ۳ ۱۳۹
- پیوست شماره ۴ ۱۵۱
- پیوست شماره ۵ ۱۵۳
- پیوست شماره ۶ ۱۶۹

مقدمه

یکی از ابزارهای مالی که در شرع مقدس اسلام به رسمیت شناخته شده عقد سلف است. عقد سلف یکی از اقسام بیع است که ثمن در آن در مجلس عقد قبض می‌شود و تحویل مبیع در آینده صورت می‌گیرد.

عقد سلف در بازار بورس و اوراق بهادار نیز وارد شده است و به خاطر کارایی و شرایط این نوع از عقد، شرکت‌های صنعتی و تولیدکنندگان محصولات، برای تأمین کمبود نقدینگی خود، به عقد سلف روی آورده و اقدام به پیش‌فروش محصولات خود می‌کنند.

ولی اگر زمان سررسید تحویل مبیع طولانی شود، استفاده از عقد سلف در بازار بورس و اوراق بهادار دچار مشکل فقهی و اقتصادی خواهد شد.

مشکل فقهی آن این است که اگر خریدار در عقد سلف نیاز به فروش سهام خود پیدا کرد طبق نظر مشهور فقیهان حق فروش آن را تا پیش از سررسید ندارد.

و کم شدن استقبال از این نوع قرارداد به خاطر مشکل فقهی آن و عدم جواز فروش پیش از سررسید و لزوم نگهداری سهام تا زمان سررسید، مشکل اقتصادی آن است.

کارشناسان فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار برای حل این دو مشکل چهار راه پیشنهاد کرده‌اند.

آقای فراهانی فرد در مقاله «صکوک سلف؛ ابزاری مناسب برای تأمین مالی و پوشش ریسک» که در سال ۱۳۸۸ در شماره ۳۳ نشریه فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی به چاپ رسیده است، سه راه برای آن بیان کرده است.

آقای موسویان در مقاله «اوراق سلف، ابزاری برای تأمین مالی پروژه‌های بالادستی صنعت نفت» که در سال ۱۳۸۹ در شماره ۳۹ همان نشریه چاپ شده است، در هر سه راه خدشه وارد کرده و راه چهارمی را مطرح می‌کند.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی - دفتر مطالعات اقتصادی، بررسی طرح قراردادهای سلف موازی استاندارد نفتی (ویرایش اول)، دی‌ماه ۱۳۹۰ ه.ش. در این مقاله پس از بیان محتوای

طرح پیشنهادی وزارت نفت و ضرورت آن، پنج مورد از ابهامات و نقدهایی که بر طرح وارد است را مطرح کرده است.

سازمان بورس از حوزه‌های علمیه که تنها مرجع برای حل مشکلات فقهی است درخواست کرده است که با توجه به مسائل اقتصادی آن مشکل فقهی آن را حل نماید و از این جهت بر آن شدیم تا راه‌کارهای پیشنهادی مورد بررسی قرار داده و در صورت امکان یک راه حل دیگری ارائه دهیم.

برای مشکل فقهی عملیاتی کردن سلف در طولانی مدت، چهار راه حل پیشنهاد گردید:

۱. سلف موازی؛ اشکال عمده این راه حل بیرون رفتن خریدار اول از بازار است.
 ۲. واگذاری وکالتی؛ این راه حل نیز دارای اشکالاتی است از جمله، بیرون رفتن خریدار اول از بازار، بطلان وکالت با مرگ یا جنون و یا مانند آن، و وجود حق رجوع خریدار نهایی به خریدار قبلی در صورت کاهش قیمت کالا.
 ۳. صلح مبیع سلف؛ محدودیت این روش این است که به باور اکثر فقیهان اهل سنت برخی از فقیهان شیعه، قرارداد صلح، عقد مستقل نبوده و در چنین مواردی قابل استفاده نیست.
 ۴. ترکیب سلف موازی با حواله؛ مشکل این روش نیز این است که بنابر نظر شافعیه و حنابله حواله مسلم فیه جایز نیست.
- در نتیجه، برای عملیاتی کردن قرارداد سلف موازی در بازارهای داخلی، مانند پیش‌فروش سکه، میلگرد و سنگ آهن، راه حل سوم و چهارم مناسب هستند و قابلیت اجرا دارند.
- اما برای پیش‌فروش نفت که در آن، وزارت نفت بنا بر جذب سرمایه خارجی - به ویژه کشورهای اسلامی که نوعاً سنی‌نشین هستند و برنامه حکومتی آنها بر اساس احکام اهل سنت نگاشته شده است - را دارد، باید راه حل دیگری اندیشید.

فصل اول: مفاهیم و کلیات

تبیین مسأله

بسیاری از دانشمندان مسلمان در زمینه طراحی ابزارهای مالی اسلامی، مطالعات گسترده‌ای روی انواع عقود شرعی برای ابزارسازی انجام دادند. و توانستند انواع صکوک مانند: اوراق مشارکت، قرض الحسنه، مرابحه، اجاره، استصناع، مزارعه، و مساقات طراحی کنند که برخی، قابلیت استفاده در جایگاه ابزار سیاست پولی را نیز داشته‌اند. ویژگی این ابزارها این است که به طور معمول برای طرح‌ها و پروژه‌های میان مدت و بلند مدت به کار می‌روند. اما برای تکمیل پاسخگویی به نیازهای بازار پول و سرمایه، نیاز به اندیشه طراحی ابزارهای دیگر با کاربردهای کوتاه مدت بوده است؛ به نظر می‌رسد می‌توان با استفاده از قرارداد سلف این نیاز را برآورده کرد.

مؤسسه پولی بحرین برای نخستین بار در حوزه کشورهای خلیج فارس در سال ۲۰۰۱ اسناد دولتی مطابق با قوانین اسلامی منتشر کرد. ارزش این اسناد ۲۵ میلیون دلار آمریکا به شکل اوراق سه ماهه و با عنوان اوراق بهادار «صکوک سلم» بود. اوراق پیش‌گفته، نرخ بازدهی ثابت ۳/۹۵ درصدی داشت که مبتنی بر نرخ بهره نبود. این صکوک، در بحرین تا سال ۲۰۰۳، ۲۳ بار منتشر شد و ارزش آن حدود ۶۲۵ میلیون دلار بوده است (فراهانی، ۱۳۸۸ش: ۴)

علاوه بر کشور بحرین، کشور ما نیز در صدد استفاده از عرضه اوراق سلف نفتی به صورت گسترده از طریق شبکه بانکی و شبکه کارگزاری در بازار سرمایه بود. به این منظور دستورالعمل معاملات سلف نفت در بورس کالا طراحی شد. اما منجر به معامله‌ای نشد. در این تحقیق قصد داریم پس از معرفی تفصیلی عقد سلف و تبیین سلف موازی استاندارد، شرایط و ویژگی‌های سلف موازی را توضیح دهیم. و بیانی اجمالی از قراردادهای انجام شده بر اساس سلف موازی استاندارد داشته باشیم و در آخر اشکالات احتمالی فقهی سلف موازی استاندارد را تشریح کرده و به بررسی راه‌حل‌های استفاده از اوراق سلف پردازیم

اهمیت و جایگاه موضوع

انسان موجود اجتماعی است و زندگی اجتماعی با پیشرفت و ارتباط نزدیک‌تر، نیازهای او برای تعامل با هم‌نوعان بیشتر می‌شود. یکی از مواردی که انسان به آن احتیاج پیدا می‌کند تأسیس قراردادهای جدید برای تنوع بخشیدن به داد و ستد با انسان‌های دیگر است. شاهد آن هم به وجود آمدن بیمه، بیع زمانی و مانند آن است. یکی از قراردادهایی که امروزه مطرح است عقد سلف موازی استاندارد است. اما اینکه این نوع قرارداد در کشور جمهوری اسلامی ایران امکان اجرا داشته باشد نیاز دارد که با مبانی شرع مقدس اسلام تطبیق داده شود. از آنجا که حوزه تنها مرجع پاسخگو برای بررسی مشروع بودن عقود است بر ما لازم شد که آن را مورد بحث و بررسی قرار دهیم و به همین جهت این پژوهش برای پایان‌نامه انتخاب شد.

هدف از تحقیق

۱. پیشنهاد ابزار جدید و مناسب برای بازار سرمایه اسلامی
۲. جستجو و ارائه راه‌حلی برای مشکل فقهی اوراق سلف موازی (خصوصاً برای بازار ثانویه)
۳. زمینه‌سازی روش مناسب تأمین نقدینگی برای وزارت (شرکت) نفت ایران در استخراج از منابع مشترک با کشورهای همسایه

سؤالات اصلی و فرعی

(۱) سؤال اصلی:

چگونه می‌توان قرارداد سلف موازی استاندارد را با مبانی فقهی امامیه و اهل سنت تطبیق کرد؟

(۲) سؤالات فرعی:

۱. عرضه اوراق سلف موازی دارای چه اشکالات فقهی است؟
۲. چه پیشنهادهایی برای حل مشکلات فقهی سلف موازی می‌توان ارائه داد؟

فرضیه تحقیق

با روش‌های سلف موازی، واگذاری وکالتی، صلح مبیع سلف و ترکیب سلف با حواله می‌توان قرارداد سلف موازی استاندارد را بر اساس مبانی فقهی امامیه و اهل سنت تصحیح کرد.

پیشینه تحقیق

اوراق سلف موازی استاندارد بحث جدیدی است که برای اولین بار در تاریخ ۱۳۸۷/۵/۱۶ در کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس مطرح شد و هنوز هم ادامه دارد. سه مقاله تا کنون در مورد سلف موازی استاندارد نگاشته شده است.

فراهانی‌فرد، سعید، «صکوک سلف؛ ابزاری مناسب برای تأمین مالی و پوشش ریسک»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، ش ۳۳، بهار ۱۳۸۸. در این مقاله عقد سلف موازی تشریح شده و سه راه برای سلف موازی ارائه شده است.

موسویان، سیدعباس، «اوراق سلف، ابزاری برای تأمین مالی پروژه‌های بالادستی صنعت نفت»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، ش ۳۹، پاییز ۱۳۸۹. در این مقاله سه راهی که آقای فراهانی‌فرد در مقاله خود مطرح کرده را مورد بررسی و نقد قرار داده و راه چهارمی را پیشنهاد کرده است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی - دفتر مطالعات اقتصادی، بررسی طرح قراردادهای سلف موازی استاندارد نفتی (ویرایش اول)، دی‌ماه ۱۳۹۰ ه.ش. در این مقاله پس از بیان محتوای طرح پیشنهادی وزارت نفت و ضرورت آن، پنج مورد از ابهامات و نقدهایی که بر طرح وارد است را مطرح کرده است.

ما در این نوشتار پس از نقل هر چهار راه و نقل بررسی‌های آقای موسویان، راه‌کار چهارم را بررسی خواهیم کرد.

اما بحث سلف در کتاب المتاجر را برای اولین بار شیخ صدوق (متوفی ۳۸۱) مطرح و به زوایای آن پرداخته است. هر چند در کتابی که گروه پژوهش مرکز المعجم الفقهی تحت عنوان حیاة ابن ابی عقیل و فقهه تألیف کرده، و نظریات فقهی ابن ابی عقیل (زنده در سال ۳۲۹ هـ.ق) را جمع‌آوری

کرده، بحث سلف آمده و این فقیه بزرگوار به این بخش از فقه اشاره داشته است. پس از آن در همه کتب فقهی مربوط به تجارت و نیز ادبیات حقوقی خصوصاً حقوق اسلامی به آن پرداخته شده است.

روش تحقیق

این تحقیق با کمک گرفتن از اسناد نوشتاری، سامانه‌های یارانه‌ای و نرم‌افزارهای علمی، و با استفاده از آیات و روایات، در چهارچوب نظریه مشهور مذاهب فقهی یک نگاه توصیفی - تحلیلی به مسأله سلف موازی استاندارد دارد.

مفاهیم

در این پایان‌نامه از واژگانی استفاده شده است که اینک به تشریح آن الفاظ خواهیم پرداخت:

۱. عقد:

برای معنای لغوی «عقد»، سه مورد ذکر شده است: عقد از انعقاد به معنای بسته شدن، غلیظ شدن و سفت شدن؛ عقد از عقد به معنای طوق و گردن‌بند؛ عقد از عُقْدَةُ به معنای گره. (جوهری، ۱۴۱۰ق: ۵۱۰/۲)

حضرت امام خمینی رحمه‌الله پس از ذکر این سه معنا می‌فرماید: «اظهر آن است که عقد اصطلاحی در باب معاملات، از ریشه، عُقْدَةُ آمده باشد؛ زیرا علاوه بر این که فهم عرفی با این امر همراه است، آیات قرآنی: «ولاتعزموا عُقْدَةَ النِّكَاحِ» (بقره/۲۳۵) و «أَوْ يَعْقُوا الذی بیده عُقْدَةُ النِّكَاحِ» (بقره/۲۳۷) شاهد بر این مطلب‌اند» (خمینی، ۱۴۲۱ق: ۶۵/۱) آنگاه حضرت امام مؤیداتی از اظهارات لغویون را بازگو می‌فرمایند.

البته به حسب ثبوت، ایرادی ندارد که بازگشت معنای اصطلاحی عقد را به آن دو معنای لغوی دیگر نیز بدانیم و مثلاً بگوییم: عقد اصطلاحی را از این رو «عقد» می‌نامند که باعث می‌شود چیزی گردن‌گیر طرف یا طرفین معامله شود؛ لیکن به نظر می‌رسد در مقام اثبات، به دلیل تقابل مفهوم عقد با

مفهوم ایقاع و با توجه به تعریف ایقاع به عملی که یک طرفه است در کنار عنایت به اینکه عمل گره زدن که معمولاً میان دو سر ریسمان صورت می‌پذیرد، برداشت حضرت امام تأیید می‌شود.

با عنایت به همین ریشه است که به کسی که گره‌ای در زندگی او به وجود آمده و بر شخصیت وی تأثیر گذاشته است، «عقده‌ای» گویند. و یا آوردن الفاظ گنگ و نامأنوس در کلام را که باعث گره خوردن معانی و سردرگمی مخاطب در یافتن معنای سخن می‌شود، «تعقید در کلام» می‌نامند.

در اصطلاح حقوقی، عقد یکی از مصادیق «اعمال حقوقی» است در کنار مصداق دیگر آن یعنی ایقاع. مراد از اعمال حقوقی آن دسته از پدیده‌های حقوقی‌اند که اراده اشخاص در ترتب آثار حقوقی بر آنها نقش دارد؛ برخلاف «وقایع حقوقی» که آثار حقوقی آنها به اراده شخص مربوط نشده، بلکه به حکم قانون مترتب می‌گردند و به نوبه خود ممکن است واقعه‌ای ارادی باشد؛ مثل غصب و اتلاف، یا واقعه‌ای غیر ارادی باشد، مثل فوت، تولد، حوادث قهری و ...

اولین ماده در قانون مدنی ایران که مواد مربوط به قواعد عمومی قراردادها به طور مشخص از آنجا شروع می‌شود، ماده ۱۸۳ می‌باشد. این ماده در مقام تعریف عقد می‌گوید: «عقد، عبارت است از این که یک یا چند نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر، تعهد بر امری نمایند و مورد قبول آنها باشد» با دقت در این تعریف می‌توان دو شرط اساسی زیر را برای صدق عقد، در موردی استفاده کرد:

۱. توافق دو یا چند اراده با هم؛ ۲. ایجاد تعهد. (دادمرزی، ۱۳۷۹ش: ۶۱)

۲. سلف:

واژه سلف در لغت به معنی «گذشته» است و در اصطلاح «فروش یک شیء توصیف شده در ذمه بائع در مقابل ثمنی که در مجلس اعطاء می‌شود»

۳. سلف موازی استاندارد:

سازوکار سلف موازی راهکاری است برای حل مشکل نقدینگی قراردادهای سلف. قراردادهای سلف به دلیل آنکه مبتنی بر تحویل حال ثمن از یک طرف معامله و تحویل آتی ثمن (کالا) از طرف دیگر می‌باشند با مسئله‌ی عدم تحویل نقد کالا مواجه هستند. این قراردادها سازوکار مطلوبی را برای

تأمین مالی کشاورزان و سایر تولیدکنندگان فراهم می‌آورند. اما از طرف دیگر، خریدار کالای سلف با مشکل نقدشوندگی مواجه است و چنانچه بتوان راه حلی برای این مسئله ارائه داد می‌توان پویایی و استقبال هر چه بیشتر از معاملات سلف را رقم زد.

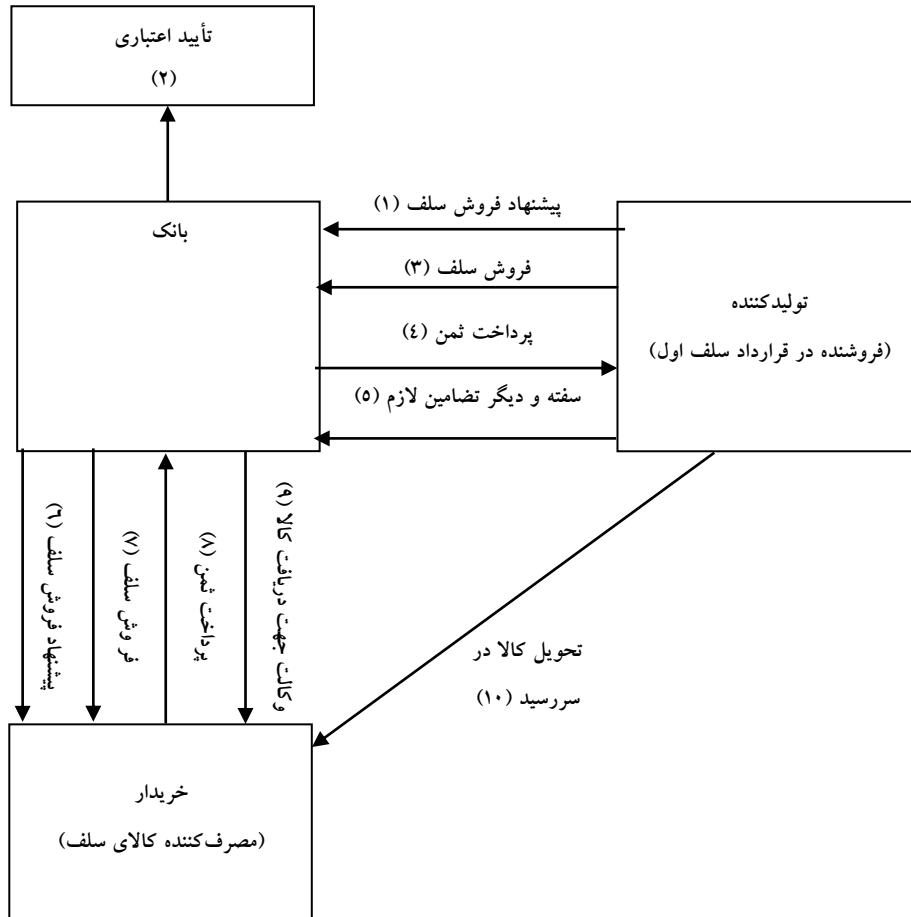
سازو کار سلف موازی به همین منظور طراحی شده است. این ابزار برای خریداران کالای سلف این امکان را فراهم می‌آورد تا بتواند دارایی خود را به پول نقد تبدیل کند. دارایی در معاملات سلف، کالایی است که موعده معینی برای تحویل آتی آن در نظر گرفته شده است. بدین ترتیب نقدشوندگی کالا در سلف افزایش می‌یابد و خریدار ترسی از اینکه نتواند نقدینگی لازم را تأمین کند، نخواهد داشت.

در سلف موازی، به موازات قرارداد سلف اولیه، یک قرارداد سلف ثانویه نیز به امضا می‌رسد به این ترتیب که خریدار در قرارداد سلف نخست، در موضع فروشنده در قرارداد سلف ثانوی قرار می‌گیرد و یک قرارداد سلف موازی بین خریدار در معامله نخست و خریدار ثانوی که جهت خرید همان کالا وارد قرارداد شده است به امضا می‌رسد. در شکل زیر، سازوکار سلف موازی به تصویر کشیده شده است.

همان طور که در شکل نیز مشخص شده است، طبق قرارداد سلف اول، یک بانک اسلامی از تولیدکننده‌ای که از محل عقد سلف به دنبال تأمین مالی است کالا را به صورت تحویل آتی تملک می‌کند و سپس با مشتری دیگری وارد قرارداد سلف دیگری می‌شود و همان کالا را به صورت سلف به مشتری خود واگذار می‌کند. مشتری نیز طبق عقد سلف، مبلغ قرارداد را به صورت نقد پرداخت می‌کند و زمان تحویل کالا را هم همان موعده تحویل در قرارداد سلف نخست قرار می‌دهد و در زمان سررسید، همان کالایی را که از تولیدکننده دریافت می‌کند به مشتری خود تحویل می‌دهد. مراحل قرارداد سلف موازی در شکل به تصویر کشیده شده است. در مرحله نخست (شماره ۱)، تولیدکننده اول (فروشنده در قرارداد سلف اول) به بانک پیشنهاد فروش یک کالای مشخص را در قالب عقد سلف می‌دهد.

در مرحله دوم، بانک به بررسی وضعیت اعتباری متقاضی می‌پردازد و چنانچه وضعیت اعتباری وی با شرایط انطباق داشت اقدام به انعقاد قرارداد با متقاضی در قالب عقد سلف می‌نماید. با انجام

این مرحله بین طرفین عقد سلف منعقد می‌شود و ضروری است ضوابط خاص مربوط به عقد سلف که در قسمت نخست ذکر گردید در شرایط معامله لحاظ شوند.

از مهمترین ضوابط عقد سلف این است که ثمن کالا به صورت حالّ پرداخت شود. به همین خاطر در مرحله چهارم از روند معاملات، ثمن پرداخت می‌شود و تولیدکننده نخست وجه معامله را به صورت نقد دریافت می‌کند.

در روند معاملات سلف موازی، و جهت اطمینان بیشتر از عدم بروز مشکل در مراحل آتی معامله، بانک اقدام به اخذ تضامین و وثایق مورد نیاز از متقاضی می‌نماید. این روند، مرحله پنجم ساختار معامله را تشکیل می‌دهد.

تا این مرحله، قسمت اول معاملات سلف موازی به اتمام می‌رسد و معامله سلف اول از نظر روند اجرایی معاملات سلف موازی به اتمام می‌رسد.

در مرحله بعد، معامله سلف دوم آغاز می‌شود و نام‌گذاری این صورت معاملات به معاملات سلف موازی به خاطر وجود این سلف دوم است.

معامله سلف دوم اساساً به خاطر افزایش نقدینگی معاملات سلف اجرا می‌شود. معامله سلف موازی سازوکاری را فراهم می‌آورد تا مطابق آن، به مدد وجود ضوابط خاص برای معاملات سلف، مشکل نقدینگی در معاملات سلف برطرف شود. سازوکار حل مشکل نقدینگی در معاملات سلف طبق توضیحات پیش‌رو می‌باشد.

در انجام معامله سلف دوم، بانک که اینک مالک یک کالای مشخص طبق قرارداد سلف نخست شده است، اقدام به انعقاد معامله سلف دیگری می‌کند. این معامله سلف دوم، مستقل از معامله سلف اول است. طبق سازوکار سلف دوم، بانک وارد یک معامله سلف دیگر می‌شود و قرارداد سلف دیگری جهت فروش یک کالای مشخص در تاریخ تحویل شخصی در آینده به خریدار، امضا می‌کند. البته شایان ذکر است که خریدار در معامله دوم متفاوت از فروشنده در معامله اول است. مراحل انجام معامله سلف دوم نیز مطابق ضوابط و مقررات فقهی مترتب بر معاملات سلف از یک سو و ضوابط اجرایی انجام معاملات سلف موازی از سوی دیگر است. در ذیل به شرح این راه حل انجام معامله سلف دوم می‌پردازیم.

در مرحله ششم از روند اجرایی سلف، بانک به خریدار پیشنهاد کالای سلف را می‌دهد. خریدار نیز با توجه به ضوابط و معیارها، شرایط را بررسی نموده و در صورت انطباق شرایط و موازین خاص، اقدام به انجام معامله می‌نماید.

در مرحله هفتم، بانک به عنوان فروشنده، اقدام به انعقاد قرارداد سلف موازی می‌نماید و خریدار نیز در جایگاه مشتری در عقد سلف قرار می‌گیرد.

در مرحله هشتم، به خاطر وجود شرایط خاص در انعقاد قرارداد سلف ثمن به صورت حال پرداخت می‌شود و بانک ثمن معامله را دریافت می‌کند.

اساس کار قرارداد سلف موازی در این مرحله است و در اینجا، ثمن معامله به بانک پرداخت می‌شود و بانک با دریافت ثمن، مشکل نقدینگی که از محل شرایط خاص مترتب بر عقد سلف وجود داشت را حل می‌نماید.

سازوکار قرارداد سلف موازی معمولاً جایی است که نوع و تاریخ دو قرارداد سلف یکسان هستند. با توجه به این مطلب، در زمان سررسید، با عنایت به یکسان بودن نوع و تاریخ تحویل، بانک، خریدار در معامله سلف دوم را وکیل خود در دریافت کالا از تولید کننده اول می‌کند. تا اینجا مرحله نهم ساختار به انجام می‌رسد. در زمان سررسید، خریدار در معامله سلف دوم به وکالت از بانک نزد تولیدکننده در معامله نخست مراجعه می‌کند و کالا را به وکالت از بانک از تولیدکننده دریافت می‌کند. دریافت کالا از تولیدکننده مرحله پایانی ساختار معاملات سلف موازی را تشکیل می‌دهد.

بدین ترتیب، سازوکار سلف موازی این امکان را برای بانک فراهم می‌آورد تا ضمن اطمینان خاطر از توان نقد کردن کالای خریداری شده در معامله سلف اول بتواند با اطمینان خاطر بیشتری از تولیدکنندگان و متقاضیان فروش کالا طبق عقد سلف، حمایت‌های مالی کافی را به عمل آورد و منابع کافی را در اختیار ایشان قرار دهد.

نکته مهمی که در انعقاد قرارداد سلف موازی باید مد نظر قرار گیرد این است که اساساً قرارداد سلف موازی مبتنی بر دو عقد سلف می‌باشد که این دو عقد از یکدیگر کاملاً مستقل هستند. یعنی در قرارداد سلف دوم، عقد سلف دیگری به موازات عقد سلف نخست بین طرفین به امضا می‌رسد و خریدار در معامله اول، از طریق انعقاد معامله سلف مستقل دیگری، کالایی را طبق عقد سلف به مشتری می‌فروشد.

فصل دوم: عقد سلف

مبحث اول: تعریف سلف

واژه سلف در لغت به معنی گذشته است (احمد بن فارس، بی تا: ۴۸۹؛ ابن منظور، ۱۴۱۴ق: ۱۵۸/۹؛ فراهیدی، ۱۴۱۰ق: ۲۵۸/۷؛ راغب، ۱۴۱۲ق: ۳۲۰؛ قرشی، ۱۴۱۲ق: ۲۹۳/۳) و اینکه به پیشینیان، سلف گویند از همین جهت است و بیع مورد بحث ما را نیز از آن جهت بیع سلف نامیده‌اند که ثمن در آن بر مثنی مقدم می‌شود (احمد بن فارس، بی تا: ۴۸۹).

علامه مصطفوی پس از نقل معنای سلف از چند کتاب معتبر، معنای تحقیقی در سلف را وقوع شیء و تحقق آن در زمان گذشته می‌داند و می‌فرماید: «در کنار واژه سلف چند واژه دیگر هستند که به معنای گذشته می‌آیند ولی تفاوت‌هایی ظریفی با واژه سلف دارند. از جمله:

سبق: سبق به معنای مقدم بودن در حرکت، عمل یا فکر است و در مقابل آن لحوق قرار دارد.
تقدم: تقدم یک امر نسبی است و برای مقدم بودن چیزی بر چیز دیگری که از حیث زمان و مکان بعد از آن است استعمال می‌شود، خواه تقدم زمانی یا مکانی قصد شود یا قصد نشود. و این واژه در مقابل تأخر است.

مرور: مرور به معنای عبور از نقطه‌ی معینی است.

مضی: واژه مضی به معنای عبور یک جریان از زمان حال به گذشته است و در مقابل آن استقبال است.

و واژه سلف به معنای گذشته است اما نه در آن سبق و لحوق لحاظ می‌شود، نه تقدم و تأخر، نه عبور از نقطه‌ی معین و نه جریان در گذشته و حال.» (مصطفوی، ۱۴۰۲ق: ۱۸۰/۵)

در علم لغت، واژه سلم مترادف با واژه سلف گرفته شده است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق: ۲۹۵/۱۲) که واژه سلم به معنی صحت و عافیت است و اینکه به این نوع عقد، سلم گویند از این جهت است که سالم از امتناع مشتری از اعطاء پرداخت ثمن است. (احمد بن فارس، بی تا: ۴۸۹).

البهوتی در شرح منتهی الإرادات می‌گوید سلم لغت اهل حجاز است و سلف لغت اهل عراق (بهوتی، ۱۴۲۱ق: ۲۹۶/۳) و این نشانی دیگر از این است که دو واژه در لغت به یک معنا می‌آیند.

در متون فقهی معتبر شیعی برای تعریف اصطلاحی عقد سلف آمده است: «السلم هو أن يسلف عوضاً حاضراً أو في حكم الحاضر في عوض موصوف في الذمة إلى أجل معلوم» (طوسی، ۱۳۷۸ق: ۱۶۹/۲)، «السلم هو ابتیاع مال مضمون إلى أجل معلوم بمال حاضر، أو في حكمه» (محقق حلی، ۱۴۰۸ق: ۵۵/۲) و «و هو بیع عوض موصوف في الذمة إلى أجل معلوم بثمن حاضر، و هو نوع من البیع، یعتقد بما یعتقد به البیع» (علامه حلی، ۱۴۲۰ق: ۴۱۳/۲)

در نتیجه عقد سلف در اصطلاح فقه امامیه عبارت است از فروختن یک کالا به شکل کلی در ذمه که به واسطه ذکر نوع و اوصاف، آن را معین نمایند و برای تحویل آن به مشتری، زمان معین در عقد مقرر کنند و تا آن زمان به عنوان دین در گردن بایع باقی است، در مقابل ثمن مشخص و معلومی که در همان مجلس عقد، نقداً از مشتری بگیرد. این معامله خاص با شرایط ذکر شده را عقد سلف گویند. عبارات فقها در این زمینه متفاوت است که تفاوت آنها هم تابع اختلاف فقهاء در شروط عقد سلف است، ولی همه آنها به یک معنا برمی‌گردد؛ یعنی فروش یک شیء توصیف شده در ذمه بایع به بدلی که در مجلس اعطاء می‌شود.

در نزد اهل سنت نیز سلف به همین معناست. جزایری از مذاهب اربعه نقل می‌کند: «الشافعیة قالوا: السلم بیع شیء موصوف في ذمة بلفظ سلم الحنفیة قالوا: السلم هو شراء أجل بعاجل المالکیة قالوا: السلم عقد معاوضة یوجب شغل ذمة بغير عین و لا منفعة غیر متماثل العوضین الحنابلہ قالوا: السلم عقد علی شیء یصح بیعه موصوف في الذمة إلى أجل. و الذمة هی وصف یصیر به المکلف أهلاً للإلزام و الالتزام ...» (جزایری، بی تا: ۳۳/۲)

بنابر این واژه سلف در لغت به معنی «گذشته» است و در اصطلاح «فروش یک شیء توصیف شده در ذمه بایع در مقابل ثمنی که در مجلس اعطاء می‌شود». و هر چند کلام فقهاء (اعم از شیعه و اهل سنت) در بیان تعریف فرق می‌کند ولی همه آنها به همین عبارت برمی‌گردد.

مبحث دوم: ادله مشروعیت عقد سلف

جواز عقد سلف از جمله مسائلی است که هم در میان فقهاء شیعه و هم میان فقهاء اهل سنت مخالفی در اصل مشروعیت آن وجود ندارد و هر دو فرقه برای جواز آن به کتاب و سنت و اجماع استدلال می‌کنند.

فقهاء امامیه برای مشروعیت عقد سلف به این ادله استدلال می‌کنند.

۱. آیه ۲۸۲ سوره بقره، «إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى» شامل بیع سلم می‌شود، همچنانکه صریحاً شامل قرض دادن می‌شود (علامه حلی، بی تا: ۲۵۹/۱۱). و اکثر فقهاء از این فراز از آیه جواز سلم را برداشت کرده‌اند، و از ابن عباس نقل شده که این آیه فقط در مورد عقد سلم نازل شده است (جمیل عبدالله، بی تا: ۳۱۴). به عنوان نمونه شیخ طوسی در المبسوط می‌فرماید: «سلم، دین تا سررسید مشخص است، و از این آیه و عبارت «فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ»، برداشت می‌کند که گرفتن رهن در بحث سلم جایز است». (طوسی، ۱۳۸۷ق: ۱۶۹/۲)، و یا صاحب حدائق می‌فرماید: «این آیه شامل سلم، قرض، نسیه و مانند آن می‌شود». (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۱۳۰/۲۰)

وجه دلالت آن بر عقد سلف این است که آیه مذکور دین را مباح می‌گرداند و سلم نیز همانگونه که از تعریف آن برمی‌آید نوعی دین است؛ زیرا مبیع تا زمان معین در ذمه بایع می‌ماند تا آن را تحویل دهد.

۲. عموم «أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ» (بقره/۲۷۵) بر حلال بودن مطلق بیع دلالت دارد و برای شمول این آیه نسبت به بیع سلم معارضی وجود ندارد همانگونه که در دلالت آیه بر بیع نسیه معارضی دیده نمی‌شود. (علامه حلی، بی تا: ۲۵۹/۱۱).

۳. در کتاب شریف وسائل الشیعه فصلی وجود دارد به نام ابواب السلف که مشتمل بر سیزده باب و در مجموع، ۷۶ حدیث است و روایات به گونه‌ای مطرح شده‌اند که جواز عقد سلف مفروغ-عنه است و سؤالات راویان از معصومین پیرامون احکام و شروط عقد سلف است نه مشروعیت عقد سلف. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۸۳/۱۸) بعضی از این روایات در بحث شروط ذکر خواهد شد.

از مجموع این روایات می‌توان چنین نتیجه گرفت که عقد سلف یک عقد امضائی بوده و در زمان قبل از بعثت پیامبر، بخشی از داد و ستدهای میان مردم بر اساس عقد سلف انجام می‌شده است. و اگر عقد سلف، عقد جدید بود که شریعت اسلام در دنباله برنامه انسان‌سازی، در بخش احکام اجتماعی، آن را برای رفع احتیاجات مردم وضع کرده بود، حتماً باید بخشی از این روایات به جواز و مشروعیت این عقد اختصاص می‌یافت. در نتیجه عقد سلف یکی از عقود امضائی بوده است نه عقود تأسیسی و فقط شارع طبق مصالح مردم و جلوگیری از برخی اختلافات، یک سری شروطی برای آن قرار داد.

۴. برای جواز و مشروعیت عقد سلف در کتب فقهاء ادعای اجماع شده است (علامه حلی، بی تا: ۲۵۹/۱۱؛ شهید اول، ۱۴۱۷: ۲۴۷/۳) و حتی برخی ادعای اجماع مسلمین کرده‌اند (علامه حلی، بی تا، ۲۵۹/۱۱؛ نجفی، بی تا: ۲۶۸/۲۴)

ادله اهل سنت:

۱. همان آیه ۲۸۲ سوره بقره. با این توضیح که ابن عباس می‌گوید: «سلفی که ضمانت شده باشد را خداوند حلال کرده است. سپس این آیه را قرائت کرد: یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى»^۱ (شیرازی، ۱۴۱۶ق: ۳۰۳/۱؛ ابن قدامه، عبدالله، بی تا: ۳۳۸/۴)

۲. ابن عباس روایت می‌کند: «وقتی پیامبر اکرم | وارد مدینه شد اهل مدینه میوه درختان را دو ساله و سه ساله پیش‌فروش می‌کردند. پس پیامبر فرمود: اگر کسی می‌خواهد چیزی را پیش‌فروش کند باید کیل، وزن و زمان سررسید آن معلوم باشد»^۲. (ابن قدامه، عبدالله، بی تا: ۳۱۲/۴) که این حدیث بر اباحه سلف و شروط معتبر در آن دلالت دارد.

اما این روایت دلالت بر جواز سلم ندارد چون مبیع در سلم، باید کلی در ذمه باشد و در این عقد حق انتخاب و تشخیص با بایع خواهد بود. در صورتی که فروش سردرختی، عین مشخص خارجی است و بایع حق تغییر ندارد.

۳. روایت بخاری از محمد بن ابی المجالد که می‌گوید: «از عبدالرحمن بن ابزی و عبدالله بن ابی أوفی از بیع سلف سؤال کردم، گفتند هنگام تقسیم غنائم نزد رسول خدا | بودیم و بخشی نیز به ما رسید. و ما با آن گندم و جو و کشمش با عقد سلف خریداری کردیم. سؤال کردم که آیا این مواد، محصول کشت خودشان بود؟ گفتند سؤال نمی‌کردیم»^۳. (بخاری، ۱۴۰۱ق: ۴۶۷/۳) این روایت تصریح

۱. «إِنَّ السَّلْفَ الْمَضْمُونِ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى قَدْ أَحَلَّهُ اللَّهُ تَعَالَىٰ فِي كِتَابِهِ وَ أَدْنَىٰ فِيهِ، ثُمَّ قَالَ: قَوْلُهُ تَعَالَىٰ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى»

۲. روی ابن عباس عن رسول الله صلى الله عليه و سلم أَنَّهُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسَلِّفُونَ فِي الثَّمَارِ السَّنَيْنِ وَالثَّلَاثَ، فَقَالَ: مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَلْيَسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَّعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَّعْلُومٍ، إِلَىٰ أَجَلٍ مَّعْلُومٍ.

۳. قَالَ: أَرْسَلَنِي أَبُو بُرْدَةَ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ إِلَىٰ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزَى وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، فَسَأَلْتُهُمَا عَنِ السَّلْفِ، فَقَالَ: كُنَّا نُصِيبُ الْمَغَايِمَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ يَأْتِينَا أَتْبَاطُ مِنْ أَتْبَاطِ الشَّامِ، فَسَلَفْتُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ. فَقُلْتُ: أَكَانَ لَهُمْ زَرْعٌ أَمْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ زَرْعٌ؟ قَالَ: مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ.

دارد که در زمان پیامبر اعظم | عقد سلف اجرا می‌شد و پیامبر | نیز از این نوع عقد نهی نمی‌فرمودند. پس به دلالت تقریر معصوم × این نوع عقد صحیح است.

۴. ابن منذر می‌گوید تمامی اهل علم اجماع دارند که سلم جایز است. (ابن قدامة، عبدالله، بی‌تا:

۳۰۴/۴)

با توجه به این ادله می‌توان گفت جواز بیع سلف از ضروریات فقه به شمار می‌رود و از طریق کتاب، سنت و اجماع منقول قابل اثبات است.

حکمت مشروعیت عقد سلف

آنچه مسلم است، عقود و معاملات، مولود احتیاجات جوامع بشری و نیازهای انسانی است و چه بسا برخی از زارعین برای کاشت محصول و نگهداری آن مالی در اختیار ندارند و کسی را هم ندارد که از او قرض بگیرد. عقد سلف ایجاد شده تا چنین اشخاصی بتوانند کمبود بودجه خود را تأمین کنند. در غیر این صورت چه بسا مصلحت استفاده از زمین از کشاورز فوت شده یا شخص برای تهیه هزینه کاشت محصول به راه‌های حرام جذب سرمایه کشیده شود. از این رو عقد سلف تأسیس شده و شارع مقدس اسلام نیز آن را امضاء نموده است. (سبزواری، ۱۴۱۳ق: ۳۲/۱۸؛ الموسوعه الفقهيّه،

۱۴۱۲ق: ۱۹۴/۲۵)

مبحث سوم: صیغه عقد سلف

عقد سلم نیز همانند بقیه عقود در معاملات اسلامی نیاز به ایجاب و قبول دارد و یکی از خصوصیات این عقد در میان فقهاء شیعه این است که هر یک از بایع و مشتری می‌توانند صیغه ایجاب را جاری کنند و دیگری قبول کند منتهی اگر ایجاب از ناحیه بایع باشد، بایع مخیر است که از یکی از مشتقات الفاظ بیع، سلف یا سلم برای خواندن ایجاب استفاده کند و اگر مشتری صیغه ایجاب را بگوید باید با لفظ «أسلمت» و «أسلفت» باشد. عقد صلح نیز با سلف در این خصوصیت مشترک است.

فقهاء اهل تسنن اتفاق دارند که جاری کردن ایجاب با الفاظ سلم و سلف و مشتقات آن دو صحیح است مانند: أسلفتک، اسلمتک، اعطیت کذا سلماً، اعطیت کذا سلفاً و ...؛ زیرا گفتیم که دو واژه سلف و سلم یک معنا دارند و هر دو، اسم برای این عقد هستند. بنابر این استفاده از هر دو لفظ در صیغه عقد سلف صحیح است. (بهوتی، ۱۴۲۱ق: ۲۹۶/۳؛ خطاب، ۱۴۱۶ق: ۴۷۷/۶؛ کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۰۱/۵)

همچنین جاری کردن قبول با هر لفظی که دلالت بر رضایت بر صیغه ایجاب کند صحیح است. مانند قبلت، رضیت و (علامه حلی، بی‌تا: ۲۶۰/۱۱؛ بهوتی، ۱۴۲۱ق: ۲۹۶/۳؛ خطاب، ۱۴۱۶ق: ۴۷۷/۶؛ کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۰۱/۵) همانگونه که در بقیه عقود نیز می‌توان قبول را با هر صیغه‌ای که دال بر رضایت به ایجاب باشد جاری کرد.

فقهاء اهل سنت در صحت انعقاد عقد سلم با لفظ بیع اختلاف دارند:

قول نخست برای فقهاء ابی حنیفه و مالکیه و حنابله و برخی از فقهاء شافعیه از اهل تسنن است که می‌گویند عقد سلم، در صورتی که شروط سلم آماده باشد و متعاقدین اراده سلم کرده باشند، با لفظ بیع نیز منعقد می‌شود. مثل اینکه مشتری به بایع بگوید: «اشتریت منک خمسین رطلا زیتا صفته کذا إلی أجل کذا بعشره دنانیر حاله» و بایع نیز قبول کند. یا بایع بگوید: «بعتك عشرین صاعاً من قمح صفته کذا إلی أجل کذا بخمسين ديناراً معجله فی المجلس» و مشتری بپذیرد. (علامه حلی، بی‌تا: ۲۶۰/۱۱؛ کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۰۱/۵؛ الخرشی، ۱۳۱۷ق: ۲۲۳/۵؛ بهوتی، ۱۴۲۱ق: ۳۳۷/۳؛ رافعی، بی‌تا: ۲۲۳/۹)

دلیل ایشان عبارت است از:

۱. شارع برای الفاظ عقود حد مشخصی بیان نکرده است بنابراین اگر متعاقدين از هر لفظی برای عقد قرارداد استفاده کنند، البته مقصود خود را برسانند، عقد صحیح است. البته لازم است که مقصود خود را از عقد به مخاطب برساند و از این جهت است که اگر قرارداد با الفاظ فارسی و رومی نیز باشد صحیح خواهد بود. (ابن تیمیّه، ۱۴۲۵ق: ۵۳۳/۲۰)

۲. بیع جنس برای عقد سلم است زیرا در روایت آمده پیامبر اعظم از فروش متاعی که در نزد شخص نیست نهی کرده ولی در سلم رخصت داده است. پس سلم، یک نوع بیع است؛ زیرا تا معامله‌ی بیع نباشد تخصیص آن به جواز فروش معنا ندارد. در نتیجه سلم بیع است و به همین خاطر بستن قرارداد سلف با لفظ بیع صحیح خواهد بود و هر گاه لفظ بیع با خصوصیات سلم آورده شود متمخّص در سلم خواهد شد.

علاوه بر اینکه سلم جزئی از بیع است و از آنجا که اطلاق اسم کل بر جزء صحیح است پس اگر برای سلم از لفظ بیع استفاده کنند صحیح خواهد بود. (کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۰۱/۵)

قول دوم برای فقهاء حنفیه و برخی از فقهاء شافعیه است، که معتقدند عقد سلم با لفظ بیع منعقد نمی‌شود و حتماً لازم است از لفظ سلم یا سلف در صیغه عقد استفاده شود؛ زیرا:

اولاً: عقد سلم یک عقد خلاف قاعده است، به دلیل اینکه اصل در عقود تحویل فوری ثمن و مثنی است، اما شارع چنین عقدی را به خاطر احتیاجات مردم جایز شمرده است. قدر متیقن از چنین عقدی، عقد با الفاظ سلم و سلف است، پس واجب است بر مورد یقین اکتفاء کرده و عقد سلم را تنها با الفاظ سلم و سلف منعقد کنیم. (کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۰۱/۵)

ثانیاً: عقد سلم غیر از عقد بیع است زیرا در سلم تحویل ثمن در مجلس عقد شرط است ولی در عقد بیع اگر ثمن در مجلس تحویل نشد و به تأخیر افتاد اشکال ندارد و این تفاوت موجب می‌شود نتوان از لفظ بیع در عقد سلف استفاده کرد. (شیرازی، ۱۴۱۶ق: ۷۲/۲)

نتیجه اینکه عقد سلف مانند بقیه عقود لازمه نیاز به ایجاب و قبول دارد. ایجاب عقد سلف با مشتقات واژگان سلم و سلف جاری می‌شود و قبول با هر لفظی که دلالت بر رضایت بر ایجاب کند انجام می‌پذیرد.

در استفاده از لفظ بیع برای عقد سلف در میان فقهاء اختلاف وجود دارد ولی از آنجا که در زمان معاصر عقود شرعی به صورت معاطات انجام می‌شود این اختلاف، اختلالی به بحث ما وارد نمی‌کند.

مبحث چهارم: شروط سلف

از آنجا که سلف یک نوع عقد است، شارع مقدس اسلام، همانند بقیه عقود شرعی، برای این عقد شرایطی وضع کرده است. پرواضح است که جعل این شرایط برای مجهول نشدن عقد و جلوگیری از اختلاف متبایعین پس از انعقاد قرارداد است. عقد سلف علاوه بر شرایط عمومی عقد بیع مانند شرایط متعاقدین، شرایط عوضین، صیغه داشتن عقد و یک سری شرایط اختصاصی دارد که عبارتند از:

۱. معلوم بودن جنس و اوصاف مبیع

اولین شرط عقد سلف این است که کالایی که فروخته می‌شود باید جنس و نیز وصف‌هایی که در ثمن و رغبت مشتری اثر دارد، معین شود. (راوندی، ۱۴۰۵ق: ۵۱/۲؛ رافعی، بی تا: ۲۶۸/۹؛ ابو البرکات، بی تا: ۲۰۸/۳؛ سمرقندی، ۱۴۱۴ق: ۱۰/۲؛ ابن قدامه، عبدالرحمن، بی تا: ۳۱۲/۴) فقهاء چهار دلیل برای این شرط ارائه کرده‌اند:

الف. زراره از امام صادق × روایت می‌کند: «سلم در حیوان و متاع اشکالی ندارد به شرط آنکه در متاع، طول و عرض مشخص باشد و در حیوان، باید بتواند دندان‌های آن را توصیف کند»^۱ (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۸۶/۱۸) اخبار به این مضمون در حد مستفیضه است و این روایت تصریح می‌کند که باید اوصاف مبیع مشخص باشد.

دلالت این روایت بر اعتبار شرط مورد بحث مبنی بر این است که توصیف طول و عرض کنایه از توصیف تامی باشد که جهالت در مبیع را از بین ببرد. قرائنی وجود دارد که امکان استدلال به این روایت را ممکن می‌سازد:

^۱ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ إِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ فَضَالَةَ عَنِ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنِ زُرَّارَةَ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَا بَأْسَ بِالسَّلْمِ فِي الْحَيَوَانِ وَ الْمُتَاعِ - إِذَا وَصَفْتَ الطُّوْلَ وَ الْعَرْضَ - وَ فِي الْحَيَوَانِ إِذَا وَصَفْتَ أَسْنَانَهَا.

۱. امام در این روایت حیوان را به طور خصوص ذکر کرده است. و معمولاً حیوان معمولاً بیشتر از چیزهای دیگر نیاز به توصیف دارد. از این که حیوان را در کنار بقیه متاع‌ها آورده است روشن می‌شود که در بقیه اشیاء نیز توصیف مشخصات - آن هم به طور دقیق - نیاز است.

۲. شرط مذکور در روایت هم به حیوان برمی‌گردد و هم به متاع پس آن حساسیتی که در حیوان وجود دارد در متاع نیز وجود دارد.

۳. بیشتر چیزهایی که در معاملات خرید و فروش می‌شوند نیاز به اندازه‌گیری طول و عرض ندارند مثل میوه‌ها، وسایل نقلیه، وسایل کنسرو شده و مانند آن. پس ذکر طول و عرض به عنوان نمونه برای مشخص شدن مقدار و اوصاف مبیع بوده است.

تکرار حیوان در روایت و شرط بودن توصیف کردن دندان‌های حیوان برای بیان این است که توصیف اشیاء اختصاص به وصف‌های ظاهری ندارد بلکه اوصاف غیر ظاهر مانند دندان نیز در جایی که در قیمت تأثیرگذار است باید مشخص شود. (خمینی، ۱۴۲۱ق: ۵۱۱/۳)

ب. جابر روایت می‌کند: «از امام باقر × از سلف بر روی گوشت پرسیدم، امام فرمود: به آن نزدیک نشو؛ زیرا گاهی به تو گوشت چاق می‌دهد، گاهی به تو گوشت متوسط می‌دهد و گاهی نیز گوشت لاغر، گوشت را باید نقدی خرید و فروش کرد.» جابر ادامه داد: «و از سلف بر روی خمره‌های آب پرسیدم: امام گفت: به این نیز نزدیک نشو زیرا گاهی به تو خمره کامل می‌دهد و گاهی خمره ناقص، لکن باید آن را به صورت نقدی خرید. این نوع معامله، هم برای تو بهتر است و هم برای او»^۱ (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۸۷/۱۸) از نهی امام از بستن قرارداد سلف بر روی گوشت و خمره‌های آب، آن هم به دلیل اینکه بایع نمی‌تواند مبیع را به طور کامل مشخص کند فهمیده می‌شود که حتماً جنس و وصف کالا مشخص شود.

ج. مبیع، یکی از دو بدل برای عقد معاوضه است و در کلیه معاملات شرط است که بدل معلوم باشد. و اصل و ریشه و حکمت این شرط، غرری نشدن عقد معاوضه است.

د. برای این شرط ادعای اجماع شده است. (حائری، ۱۴۱۸ق: ۱۱۷/۹)

۱. مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شَيْمِرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ السَّلْفِ فِي اللَّحْمِ - قَالَ لَا تَقْرُبْنَهُ فَإِنَّهُ يُعْطِيكَ مَرَّةً السَّمِينِ - وَ مَرَّةً التَّائَوِي - وَ مَرَّةً الْمَهْزُولِ - اشْتَرَاهُ مُعَابِنَةً يَدًا بِيَدٍ - قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ السَّلْفِ فِي رَوَابِ الْمَاءِ - فَقَالَ لَا تَقْرُبْنَهَا فَإِنَّهُ يُعْطِيكَ مَرَّةً نَاقِصَةً - وَ مَرَّةً كَامِلَةً وَ لَكِنْ اشْتَرَاهَا مُعَابِنَةً - فَهُوَ أَسْلَمُ لَكَ وَ لَهْ.

با توجه به این ادله، فقهاء شرط کرده‌اند که حتما در عقد سلم باید جنس، نوع و وصف آن مشخص باشد

در قانون مدنی ج. ا. ا. نیز به این شرط اشاره شده است، هر چند اختصاص به عقد سلف ندارد و آن را برای کلیه متاع‌هایی که در عقد بیع فروخته می‌شود مطرح کرده است: ماده ۳۵۱ - در صورتی که مبیع، کلی (یعنی صادق بر افراد عدیده) باشد بیع، وقتی صحیح است که مقدار و جنس و وصف مبیع ذکر شود.

چند نکته در اینجا قابل تذکر است:

۱. مقدار اوصافی که باید برای مبیع در عقد سلف مشخص شود را عرف مشخص می‌کند، زیرا چه بسا یک شخص عامی نسبت به فقیه اطلاعات بیشتری نسبت به اوصاف مبیع داشته باشد
۲. ضابطه کلی در تعیین مقدار اوصاف مبیع این است که با مشخص نکردن آن اوصاف، مبیع مجهول گردد. از اینجاست که فقهاء تصریح دارند که شمردن تمامی اوصاف واجب نیست بلکه بیان مقداری که موصوف را مشخص کند کفایت می‌کند و البته تعیین اوصاف به گونه‌ای که باعث کمیاب شدن مبیع می‌گردد واجب نیست.
- به همین جهت استقصایی که باعث کمیاب شدن مبیع گردد واجب نیست، هر چند اگر اینگونه مشخص کردند و مبیع یافت شد عقد سلم صحیح است. ولی اگر استقصا به حدی باشد که باعث نایاب شدن مبیع گردد، چه بسا باعث بطلان بیع شود.
۳. عبارتی که متعاقدین برای بیان اوصاف به کار می‌برند باید معلوم و مشخص باشد به گونه‌ای که هر گونه اختلافی را از بین ببرد و مرجع در اختلافات احتمالی باشد.
۴. به خاطر همین شرط است که عقد سلم در چیزهایی که مصادیق آن تحت یک ضابطه خاصی قرار ندارند مانند گوشت، نان و مانند آنها صحیح نیست. (حسینی روحانی، ۱۴۱۲ق: ۲۶۵/۱۸)

۲. مشخص بودن زمان سررسید تحویل کالا

شرط دوم عقد سلف این است که زمان سررسید تحویل کالا باید معین شود. و تعیین زمان باید به گونه‌ای دقیق باشد که متبایعین متوجه زمان دقیق تحویل کالا شوند و زمان دیگری را احتمال ندهند. (طوسی، ۱۳۷۸ق: ۱۷۳/۲؛ علامه حلی، ۱۴۱۳ق: ۴۴/۲؛ ابو البرکات، بی تا: ۲۰۵/۳؛ ابن قدامه، عبدالرحمن، بی تا: ۳۲۷/۴)

و فقهاء تصریح دارند که اگر مدت مجهول باشد سلم فاسد است، خواه جهالت فاحش باشد یا کم، زیرا هر دو نوع از جهالت باعث تنازع و اختلاف بین متعاقدين خواهد شد و جهالت در مدت همانند جهالت در مقدار مبیع مفسد عقد است. (کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۱۲/۵)

روایت خاص نیز بر اعتبار این شرط در کتب روایی وجود دارد. از جمله:

الف. روایت غیاث بن ابراهیم از امام صادق \times : «امیر المؤمنین علی \times می فرماید: بیع سلمی که کیل آن و زمان آن معلوم باشد اشکال ندارد»^۱ (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۸۹/۱۸)

ب. صحیح محمد بن حلبی: «از امام صادق \times در مورد سلم در طعام که پیمان آن و زمان سررسید آن مشخص باشد سؤال کردم، فرمودند: اشکال ندارد»^۲. (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۵۹/۱۸)

امام صادق \times در این دو روایت تصریح می کند که اگر زمان سررسید تحویل کالا مشخص باشد عقد صحیح است.

ج. روایت ابن عباس: «وقتی پیامبر اکرم | وارد مدینه شد اهل مدینه میوه درختان را دو ساله و سه ساله پیش فروش می کردند. پس پیامبر فرمود: اگر کسی می خواهد چیزی را پیش فروش کند باید کیل، وزن و زمان سررسید آن معلوم باشد»^۳. (ابن قدامه، عبدالله، بی تا: ۳۱۲/۴)

۱. مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع لَا بَأْسَ بِالسَّلْمِ كَيْلًا مَعْلُومًا إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

۲. مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجُبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ إِسْحَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ السَّلْمِ فِي الطَّعَامِ - بِكَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ قَالَ لَا بَأْسَ بِهِ.

۳. رَوَى ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسَلِّفُونَ فِي الثَّمَارِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ، فَقَالَ: مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، وَإِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ.

در الغنیه و نهج الحق بر اعتبار این شرط ادعای اجماع شده است (ابن زهره، ۱۷/۴۱۷ق: ۲۲۷؛ علامه حلی، ۲۱/۴۱۷ق: ۴۸۷) و این اجماع به دلیل وجود روایات مستفیضه، که سه روایت از آن را ذکر کردیم، حجت خواهد بود. (نجفی، بی تا: ۲۴/۲۹۹)

۳. قبض ثمن قبل از جدا شدن متبایعین

سومین شرط عقد سلف این است که ثمن در مجلس عقد، و پیش از جدا شدن فروشنده و خریدار از یکدیگر، تحویل فروشنده شود.

بزرگانی مانند شیخ طوسی (طوسی، ۱۳۸۷ق: ۲/۱۷۰)، ابن زهره در الغنیه (ابن زهره، ۱۷/۴۱۷ق: ۲۲۷)، ابن ادریس در السرائر (ابن ادریس، ۱۰/۴۱۷ق: ۲/۳۰۷) محقق در الشرایع (محقق حلی، ۸/۴۱۷ق: ۲/۵۷)، علامه در التذکره (علامه حلی، بی تا: ۱۱/۳۳۵) و صاحب جواهر (نجفی، بی تا: ۲۴/۲۸۹). و در میان اهل تسنن، رافعی از مذهب شافعی در فتح العزیز (رافعی، بی تا: ۹/۲۰۸)، سمرقندی از مذهب حنفیه در تحفه الفقهاء (سمرقندی، ۱۴/۴۱۷ق: ۲/۹) و ابن قدامه از مذهب حنبلیه در المغنی (ابن قدامه، عبدالرحمن، بی تا: ۴/۳۳۴) این شرط را ذکر کرده‌اند و عدم تحقق آن را سبب بطلان معامله دانسته‌اند. کسانی که وجوب قبض ثمن در مجلس عقد را شرط معامله می‌دانند دلایلی دارند، که مهمترین آنها عبارت هستند از:

۱. فقهاء بر اعتبار این شرط ادعای اجماع کرده‌اند (علامه حلی، بی تا: ۱۱/۳۳۵؛ ابن زهره، ۱۷/۴۱۷ق: ۲۲۷؛ نجفی، بی تا: ۲۴/۲۸۹)

۲. یکی از مسائلی که از روح دین مقدس اسلام برداشت می‌شود که اصلاح بین دو نفر و از بین بردن بهانه فساد و فتنه، مطلوب شارع است و احکام اجتماعی اسلام به گونه‌ای وضع شده است که کمترین تراحم بین حقوق اشخاص صورت گیرد و موارد اختلاف بین دو نفر به کمترین حالت خود برسد.

در بحث ما نیز پرواضح است که اگر عقد از یک طرف دین باشد اختلاف کمتری صورت می‌گیرد نسبت به جایی که معامله از هر دو طرف دین باشد. و همین مقدار از دین بودن نیز به خاطر

مصلحت مسلمین مُجاز دانسته شده است. پس شارع برای جلوگیری از این دشمنی‌ها، مانع از مدت‌دار بودن ثمن شده است. (القرافی، ۱۴۱۸ق: ۳/۶۶۹)

۳. جدا شدن قبل از قبض ثمن، عقد را تبدیل به بیع کالی به کالی و دین به دین خواهد کرد و این بیع به اجماع فقهاء باطل است. (ابن قدامه، عبدالله، بی تا: ۴/۵۴)

۴. در سلم به خاطر دین بودن مبیع احتمال غرر و فریب وجود دارد و از طرفی به خاطر احتیاج به این نوع از بیع، باید غرر احتمالی آن را تحمّل کرد. حال بخشی از این احتمال غرر با وجوب قبض ثمن در مجلس عقد جبران می‌شود. (رافعی، بی تا: ۹/۲۰۹)

۵. اگر در سببیت عقد سلم در صورتی که ثمن در مجلس پرداخت نشود شک کنیم، اصل عدم ملک و نقل جاری خواهد شد. (مصطفوی، ۱۴۲۳ق: ۱۴۹)

۶. هدف شرعی‌ای که از عقود قصد می‌شود این است که آثار مترتب بر آن عقود به مجرد انعقاد آن عقود حاصل شود. پس اگر هم ثمن و هم مثن مدت‌دار باشند آن عقد، در زمان انجام معامله، فایده‌ای برای هیچ‌یک از دو طرف نخواهد داشت که این خلاف حکمت، مقتضا و غایت عقد است. (ابن تیمیّه، بی تا: ۲۱۶)

برخی اشکال کرده‌اند که شرط (پرداخت ثمن در مجلس عقد) باید یا قبل از مشروط (عقد سلم) باشد یا همراه با آن، در صورتی که پرداخت ثمن - که شرط بیع است - بعد از عقد قرارداد می‌آید. در جواب ایشان باید گفت: اشتراط دریافت ثمن قبل از جدا شدن در عقد سلم، شرط بقاء عقد بر صحت است نه شرط صحت عقد، به این معنا که عقد، هنگام بسته شدن قرارداد صحیح است ولی برای اینکه صحیح هم باقی بماند لازم است ثمن در مجلس عقد تحویل بایع شود و اگر تحویل بایع نشود عقد صحت خود را از دست خواهد داد. پس دریافت ثمن در مجلس عقد صلاحیت دارد که شرط صحت عقد باشد. (کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲/۲۰۲)

اما مالک برخلاف جمهور فقهاء اهل سنت می‌گوید تأخیر ثمن تا سه روز اشکال ندارد، چه با شرط باشد چه بدون شرط چون سه روز، زمانی نیست که قابل اعتناء باشد و این تأخیر بخشیده می‌شود. البته به شرطی که سررسید تحویل کالا دو روز نباشد که در این صورت اگر بخواهند پرداخت ثمن نیز دو روز به تأخیر بیافتد مصداق بیع کالی به کالی خواهد شد. (ابو البرکات، بی تا:

در میان عقود تنها در بیع صرف و سلم قبض در مجلس شرط است و این شرط در بقیه عقود تابع توافق متعاقدین می‌باشد. این در صورتی است که در معامله‌های رایج در بازار، گاهی مشتری تمام یا بخشی از ثمن را بعد از انعقاد قرارداد می‌دهد. یعنی همان‌طور که کالا مؤجل است، ثمن نیز نقدا پرداخت نمی‌شود و نتیجه این نوع قرارداد این خواهد شد که معامله تبدیل به کالی به کالی شود و مطابق نظر مشهور فقیهان چنین معامله‌ای باطل خواهد بود.

ولی اینکه آیا ادله ناظر به بطلان عقد سلف در صورت پرداخت نشدن ثمن در مجلس عقد هستند؟ چیزی است که ما در مبحث چهارم از فصل سوم به آن خواهیم پرداخت.

دریافت بخشی از ثمن در مجلس عقد

فقهاء شیعه معتقدند اگر بخشی از ثمن در مجلس عقد دریافت شود و باقی ثمن مدت‌دار باشد معامله فقط نسبت به همان مقدار از ثمن پرداخت شده در مجلس عقد صحیح است. علت صحت معامله وجود مقتضی صحت بیع است، یعنی پرداخت شدن ثمن در مجلس عقد، ولی عقد در بقیه مسلم فیه باطل خواهد بود زیرا در این صورت جدا شدن متبایعین از همدیگر قبل از قبض ثمن - که اجماع بر بطلان بیع در این صورت وجود دارد - صدق می‌کند (نجفی، بی تا: ۲۹۱/۲۴).

اگر پرداخت نشدن آن مقدار از ثمن تقصیر بایع نباشد، بایع حق خیار تبعض صفت خواهد داشت و می‌تواند عقد را در کل ثمن و مبیع فسخ کند و در صورتی که تأخیر در دریافت ثمن به تفریط بایع باشد حق خیار او ساقط می‌شود (شهید ثانی، ۱۴۱۳، ۱۲/۳) و در این صورت خیار تبعض صفت برای مشتری ثابت خواهد شد. (نجفی، بی تا: ۲۹۱/۲۴)

اما فقهاء اهل تسنن در این مسأله اختلاف نظر دارند. حنفیه و شافعیه و حنابله می‌گویند سلم در مقداری از ثمن که پرداخت نشده باطل است و به همان مقدار از مسلم فیه ساقط می‌شود و در بقیه عقد صحیح است. ایشان به همان ادله فقهاء شیعه تمسک کرده‌اند (ابن نجیم، ۱۴۱۸ق: ۲۷۳/۶؛ رافعی، بی تا: ۲۰۹/۹؛ ابن قدامه، عبدالله، بی تا: ۳۲۸/۴)

ولی مالکیه معتقدند که سلم در کل صفت باطل است نه در بخشی از آن که در برابر ثمن پرداخت شده قرار دارد. زیرا اولاً در فرض مذکور، بیع دین به دین صدق خواهد کرد و ثانیاً اصل در

ابواب معاملات این است که اگر فسخ بر بخشی از مبیع عارض شود عقد در کل مبیع فسخ خواهد شد. (العدوی، بی تا: ۱۶۳/۲)

خلاصه مطلب این که ثمن باید در مجلس عقد تحویل بایع شود و غیر از مالکیه که تا سه روز به مشتری فرصت می دهند، بقیه مذاهب اسلامی آن را یکی از شروط عقد سلم می دانند. اگر بخشی از کل ثمن در مجلس عقد دریافت شود، عقد سلف در همان مقدار مقبوض صحیح است و در بقیه عقد باطل خواهد بود. برخلاف مالکیه که عقد را در کل مبیع باطل می دانند.

۴. ممکن بودن تحویل کالا در سررسید

شرط چهارم عقد سلف این است که امکان تحویل کالا در سررسید و در محل تحویل آن وجود داشته باشد. به عبارت دیگر، بایع قدرت تحویل کالا به مشتری را داشته باشد. (علامه حلی، ۱۴۱۱ق: ۱۰۳؛ ابوالبرکات، بی تا: ۲۱۱/۳؛ سمرقندی، ۱۴۱۴ق: ۱۲/۲؛ ابن قدامه، عبدالرحمن، بی تا: ۳۳۲/۴)

در میان اصحاب اختلافی در اعتبار این شرط نیست و شیخ طوسی در الخلاف بر آن ادعای اجماع کرده است (طوسی، ۱۴۰۷ق: ۱۹۵/۳).

تعبیر فقها از این شرط مختلف است، از جمله: امکان وجود مسلم فیه هنگام سررسید، امکان تسلیم، قدرت بر تسلیم، قطع داشتن به وجود آن هنگام سررسید.

مقتضای شرط مذکور آن است که مسلم فیه هنگام سررسید غالباً موجود باشد.

ادله ای که برای این شرط می توان مطرح کرد عبارتند از:

الف. روایت عبدالرحمن بن حجاج از امام صادق \times که فرمود: «پدرم می فرمود فروش هر متاعی که در هنگام عقد قرارداد یافت شود صحیح است».^۱ (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۴۸/۱۸) ظاهراً مراد امام از عبارت «یافت شود» این است که بایع قدرت بر تحویل مبیع در زمان سررسید را داشته باشد، هر چند که بایع مبیع را در زمان عقد نداشته باشد و مالک آن نباشد. (میرزای قمی، ۱۴۱۳ق: ۳۳۱/۲)

۱. مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ الرَّجُلُ يَجِئُنِي يَطْلُبُ الْمَتَاعَ فَأَقُولُهُ عَلَى الرَّيْحِ ثُمَّ أَشْتَرِيهِ فَأَبِيعُهُ مِنْهُ فَقَالَ أَلَيْسَ إِنْ شَاءَ أَخَذَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَلَا بَأْسَ بِهِ قُلْتُ فَإِنَّ مَنْ عِنْدَنَا يُفْسِدُهُ قَالَ وَ لِمَ قُلْتُ قَدْ بَاعَ مَا لَيْسَ عِنْدَهُ قَالَ فَمَا يَقُولُ فِي السَّلْمِ قَدْ بَاعَ صَاحِبُهُ مَا لَيْسَ عِنْدَهُ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَإِنَّمَا صَلَحَ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُمْ يُسْمُونَهُ سَلْمًا إِنْ أَبِي كَانَ يَقُولُ لَا بَأْسَ بِبَيْعِ كُلِّ مَتَاعٍ كُنْتَ تَجِدُهُ فِي الْوَقْتِ الَّذِي بَعْتَهُ فِيهِ.

ب. اجماع. که شیخ طوسی آن را نقل کرده است و نقل آن گذشت.

ج. اگر علم به قدرت بر تسلیم هنگام بیع وجود نداشته باشد بیع غرری خواهد بود؛ و به همین جهت است که قدرت بر تسلیم در تمامی عقود شرط است. (شیرازی، ۱۴۱۶ق: ۷۵/۲) به خاطر همین شرط است که فقهاء فرموده‌اند جایز نیست ثمره درختانی که معلوم نیست در زمان سررسید وجود داشته باشند با عقد سلف فروخته شود.

مراد از امکان وجود و قدرت بر تسلیم این است که مسلم فیه به گونه‌ای باشد که به طور عادت در زمان سررسید یافت شود و به دست آوردن آن مشکل نباشد (حائری، ۱۴۱۸ق: ۱۲۷/۹) و ظن به قدرت بر تسلیم کفایت می‌کند. (اردبیلی، ۱۴۰۳ق: ۳۵۳/۸). دلیل کفایت ظن دو روایت است:

الف. زراره روایت می‌کند: «از امام باقر × پرسیدم در مورد مردی که طعام آبادی مشخصی را خرید. ایشان فرمودند اشکال ندارد، اگر آن آبادی محصول داشت، مال خریدار است و در غیر این صورت دینی بر گردن بایع خواهد بود.»^۱ (حر عاملی، ۳۱۳/۱۸)

ب. خالد بن حجاج از امام صادق × در مورد شخصی که طعام آبادی مشخصی را خریداری کرده روایت می‌کند که امام × فرمود: «اگر آبادی را مشخص نکرد از هر مکانی که خواست بدهد آزاد است»^۲ (حر عاملی، ۳۱۳/۱۸)

در این دو روایت امام معصوم × خرید طعام آبادی مشخص را جایز می‌داند و از آنجا که نمی‌توان اطمینان کامل به برداشت محصول در سال مشخص از یک مکان مشخص داشت و هر گونه احتمالی در از بین رفتن محصول وجود دارد، پس ظن به برداشت محصول نیز کفایت می‌کند.

فقهاء مالکیه و شافعیه و حنابله معتقدند شرط نیست که مسلم فیه در هنگام عقد وجود داشته است. پس بنابر نظر ایشان عقد سلم بر مبیعی که در زمان عقد و حتی تا زمان سررسید در بازار موجود نباشد جایز است. (رافعی، بی تا، ۲۴۱/۹؛ ابوالبرکات، بی تا: ۲۱۱/۳؛ ابن قدامه، عبدالله، بی تا:

(۳۲۶/۴)

۱. مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَ عَنْ رَجُلٍ - اشْتَرَى طَعَامَ قَرْيَةٍ بَعَيْنِهَا - قَالَ لَا بَأْسَ إِنْ خَرَجَ فَهُوَ لَهُ - وَ إِنْ لَمْ يَخْرُجْ كَانَ ذَنْبًا عَلَيْهِ.

۲. مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْقَاضِي بْنِ شَاذَانَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ عَنْ خَالِدِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي الرَّجُلِ يَشْتَرِي طَعَامَ قَرْيَةٍ بَعَيْنِهَا - وَ إِنْ لَمْ يُسَمَّ قَرْيَةً بَعَيْنِهَا أُعْطَاهُ مِنْ حَيْثُ شَاءَ.

دلیل ایشان در این مسأله روایت ابن عباس است که متن آن گذشت. در این روایت پیامبر اکرم | با اینکه بیان احکام برای ایشان واجب است وجود مسلم فیه در هنگام عقد را شرط نکرده‌اند، و اگر لازم بود حتماً آن را ذکر می‌کردند و از بستن قرارداد سلف برای دو سال یا سه سال نهی می‌نمودند زیرا معلوم است که هیچ میوه‌ای در طول این مدت باقی نمی‌ماند.

علاوه بر اینکه مشتری قبل از فرارسیدن سررسید هیچ استحقاقی نسبت به مبیع ندارد و اگر مبیع وجود داشته باشد فایده‌ای به حال مشتری ندارد و مشتری تا زمان سررسید باید منتظر بماند، به خاطر همین نیازی نیست ما وجود آن را در هنگام عقد لازم بدانیم.

اما فقهاء حنفی در این مسأله مخالفت کرده و معتقدند که عقد سلم صحیح نیست مگر در چیزی که از هنگام عقد تا زمان سررسید در بازار به صورت مستمر موجود باشد. و در مقام دلیل به این امور استدلال کرده‌اند:

۱. «از ابن عباس سؤال شد در مورد عقد سلم بر روی نخل، گفت: رسول الله | نهی کردند از بیع نخل حتی از آن خورده شود و وزن شود. آن شخص پرسید: چگونه وزن کنیم؟ پیامبر | جواب داد: کم کم پیمانه کنید و کناری بگذارید تا وزن آن مشخص شود.»^۱ (بخاری، ۱۴۰۱ق: ۴۵/۳)

عین این روایت از ابن عمر نیز نقل شده است. و ابن عباس و ابن عمر از این حدیث اینگونه برداشت کرده‌اند که نهی از سلم در درخت خرما قبل از رسیدن گل آن است. زیرا خرما تا به طور کامل نرسد نمی‌توان آن را خورد. پس این روایت دلالت دارد که عقد سلم بر روی چیزی که در زمان عقد وجود ندارد جایز نیست، که اگر جایز بود بر حضرت رسول | لازم بود که از آن نهی نکنند.

۲. روایت نجرانی: «از عبدالله بن عمر پرسیدم: آیا عقد سلم بر روی درخت خرما قبل از اینکه گل دهد جایز است؟ گفت: خیر. گفتم: چرا؟ گفت: شخصی در زمان رسول خدا | بر روی درخت خرمایی عقد سلف انجام داد قبل از اینکه درخت خرما گل دهد. و آن سال آن درخت خرما اصلاً بار نداد. مشتری گفت این درخت خرما مال من است تا زمانی که این درخت، خرما بدهد. ولی بایع گفت من فقط خرما می‌امسال را به تو فروختم. شکایت پیش رسول خدا | بردند. رسول خدا به بایع گفت: آیا می‌توانم از خرما تو چیزی بردارم؟ گفت: خیر. پیامبر فرمود: پس چرا مال او را برای

^۱ حدثنا شعبه أخبرنا عمرو قال سمعت أبا البختري الطائي قال سألت ابن عباس رضي الله عنهما عن السلم في النخل قال نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن بيع النخل حتى يؤكل منه وحتى يوزن فقال الرجل وأى شيء يوزن قال رجل إلى جانبه حتى يحرز

خودت برداشتی؟ مال او را به او برگردان و بر روی درخت خرما قبل از گل دادن عقد سلف نیند.»^۱ در این روایت نیز همانند روایت گذشته از فروش خرما قبل از گل دادن آن منع شده است.

۳. یکی از احکام عقد سلم این است که سررسید در عقد سلم با مرگ بائع باطل می‌شود و عقد تبدیل به حال می‌گردد، و در این صورت واجب است که از ماترک بائع، مبیع را به مشتری تحویل دهند. و همین حکم باعث شده است که برخی وجود مسلم فیه از زمان عقد تا سررسید را شرط بدانند تا مشتری به محض مرگ بائع بتواند مبیع خود را دریافت کند. زیرا اگر این شرط در عقد سلم معتبر دانسته نشود و بائع قبل از فرارسیدن سررسید بمیرد چه بسا تحویل مبیع به مشتری به علت نبود مبیع در بازار غیر ممکن شود و این به غرر کشیده می‌شود. (الحصکفی، ۱۴۱۵ق: ۳۴۳/۵)

اگر بائع در سررسید عقد سلف نتواند مسلم فیه را به مشتری تحویل دهد مشهور فقهاء شیعه و اهل تسنن معتقدند که مشتری مخیر است بین اینکه صبر کند تا امکان تحویل مبیع برای بائع به وجود آید، یا اینکه عقد را فسخ کند و ثمن را از بائع پس بگیرد. (محقق حلی، ۱۴۱۸ق: ۱۳۵/۱؛ ابن قدامه، عبدالله، بی تا: ۳۲۶/۴؛ شیرازی، ۱۴۱۶ق: ۸۱/۲؛ الخرشبی، ۱۳۱۷ق: ۲۲۱/۵)

دلیل فقها برای تخییر مشتری - علاوه بر آنچه در مبحث خيارات مطرح می‌شود که تعذر تسلیم مثن یا ثمن موجب خیار می‌شود تا به شرط ضمنی‌ای که بناء بائع و مشتری است، عمل شود - عبارت است از:

۱. روایت عبدالله بن بکیر: «از امام صادق × پرسیدم در مورد شخصی که میوه درختانش را با عقد سلف می‌فروشد ولی در زمان سررسید توان تحویل مبیع را ندارد. امام × فرمود: یا ثمن را دریافت کند یا صبر کند»^۲ (عاملی، ۱۴۰۹ق: ۳۰۹/۱۸)

۲. اجماع (سبزواری، ۱۴۱۳ق: ۴۱/۱۸)

^۱ حدثنا هناد بن السری. ثنا أبو الأحوص، عن أبي إسحاق، عن النجراني، قال، قلت لعبد الله بن عمر: أسلم في نخل قبل أن يطلع؟ قال: لا. قلت: لم؟ قال: إن رجلا أسلم في حديقة نخل، في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم قبل أن يطلع النخل. فلم يطلع النخل شيئا، ذلك العام. فقال المشتري: هو لي حتى يطلع. وقال البائع: إنما بعتك النخل هذه السنة. فاختصما إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم. فقال للبائع "أخذ من نخلك شيئا؟" قال: لا. قال "فيم تستحل ماله؟ أردت عليه ما أخذت منه. ولا تسلموا في نخل حتى يبدو صلاحه"

^۲ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنْ رَجُلٍ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ يُسَلَفُ النَّاسُ فِيهِ مِنَ الثَّمَارِ فَذَهَبَ زَمَانُهَا وَ لَمْ يَسْتَوْفِ سَلْفَهُ - قَالَ فَلْيَأْخُذْ رَأْسَ مَالِهِ أَوْ لِيُنْظَرُهُ.

۳. دفع ضرر از مشتری؛ از یک طرف عقد سلم به مجرد تعذر تسلیم فسخ نمی‌شود زیرا اصل بقاء عقد است بر آنچه که هنگام بستن قرارداد بوده است. و از طرف دیگر حق خیار ثابت است تا با تعذر تسلیم ضرری بر مشتری از این ناحیه وارد نشود.

در میان فقهاء شیعه ابن ادریس مخالف این نظریه است و می‌گوید مشتری حق خیار ندارد. زیرا: اولاً عقد سلم به محض بسته شدن قرارداد، تثبیت و لازم شده است و همانگونه که مقتضای عقود لازم است فسخ آن احتیاج به یک دلیل قطعی و محکم دارد که چنین دلیلی در اینجا یافت نشده است.

ثانیاً عموم آیه شریفه «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» دلالت دارد بر اینکه متعاقدين باید به قراردادهای خود پای‌بند باشند، مگر اینکه دلیلی برای جواز فسخ برای هر یک از دو طرف وجود داشته باشد (ابن ادریس، ۴۱۰ق: ۳۱۷/۲)

ابن ادریس از اصل و عموم آیه شریفه برای حق خیار نداشتن مشتری استفاده کرده است. ولی به نظر می‌رسد عموم آیه شریفه «اوفوا بالعقود» دلالت دارد بر اینکه به عقد باید ملتزم شد متاهی عقد یک شرط ضمنی هم دارد و آن اینکه باید مبیع به دست مشتری برسد و اگر بایع نتواند مبیع را به مشتری برساند مشتری حق بر هم زدن معامله را دارد. پس عموم آیه شریفه بر خلاف مدعای مرحوم ابن ادریس دلالت دارد

از طرف دیگر دلیل «اصل» که ایشان به آن تمسک کرده‌اند با دلالت نداشتن آیه بر مدعایشان بدون پشتوانه خواهد ماند.

شهید ثانی در مسالک الأفهام قول سومی را مطرح کرده و آن را نیکو می‌داند و آن اینکه مشتری نه حق فسخ دارد و نه نیاز است که صبر کند. بلکه قیمت همان شیء را به قیمت روز دریافت می‌کند. زیرا او مستحق عین است و هر گاه از دریافت آن معذور شد، آن عین تبدیل به قیمت می‌شود. البته اگر بایع از آوردن مثل نیز متعذر بود. به نظر ایشان فوت کردن بایع قبل از سررسید نیز همین حکم را دارد. (شهید ثانی، ۴۱۳ق: ۴۳۱/۳)

در نتیجه در عقد سلم شرط است که تحویل مبیع در هنگام سررسید امکان داشته باشد اما اینکه مبیع در زمان عقد تا سررسید در بازار موجود باشد مورد اختلاف فقهای اهل سنت است. و فقهای

شیعه آن را مطرح نکرده‌اند در نهایت، اگر بایع نتواند مبیع را تحویل مشتری بدهد مشتری حق خیار خواهد داشت و مخالفت ابن ادریس نیز به مسأله ضرری وارد نخواهد کرد.

۵. معلوم بودن مقدار مبیع

شرط بعدی در عقد سلف مشخص شدن مقدار کالا، با کیل و وزن در هنگام عقد است. (شهید اول، ۱۴۱۷ق: ۲۴۷/۳؛ رافعی، بی تا: ۲۵۹/۹؛ ابو البرکات، بی تا: ۲۰۶/۳؛ سمرقندی، ۱۴۱۴ق: ۱۱/۲؛ ابن قدامه، عبدالرحمن، بی تا: ۳۲۴/۴)

این شرط برای نفی غرر و فریب وضع شده است و ادله خاص (روایات) بر آن دلالت دارند. مانند روایت محمد حلبی که می گوید: «از امام صادق سؤال کردم × آیا سلم در طعمی که اندازه و سررسید آن معلوم باشد اشکال دارد؟ فرمودند: اشکالی ندارد^۱» (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۹۵/۱۸) یا روایت غیاث بن ابراهیم از امام صادق × که فرمود: «حضرت علی × فرمودند: عقد سلمی که کیل و سررسید آن مشخص باشد اشکال ندارد^۲» (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۹۵/۱۸) که نحوه استدلال به این دو روایت را در شرط دوم از شروط عقد سلف توضیح دادیم.

علاوه بر اینکه صاحب ریاض ادعای عدم خلاف در اشتراط این شرط کرده است. (حائری، ۱۴۱۸ق: ۱۲۳/۹)

مقصود از این شرط این است که مبیع در بیع سلف کلی است و برای اینکه هنگام سررسید و تحویل مبیع، شک و تردیدی در تطبیق آن کلی با آنچه که در خارج برای تحویل آماده شده وجود نداشته باشد لازم است که مقدار کالا با کیل یا وزن مشخص شود.

در اینجا چند نکته باقی می ماند:

نخست: بنا بر نظر شیعه اگر مکیل را با وزن کردن بفروشند یا بالعکس صحیح است به خاطر روایت جعفر از حضرت علی × که می گوید: «اگر در عقد سلف آنچه با وزن سنجیده می شود را با

۱. مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجُبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنِ السَّلْمِ فِي الطَّعَامِ - بِكَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ قَالَ لَا بَأْسَ بِهِ.

۲. مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَ لَا بَأْسَ بِالسَّلْمِ كَيْلًا مَعْلُومًا إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ.

آنچه با پیمانانه اندازه‌گیری می‌شود معامله کنند یا بالعکس عقد صحیح است».^۱ (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۹۶/۱۸)

علامه در التذکره در مقام دلیل این نکته می‌فرماید: غرض از سلف این است که جنس آن مشخص و مقدار آن معین گردد و این غرض، هم با کیل تأمین می‌شود و هم با وزن. (علامه حلی، بی‌تا: ۳۲۹/۱۱)

دوم: اندازه‌گیری با عدد کفایت نمی‌کند زیرا اولاً بر آن ادعای اجماع شده است و ثانیاً در روایات فقط به اندازه‌گیری با کیل و وزن تصریح شده و حرفی از عدد نیست. (حائری، ۱۴۱۸ق: ۱۲۴/۹؛ رافعی: بی‌تا: ۲۵۶/۹)

برخی از فقها شمارش در گردو و تخم مرغ را جایز دانسته‌اند؛ زیرا تفاوت در واحدهای گردو و تخم مرغ کم است و این مقدار باعث مجهول شدن مبیع نمی‌شود. (علامه حلی، ۱۴۱۳ق: ۴۹/۲)

اینگونه به نظر می‌رسد که قول علامه حلی صحیح‌تر باشد و معدود را بتوان با عقد سلف با شمارش فروخت، در غیر این صورت فروش امتهای مثل کفش، کتاب، پنکه، ساعت، فرش، آجر و مانند آن باید باطل باشد در صورتی که فروش این امته در بازار به صورت عقد سلف رواج دارد.

در هر صورت، ضابطه این است که مبیع مشخص باشد تا ثمن آن متفاوت نگردد. (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق: ۴۱۳/۳)

نظر مذاهب اهل سنت در این دو نکته متفاوت از یکدیگر است.

جمهور فقهاء حنفیه و شافعیه و بسیاری از حنابله می‌گویند مبیع با هر مقیاس عرفی که مقدار آن مشخص شود کافی است هر چند مبیع در زمان پیامبر | با آن مقیاس اندازه‌گیری نمی‌شد. زیرا غرض این است مقدار مبیع مشخص باشد تا جهالت و غرر از بین برود و امکان تحویل بدون دعوا و تنازع وجود داشته باشد. و علم به مقدار با هر مقیاسی که بتوان با آن مبیع را اندازه‌گیری کرد حاصل می‌شود. (کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۰۸/۵؛ الرملی، ۱۴۲۴ق: ۱۹۴/۴؛ ابن قدامه، عبدالله، بی‌تا: ۳۱۹/۴)

برخی از بزرگان حنابله با این قول مخالفت کرده‌اند و می‌گویند سلم مبیعی که با کیل اندازه‌گیری می‌شود با وزن صحیح نیست و مبیعی را که با وزن اندازه‌گیری می‌شود نمی‌توان با پیمانانه خرید و

^۱. مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ وَهْبٍ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: لَا بَأْسَ بِالسَّلْفِ «۸» مَا يُوزَنُ فِيمَا يُكَالُ وَمَا يُكَالُ فِيمَا يُوزَنُ.

فروش کرد، زیرا در مبیع شرط است که مقدار آن مشخص باشد و جایز نیست با چیزی اندازه‌گیری شود بر خلاف آنچه اصل در اندازه‌گیری شیء است به چیزی غیر از آنچه که اصل در اندازه‌گیری است سنجیده شود مانند برخی از خرید و فروشهای ربوی. (بهوتی، ۱۴۲۱ق: ۳۰۳/۳)

و مالکيه می‌گویند آنچه در اندازه‌گیری مبیع معتبر است، عرف شهری است که متعاقدين در آن معامله می‌کنند. و با این کار هنگام سررسید تحویل مبیع بین متعاقدين از این ناحیه تنازع و اختلافی نخواهد بود. (ابوالبرکات، بی تا: ۲۰۷/۳)

سوم: اگر هم ثمن و هم مثن یک جنس باشند باید کیل یا وزن هر دو مساوی باشد تا به ربا نیانجامد. (اردبیلی، ۱۴۰۳ق: ۳۴۹/۸)

چهارم: مشاهده در مثن کفایت نمی‌کند زیرا نوعاً امکان مشاهده برای مثن وجود ندارد، به دلیل اینکه در غالب معاملات سلم، مثن هنگام عقد وجود ندارد. (عاملی، ۱۴۱۹ق: ۷۰۸/۱۳) علاوه بر اینکه طبق آنچه در تعریف سلف گفتیم، مبیع در عقد سلف کلی در ذمه است و کلی در ذمه قابل مشاهده نیست.

در نتیجه شرط چهارم در عقد سلف این است که مقدار مبیع باید معلوم باشد ولی اندازه‌گیری با عدد کفایت نمی‌کند و حتماً باید با کیل و وزن باشد و مشاهده کفایت نمی‌کند.

برای اندازه‌گیری اشیای مکیل می‌توان از وزن استفاده کرد و همچنین برعکس، یعنی پیمانانه کردن اشیای موزون، جایز است.

به نظر علامه حلی اشیاء معدود را می‌توان با عقد سلف معامله کرد. اگر ثمن و مثن از یک جنس باشند باید کیل و وزن هر دو مساوی باشد تا به ربا نیانجامد.

۶. معلوم بودن مقدار ثمن

شرط دیگر این است که باید مقدار ثمن به وسیله کیل، یا وزن یا شمارش در متن عقد مشخص شود، یا مشتری آن را توصیف کند. (محقق حلی، ۱۴۱۸ق: ۱۳۴/۱؛ سمرقندی، ۱۴۱۴ق: ۹/۲)

این شرط نیز برای نفی غرر و فریب در عقد سلم وضع شده است. (طوسی، ۱۳۸۷ق: ۱۷۳/۲) و البته اختصاصی به عقد سلف ندارد.

در بحث گذشته گفتیم که مشاهده مسلم فیه کفایت نمی‌کند و حتما باید به وسیله معیارهای معتبر اندازه‌گیری شود. اما در کفایت مشاهده ثمن در میان فقهاء اختلاف است و سه قول در این زمینه وجود دارد:

الف. مالکیه و برخی از بزرگان حنفیه و شافعیه می‌گویند در صورتی که ثمن معین باشد رؤیت کفایت می‌کند خواه مثلی باشد یا قیمی و ذکر مقدار و صفات آن شرط نیست. و در مقام استدلال، ثمن در عقد سلم را با ثمن در بقیه عقود قیاس کرده‌اند، یعنی همانگونه که در بقیه عقود مشاهده ثمن در شناخت مقدار ثمن کفایت می‌کند، در عقد سلم نیز مشاهده ثمن کفایت می‌کند. (خطاب، ۱۴۱۶ق: ۵۰۵/۶؛ کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۲۲/۵؛ انصاری، زکریا، ۱۴۲۲ق: ۱۴۲/۲)

ب. حنابله و شافعی در یک قول، معتقدند که مشاهده در ثمن کفایت نمی‌کند و حتما باید مقدار و صفات آن ذکر شود. زیرا همانگونه که مشاهده در مسلم فیه کفایت نمی‌کند به این دلیل که جهالت در مسلم فیه باعث بطلان عقد سلم است، مشاهده در ثمن نیز باعث جهالت است و به همین دلیل برای علم به ثمن کفایت نمی‌کند. (ابن قدامه، عبدالله، بی‌تا: ۳۳۰/۴؛ شیرازی، ۱۴۱۶ق: ۷۸/۲؛ علامه حلی، ۱۴۱۰: ۱/۳۷۱؛ محقق حلی، ۱۴۰۸ق: ۵۷/۲)

ج. ابوحنیفه و قاضی عبدالوهاب از مالکیه می‌گویند: ذکر صفات ثمن لازم نیست، خواه مثلی باشد یا قیمی؛ زیرا مشاهده برای رفع جهالت از اوصاف کفایت می‌کند. اما در مورد تعیین مقدار بین ثمنی که مثلی باشد و ثمنی که قیمی باشد تفاوت است. اگر مثلی باشد بیان مقدار واجب است و مشاهده کفایت نمی‌کند ولی اگر قیمی باشد بیان مقدار شرط نیست و اشاره کفایت می‌کند. (کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۲۲/۵؛ قاضی بغدادی، ۱۴۲۹ق: ۵۲۰/۲)

در میان فقهاء شیعه، مشهور معتقدند که مشاهده کفایت نمی‌کند، فقیهانی همچون محقق حلی در الشرایع (محقق حلی، ۱۴۰۸ق: ۵۷/۲) و علامه حلی در التذکره (علامه حلی، بی‌تا: ۳۳۴/۱۱) و صاحب حدائق (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۲۲/۲۰). ولی سید مرتضی - بنابر نقل قول تنقیح الرائع - (حلی، ۱۴۰۴ق: ۱۴۴/۲) می‌گوید مشاهده - مطلقاً - کفایت می‌کند.

قائلین به عدم کفایت مشاهده در مقام استدلال بیان می‌دارند:

۱. با مشاهده ثمن امکان غرر و فریب بایع هست و به علت نهی شدن از غرر در دین اسلام، باید این امکان را با معتبر دانستن وزن و پیمانانه برای اندازه‌گیری ثمن دفع کرد. پس مشاهده در ثمن کفایت نمی‌کند.

۲. اگر ثمن با مشاهده پرداخت شود چه بسا به اختلاف بین متبایعین کشیده می‌شود. و احکامی که شارع دین اسلام وضع می‌کند برای دفع تنازع و اختلاف است. و قطعاً ضرر ناشی از مجهول شدن ثمن بیشتر از ضرر تنازع و اختلاف است و برای اینکه کار به اختلاف و تنازع کشیده نشود ما اساساً مشاهده را در ثمن کافی نمی‌دانیم.

۳. اگر ثمن مشاهده شود، مشخص نمی‌کند که چه مقدار از آن ملک مشتری است و چه مقدار اختصاص به دیگری دارد. ولی در صورتی که ثمن با پیمانانه یا وزن اندازه‌گیری باید شود، مشتری موظف می‌شود که از ملک خودش ثمن را پرداخت کند.

۴. روایت اَبی مریم انصاری از امام صادق \times که می‌فرمود: «پدرم مشکلی نمی‌دید در عقد سلم بر حیوانی که ثمن آن معلوم و زمان سررسید آن معلوم باشد»^۱ (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ۲۸۸/۱۸) شهید ثانی در مسالک الأفهام (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق: ۴/۱۴۱) و صاحب جواهر در جواهر الکلام (نجفی، بی‌تا: ۲۹۹/۲۴) فرق می‌گذارند بین چیزهایی که با وزن و پیمانانه و شمارش فروخته می‌شوند و بین اشیایی که به صورت گُتره‌ای به فروش می‌رسد که در گروه دوم مشاهده کفایت می‌کند ولی در فروش گروه اول مشاهده کافی نیست.

شهید ثانی در ادامه می‌گوید در چیزهایی که با متر کردن فروخته می‌شوند مانند پارچه، به طور قطع و یقین نمی‌توان نظر داد که آیا مشاهده از اندازه‌گیری کفایت می‌کند یا خیر؟ ولی در آخر در مقام فتوی و عمل، نظر مشهور را مقدم می‌دارد.

در مورد متر کردن شیخ طوسی در الخلاف با قطع فتوا داده است که حتماً باید اندازه‌گیری شود و مشاهده کفایت نمی‌کند. (طوسی، ۱۴۰۷ق: ۱۹۸/۳)

^۱ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ أَبِي مَرْيَمَ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّ أَبَاهُ لَمْ يَكُنْ يَرَى بَأْسًا بِالسَّلْمِ - فِي الْحَيَوَانَ بِشَيْءٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجْلِ مَعْلُومٍ.

در نتیجه در عقد سلم شرط است که مقدار ثمن معلوم باشد و بنابر نظر مشهور، مشاهده در ثمن کفایت نمی‌کند و حتماً باید با وسائل اندازه‌گیری معتبر، مقدار آن مشخص شود.

۷. دین بودن مسلم فیه

هفتمین شرط در عقد سلف این است که مسلم فیه باید دین بر گردنِ بایع باشد و نمی‌توان عین مشخص را به صورت عقد سلم معامله کرد. زیرا واژه سلم در لغت و اصطلاح شرع وضع شده برای دین و اگر عین شخصی باشد، بیع مطلق خواهد بود نه عقد سلم و همچنین اگر مسلم فیه عین مشخص باشد می‌توان آن را با بیع متعارف معامله کرد و دیگر نیازی به عقد قرارداد سلم نیست. در بین فقهاء شیعه و سنی در این شرط مخالفی وجود ندارد. (علامه حلی، ۱۴۲۰ق: ۲/۴۲۵؛ شهید اول، ۱۴۱۷ق: ۲/۲۵۴؛ رافعی، بی تا: ۲۲۲/۹؛ ابو البرکات، بی تا: ۳/۲۱۰؛ سمرقندی، ۱۴۱۴ق: ۲/۱۱؛ ابن قدامه، عبدالرحمن، بی تا: ۴/۳۲۷)

علاوه بر اینکه معین بودن مبیع، سلم را جزء عقود غرری قرار خواهد داد زیرا احتمال دارد که مبیع تا هنگام سررسید تلف شود و به همین سبب، این احتمال وجود دارد که عقد بسته نشود. و در واقع فروشنده نمی‌داند که عقد به سرانجام خواهد رسید یا اینکه به علت عدم تحویل مسلم فیه، عقد فسخ خواهد شد. و همانگونه که در فقه تبیین شده است غرر در عقد موجب فساد معاوضه می‌شود. این مشکل در جایی که مبیع دین و کلی باشد راه ندارد؛ زیرا در این صورت فروشنده می‌تواند هر چیزی که جنس و اوصافش با جنس و اوصاف مسلم فیه که در عقد مشخص شده، مطابقت می‌کند را تحویل مشتری دهد و اگر احیاناً مبیعی که خواست تحویل دهد تلف شد می‌تواند آن را با شیء دیگری همانند آن جایگزین کند. (انصاری، ۱۴۲۲ق: ۲/۱۲۴)

شاید مستند روایی برای وجوب دین بودن مسلم فیه روایت ابن ماجه از عبدالله بن سلام باشد که می‌گوید: «شخصی نزد پیامبر | رسید و گفت فلان قبیله از یهودیان اسلام آوردند ولی اینقدر گرسنه‌اند که نزدیک است مرتد شوند پیامبر فرمودند | آیا کسی چیزی دارد که به اینها بفروشد؟ یک یهودی برخاست و گفت نزد من چیزی یافت می‌شود، من خرماي باغ فلان قبیله را دارم و هر کیلو

را به فلان قیمت تا سقف ۳۰۰ دینار می‌فروشم. پیامبر | فرمود: در عقد سلف باید مبیع را به قیمت مشخص تا سررسید مشخص بفروشی ولی باغ را مشخص نکنی^۱ (یعقوبی، بی تا: ۷۶۵/۲)

خلاصه

بحث اینکه عقد سلف، همانند بقیه عقود دارای شرایطی است، که عبارتند از:

۱. معلوم بودن جنس و اوصاف مبیع
۲. مشخص بودن زمان سررسید تحویل کالا
۳. قبض ثمن در مجلس عقد
۴. ممکن بودن تحویل کالا در سررسید
۵. معلوم بودن مقدار مبیع
۶. معلوم بودن ثمن
۷. دین بودن مسلم فیه

مبحث پنجم: برخی از احکام عقد سلف

در کتب فقهی، برای عقد سلف، علاوه بر شرایطی که ذکر شد یک سری احکام نیز مطرح شده است که در این مبحث برخی از احکام عقد سلف را که مرتبط با موضوع پایان‌نامه است بیان کرده و آنها را مورد بررسی قرار خواهیم داد:

^۱ حدثنا یعقوب بن حمید بن کاسب. ثنا الولید بن مسلم، عن محمد ابن حمزة بن یوسف بن عبد الله بن سلام، عن أبيه، عن جده عبد الله بن سلام، قال: جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: إن بني فلان أسلموا (لقوم من اليهود) وإنهم قد جاعوا. فأخاف أن يرتدوا. فقال النبي صلى الله عليه وسلم "من عنده؟" فقال رجل من اليهود: عندي كذا وكذا (لشيء قد سماه) أراه قال ثلاثمائة دينار بسعر كذا وكذا من حائط بني فلان. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم "بسعر كذا وكذا إلى أجل كذا وكذا، وليس من حائط بني فلان".

۱. اشتراط در سلف

گذاردن شرطی که مخالف مقتضای عقد نبوده و برای متعاقدين معلوم باشد در عقد سلف جایز است. به عنوان نمونه شهید اول میفرماید: «اشترط شرط سائغ در عقد جایز است» (شهید اول، ۱۴۱۰ق: ص ۱۱۶). و محقق حلی می‌فرماید: «عقد سلف قابلیت برای اشتراط شرطی را که معلوم باشد دارد» (محقق حلی، ۱۴۱۸ق: ۱/۱۳۵). علت این جواز این است که عقد سلف همانند بقیه عقود قابلیت اشتراط را دارد.

عاملی در مفتاح الکرامه چهار دلیل برای این مسأله بیان می‌دارد:

۱. در هنگام شک در جایز بودن شرط گذاشتن در متن عقد، اصل، جواز اشتراط است؛
 ۲. عموم آیه «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» (مائده/۱) دلالت دارد بر اینکه به عقودی که منعقد می‌کنید ملتزم باشید، خواه آن عقد شرط داشته باشد یا نداشته باشد.
 ۳. عموم روایت «المؤمنون عند شروطهم» می‌گوید به شروطی که می‌گذارید پای‌بند باشید و این شرط اختصاص به عقد خاصی ندارد پس در عقد سلف نیز می‌توان شرط گذاشت و به آن ملتزم شد.
 ۴. صاحب کشف الرموز (آبی، ۱۴۰۸ق: ۱/۵۲۷) بر جواز اشتراط در عقد سلف ادعای اجماع کرده است. (عاملی، ۱۴۱۹ق: ۱۳/۷۸۷)
- بنابر این گذاردن شرطی که مخالف مقتضای عقد نبوده و برای متعاقدين معلوم باشد در عقد سلف جایز است.

۲. اقاله در سلف

در فقه امامیه و جمهور فقهاء مذاهب چهارگانه اهل تسنن اقاله در سلف جایز است و ظاهراً مخالفی نیز در آن وجود ندارد. (طوسی، ۱۳۸۷ق: ۲/۱۸۷؛ کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۵/۲۱۴؛ ابن قدامه، عبدالرحمن، بی‌تا: ۴/۳۴۳؛ الباجی، ۱۴۲۰ق: ۶/۳۱۳؛ شیرازی، ۱۴۱۶ق: ۲/۸۱)

دلیل فقهاء بر جواز اقاله‌ی عقد سلف عبارت است از:

۱. ابوهریره روایت می‌کند از پیامبر اکرم | که می‌فرماید: «کسی که در بیع، اقاله را بپذیرد خداوند در روز قیامت پشیمانی او را می‌پذیرد»^۱. (بیهقی، بی‌تا: ۲۷/۶) سلم یک نوع بیع است پس اقاله در آن مانند بقیه عقود صحیح خواهد بود و در نتیجه عموم روایت شامل آن نیز می‌شود (طبرسی، ۱۴۱۰ق: ۵۳۲/۱)

۲. صاحب جواهر بر جواز اقاله در عقد سلف ادعای اجماع کرده است. (نجفی، بی‌تا: ۳۵۶/۲۴)
تذکر چند نکته در اینجا لازم است:

۱. اگر بایع و مشتری توافق کنند که با کسر قیمت یا بیشتر کردن قیمت اقاله کنند، اقاله فاسد خواهد بود و مبیع در ملک مشتری باقی خواهد ماند. (طوسی، ۱۴۰۷ق: ۲۰۵/۳) تنها علامه حلی است که در کتاب المختلف از ابن جنید نقل می‌کند اقاله با کسر قیمت یا بیشتر صحیح است و خودش نیز آن را می‌پذیرد. (علامه حلی، المختلف، ۱۴۱۳ق: ۲۱۹/۶)

۲. اگر متعاقدين توافق کنند که تنها در بخشی از مثن اقاله صورت بگیرد جایز است. زیرا اقاله مستحب است و مستحبات جزو افعال معروف به حساب می‌آیند و افعال معروف این خصوصیت را دارند که اگر در جمیع عوض جایز باشند در بعض عوض نیز جایز خواهند بود. پس می‌توان اقاله را تنها در بخشی از مبیع اجرا کرد. (علامه حلی، ۱۴۱۴ق: ۱۲۰/۲)

ولی اگر مشتری قسمتی از مبیع را اقاله کند به این نیت که مابقی حال شود و جنس را تحویل بگیرد یا اینکه قسمتی از مبیع را حال کند تا بتواند باقیمانده را اقاله کند بیع فاسد خواهد شد. (علامه حلی، بی‌تا: ۱۲۲/۱۲)

۳. فروش مسلم فیه قبل از سررسید

در بین فقهاء مشهور است که فروش مسلم فیه قبل از سررسید جایز نیست. این یک مسأله مشهور است و البته مخالفینی نیز دارد و نکته اینجاست که نص خاصی که دلالت بر عدم جواز فروش قبل از سررسید کند وجود ندارد. نتیجه گفتار فقهاء پیرامون این مسأله بدین گونه است:

^۱. ما روی أبو صالح عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و آله أنه قال: من أقال نادما في بيع أقاله الله نفسه يوم القيامة

صاحب جواهر چنین معامله‌ای را جایز نمی‌داند و دلیل آن را اجماع منقول از التنقیح، الغنیه و جامع المقاصد می‌داند و قول به جواز از طرف صاحب وسیله و برخی از متأخران مانند شهید ثانی را مضر به این اجماع نمی‌داند. وی همچنین دلیل عدم جواز را عدم ملکیت خریدار یا قادر نبودن بر تسلیم مبیع نمی‌داند، زیرا به باور وی ملکیت با خود عقد حاصل شده و قدرت نیز در سررسید حاصل است. (نجفی، بی تا: ۳۲۰/۲۴)

در مفتاح الکرامه نیز اجماع بر عدم جواز، از منابع متعددی مانند کشف الرموز، التنقیح، غنیه، جامع المقاصد، مجمع البرهان، کفایه و حدائق نقل شده است (عاملی، ۱۴۱۷ق: ۴/۴۷۳). سید علی طباطبائی، نیز بیع سلف پیش از زمان سررسید را به طور مطلق جایز ندانسته و خلافی در مسئله غیر از آنچه از برخی متأخران نقل شده است نمی‌داند. (حائری طباطبائی، ۱۴۱۸ق: ۹/۱۲۸). البته در برابر اجماع منقول، دیدگاه‌های دیگری هم وجود دارد:

ابن حمزه در الوسیله می‌فرماید: «هر گاه خریدار بخواهد در زمان سررسید یا پیش از آن مبیع را به خود فروشنده به همان جنسی که خریده و به مبلغ بیشتری بفروشد، جایز نیست. اما فروش به غیر فروشنده و جنس دیگر اشکال ندارد» (ابن حمزه، ۱۴۰۸ق: ۲۴۲)

صاحب حدائق نیز بعد از نقل اجماع، با ذکر برخی از اقوال مخالف، در آن خدشه می‌کند. وی، شهید ثانی در المسالک و نیز در الروضه را متمایل به جواز دانسته و همچنین قول به جواز را به علامه در تذکره و نیز پسر شهید ثانی در حواشی وی بر شرح لمعه و محقق اردبیلی نسبت می‌دهد (بحرانی، ۱۴۰۸ق: ۲۰/۴۶)

شهید ثانی در مسالک بعد از توضیح عبارت شرایع، اشکالی را طرح می‌کند مبنی بر اینکه خریدار حق مالی دارد و می‌توان حق خود را بدیگری بفروشد و اینکه وی نمی‌تواند آن را پیش از سررسید، مطالبه کند، دلیل بر این نمی‌شود که نتواند آن را بفروشد. وی با این استدلال، تمایل خود به جواز چنین معامله‌ای را اظهار می‌دارد (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق: ۳/۴۳۳) شهید اول و شهید ثانی و فاضل میسی صلح بر آن را نیز جایز دانسته‌اند. (همان)

جمهور فقیهان حنفیه و شافعیه و حنبلیه فروش مسلم فیه قبل از قبض را جایز نمی‌دانند. اما در جواز بقیه تصرفات بین ایشان اختلاف است. که در بحث بعدی به آن خواهیم پرداخت.

اما مالکيه فروش مسلم فیه به بايع را در صورتی که طعام نباشد جایز دانسته‌اند (ابن رشد، ۱۴۱۵ق: ۱۶۵/۲) اما اگر مسلم فیه طعام باشد یا مشتری بخواهد به غیر بايع بفروشد با سه شرط می‌توان معامله سلف را انجام داد:

نخست: مسلم فیه از قبیل چیزهایی باشد که قبل از قبض به فروش می‌رسد مثل حیوان که فروش حیوان قبل از قبض جایز است.

دوم: ثمن در عقد جدید آماده تحویل در عقد باشد. مثل لباس که می‌توان آن را با یک تشت معاوضه کرد.

سوم: ثمن در عقد جدید از چیزهایی باشد که بتواند مبیع در عقد سلم قرار گیرد. مثل حیوان که با لباس معاوضه شود، چه آنکه عقد سلم در لباس صحیح است. (الخرشی، ۱۳۱۷ق: ۲۲۷/۵)

فقیهان برای عدم جواز بیع پیش از سررسید، در مجموع به هشت دلیل استناد کرده‌اند و گفته‌اند در قرارداد سلف، پیش از سررسید:

۱. خریدار هنوز مالک مبیع نشده است تا بتواند آن را بفروشد و به دیگری منتقل کند.

۲. ملکیت هر چند به وسیله عقد حاصل شده ولیکن عرف بر معاوضه به نسبت به این ملک اقدام نمی‌کند به ویژه اینکه هنوز مالک، از تمام جهات مسلط بر آن ملک نشده است. (سبزواری، ۱۴۱۳ق: ۳۷/۱۸)

۳. خریدار قدرت بر تسلیم مبیع را تا زمان مشخص ندارد.

۴. معامله غرری است.

۵. خریدار تا فرارسیدن سررسید استحقاق مطالبه مبیع را از بايع ندارد. (شهید ثانی، ۱۴۱۰ق:

۴۲۲/۳؛ بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۴۶/۲۰)

۶. فروش سلف از مصداق‌های بیع دین به دین است. (اردبیلی، ۱۴۰۳ق: ۳۶۰/۸)

۷. فروش سلف از مصداق‌های بیع دین پیش از قبض است. (بحرانی، ۱۴۲۱ق: ۵۴۵)

۸. فقهاء اجماع دارند بر اینکه فروش مبیع قبل از سررسید جایز نیست. (نجفی، بی‌تا: ۳۲۰/۲۴)؛ در نتیجه، به استناد این هشت دلیل فروش مبیع قبل از سررسید جایز نیست.

۴. شراکت بعد از عقد در سلف

وقتی عقد سلف بسته شد بنا بر عقیده فقهای شیعه مشتری نمی‌تواند شخص دیگری را در عقد خود شریک کند و با دریافت مبلغی از شخص سوم، او را شریک در مبیع گرداند. (شیخ طوسی، ۱۴۰۷: ۲۰۸/۳)

و دلیل ایشان دو چیز است:

۱. پیامبر اکرم از فروش چیزی که هنوز قبض نشده نهی کرده‌اند. (شیخ طوسی، ۱۳۸۷ق: ۱۸۷/۲)
 ۲. روایت ابو سعید خدری از پیامبر که می‌فرماید: «کسی که متاعی را به صورت عقد سلف خرید نباید آن را به دیگری واگذارد»^۱ (کنز العمال، ۱۴۰۵ق: ۲۴۱/۶)
- دلالت این دو روایت بدین گونه است که مشتری سلف با دریافت مبلغی، بخشی از سهم خود را به نفر سوم می‌فروشد و با او در مسلم فیه شریک می‌شود، در حالیکه در مسئله قبل گفتیم که فروش مبیع قبل از سررسید به اجماع فقهاء جایز نیست.
- بنابر این وقتی عقد سلف بسته شد مشتری نمی‌تواند شخص دیگری را در عقد خود شریک کرده و با دریافت مبلغی از شخص سوم، او را شریک در مبیع گرداند.

۵. حکم حواله و کفالت و رهن در عقد سلف

فقهاء شیعه و ابوحنیفه و مالک از علماء اهل تسنن می‌گویند جایز است که در عقد سلف بایع یا مشتری برای ثمن یا مثن، کفیل و یا رهن بگیرند و یا تحویل ثمن یا مثن را به دیگری حواله کنند. اما به نسبت به ثمن لازم است که قبل از جدا شدن متبایعین، ثمن از محال علیه یا کفیل یا مشتری گرفته شود یا اینکه عین مرهونه در دست مسلم إلیه از بین برود تا اینکه قبض در مجلس عقد حاصل شود و در غیر این صور عقد سلم باطل می‌شود و دلیل آن نیز لزوم قبض ثمن در مجلس عقد است که یکی از شروط قطعی و بدون اختلاف عقد سلم است.

^۱ من أسلف فی شیء فلا یصرفه إلی غیره

و دلیل جواز این گونه تصرفات در عقد سلم این است:

۱. آیه « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ ... * وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَ لَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ » (بقره/۲۸۲ و ۲۸۳) در گذشته گفتیم که از ابن عباس روایت شده که این روایت در مورد عقد سلم نازل شده است که اگر این هم صحیح نباشد باز هم این آیه دلالت بر جواز رهن در عقد سلم می‌کند زیرا این آیه بر جواز رهن در تمامی دیون دلالت دارد و سلم نیز یکی از دیون به حساب می‌آید و قید «سفر» نیز که در آیه آمده به شهادت جمهور فقهاء برای تقیید حکم نیست بلکه برای تغلیب است زیرا در سفر است که بیشتر به کاتب نیاز می‌شود.

علاوه بر اینکه بر جواز رهن در حضر نیز روایت داریم. چرا که انس نقل می‌کند: پیامبر اعظم در مدینه یک زرهی را به رهن گذاشت و برای خانواده‌اش جو تهیه کرد ...^۱ (احمد بن حنبل، بی‌تا: ۲۰۸/۳)

۲. روایت اعمش که می‌گوید: اسود از عایشه روایت کرده است که «پیامبر از یک یهودی طعام خرید تا زمان مشخص و یک زره را پیش او به عنوان رهن گذاشت»^۲ (بخاری، ۱۴۰۱: ۴۶/۳).
قید «تا زمان مشخص» هم می‌تواند اشاره به عقد سلف باشد و هم به عقد نسبه، که اگر اشاره به عقد سلف داشته باشد - همانگونه که فقهاء اهل سنت از آن چنین برداشت کرده‌اند - این روایت دلیل بر جواز رهن در عقد سلف می‌شود.

۳. یکی از شروط عقد سلم تحویل ثمن قبل از جدا شدن متعاقدین از مجلس عقد است. البته جایز است تا زمانی که فروشنده و خریدار در مجلس عقد هستند دین بر ذمه بایع باشد. و چون دین بودن ثمن با این شرط مانع ندارد پس رهن، کفالت و حواله نیز همانند سایر دیون مانعی ندارد. پس اگر صاحب سلم، یا کفیل و یا محال علیه دین را در مجلس عقد پرداخت کند به شرط ثمن در عقد عمل شده و عقد سلم صحیح خواهد بود. (علامه حلی، بی‌تا: ۳۴۶/۱۱؛ علامه حلی، ۱۴۲۰: ۴۳۳/۲؛

۱. حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا روح و عبد الصمد قالوا ثنا هشام بن أبي عبد الله عن قتادة عن أنس بن مالك انه مشى إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بخبز شعير وإهالة نسخة ولقد رهن درعا له عند يهودى فاخذ شعيرا لأهله ...»

۲. حدثنا الأعمش قال تذاكرنا عند إبراهيم الرهن في السلف فقال حدثني الأسود عن عائشة رضى الله عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم اشترى من يهودى طعاما إلى أجل معلوم وارتهن منه درعا من حديد.

سرخسی، بی تا: ۱۵۲/۱۲؛ مالک بن انس، ۱۳۲۳ق: ۵۶/۴؛ ابن قدامه، عبدالله، بی تا: ۳۴۲/۴ و ۳۴۸؛
الرملی، ۱۴۲۴: ۱۸۵/۴)

۴. حواله و کفالت دو نوع عقد هستند که انجام آنها با شرایطی که برای آنها در کتب فقهی ضبط شده جایز می باشد. در عقد سلم نیز که یک نوع دین بر گردن بایع است اگر شرایط حواله و کفالت مراعات شود انجام این دو عقد صحیح خواهد بود و مانعی از انجام آنها در عقد سلف نیست. (کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۲۱۴/۵)

در مقابل، حنابله هیچ گونه تصرفی را در مسلم فیه قبل از قبض آن جایز نمی دانند. (البهوتی، ۱۴۲۱ق: ۳۵۷/۳)

اما شافعیه می گویند قول صحیح تر این است که بایع نمی تواند مشتری را برای دریافت ثمن به کسی که بایع از او طلب دارد حواله بدهد و چنین حواله دادنی جایز نیست. (النووی، بی تا: ۲۷۳/۹)

نتیجه این بحث این شد که فقهاء شیعه و ابوحنیفه و مالک از علماء اهل تسنن کفالت، حواله و رهن را برای ثمن و مسلم فیه جایز می دانند ولی شافعیه، حواله و حنابله، هر گونه تصرفی در مسلم فیه را اجازه نمی دهند.

خلاصه

در میان احکامی که در کتب فقهی برای عقد سلف ذکر شده است ما برخی را مطرح کردیم:
الف. گذاردن شرطی که مخالف مقتضای عقد نبوده و برای متعاقدین معلوم باشد در عقد سلف جایز است.

ب. اقاله کردن عقد سلف جایز است.

ج. فروش مبیع قبل از سررسید جایز نیست.

د. وقتی عقد سلف بسته شد مشتری نمی تواند شخص دیگری را در عقد خود شریک کرده و با دریافت مبلغی از شخص سوم، او را شریک در مبیع گرداند.

هـ فقهاء شیعه و ابوحنیفه و مالک از علماء اهل تسنن کفالت، حواله و رهن را برای ثمن و مسلم فیه جایز می‌دانند ولی حنابله هرگونه تصرفی در مسلم فیه و همچنین شافعیه خصوص حواله در سلم را جایز نمی‌دانند

مبحث ششم: عقد سلف از نگاه قانون مدنی

از آنجا که در کشورهای اسلامی قوانین مدنی بر اساس مبانی دین مبین اسلام طرح و تصویب می‌شوند، بحث سلم نیز در قوانین مدنی کشورهای اسلامی آمده است. متهمی در برخی کشورها مانند ایران و مصر به عقد سلم تصریح نشده است برخلاف برخی دیگر مانند قانون کشور لبنان موادی از قانون مدنی با اسم عقد سلم وجود دارد. ما در اینجا به قانون مدنی سه کشور به عنوان نمونه اشاره خواهیم کرد.

نخست. قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران: در قانون مدنی ایران اسمی از عقد سلم یا سلف برده نشده است. ما برای روشن شدن نظر جمهوری اسلامی ایران پیرامون عقد سلف چند بند از مواد کتاب عقود معین ناصر کاتوزیان را در اینجا می‌آوریم:

۱۲۳. در موردی که ثمن بیع است، تعهد فروشنده در تسلیم مبیع می‌تواند مؤجل باشد و در چنین حالتی، هرگاه مبیع کلی و در ذمه باشد، آن را بیع سلف یا سلم می‌خوانند: مانند اینکه کارخانه اتومبیل سازی پول ۵۰ دستگاه اتومبیل سواری را بگیرد و تعهد کند که در سال آینده تحویل دهد، یا بارفروشی در پاییز ۲۰ صندوق پرتقال بفروشد که تا بیستم اسفند در اختیار مشتری قرار دهد.

در فقه، یکی از شرایط درستی بیع سلم این است که ثمن در مجلس عقد به فروشنده تسلیم شود. ولی، در قانون مدنی به لزوم قبض ثمن تصریح نشده است. این سکوت به معنای اجرای قواعد عمومی در بیع سلف است و به دشواری می‌توان ادعا کرد که، چون حکمی در قانون وجود ندارد، نظر فقیهان باید این نقص را جبران کند. با وجود این، پاره‌ای از نویسندگان از مفاد ماده ۳۶۴ ق.م. که بیع صرف را نمونه بیعی قرار داده است که قبض در آن شرط صحت است، چنین نتیجه گرفته‌اند که در بیع سلم نیز قبض شرط است.

۱۲۴. سؤال این است که آیا در عقد بیع ثمن و مبیع می‌تواند هر دو مدت‌دار باشد، یعنی در مثالهای یاد شده پول اتومبیل یا پرتقال نیز به طور نسبه پرداخت شود؟

طرح این پرسش به خاطر این است که در فقه بیع کلی را که در آن ثمن و مبیع مؤجل باشد باطل می‌دانند. این بیع در اصطلاح «کالی به کالی» نامیده می‌شود و برای بطلان آن در حقوق کنونی می‌توان گفت، چون مطابق اصل چهارم قانون اساسی فرض این است که قانونگذار از موازین اسلامی پیروی می‌کند، در این مورد نیز باید سکوت او را نشانه امضای حکم فقهی شمرد. به ویژه، که از لحاظ تاریخی نیز می‌دانیم که کتابهای مشهور فقه امامیه بزرگترین منابع الهام‌بخش نویسندگان قانونی بوده است.

ولی این گفته را نمی‌توان به آسانی پذیرفت، زیرا قانونگذار در ماده ۱۰ قانون مدنی اصلی تأسیس کرده که به موجب آن همه قراردادها درست است، مگر اینکه خلاف صریح قانون باشد. این اصل در ماده ۲۲۳ نیز از لحاظ دیگر تکرار شده است. پس، اگر چنین نظر داشت که بیع کالی به کالی را فاسد شمرد، بیگمان به آن اشاره می‌کرد و همین سکوت او در مقام بیان قرینه است بر درستی معامله. به ویژه امروز که بخش مهمی از داد و ستدهای بازرگانی بدین صورت انجام پذیرد، اعتقاد به بطلان بیع کالی به کالی از جهت اقتصادی و برخورد با عرف نیز زیان‌بار است.

وانگهی، مطالعه کتابهای فقه نشان می‌دهد که شرط لزوم قبض ثمن در مجلس عقد و بطلان بیع مال کلی به نسبه بیشتر به اجتهاد و به احتمال مصلحت‌اندیشی فقیهان اتکاء دارد تا به منع صریح اخبار. آنچه مسلم به نظر می‌رسد منع فروش دین به دین است. جمعی از فقیهان نیز اعتقاد دارند که بایستی مبیع پیش از عقد دین باشد، نه اینکه به سبب عقد دین شود و بر ذمه قرار گیرد.

اگر چنین باشد، باید پذیرفت که مصلحت‌ها تغییر کرده است و نیاز به اجتهادی تازه احساس می‌شود. زیرا، بطلان بیع کالی به کالی و ضرورت تسلیم ثمن در مجلس عقد در بیع سلف، ما را در روابط بازرگانی و به ویژه در صحنه بین‌المللی دچار تکلف سخت می‌کند که به هر حيله باید از آن گریخت. (کاتوزیان، ۱۳۷۸ش: ۱۷۴/۱)

۲۱۶. در فرض پیشین، بیع به اعتبار حال یا مؤجل بودن ثمن به نقد و نسبه تقسیم شد، ولی در این فرض مبیع (سلم) مؤجل است و ثمن نقد. منتها، اصطلاح سلف یا سلم در جایی به کار می‌رود که مبیع کلی در ذمه باشد نه عین معین.

فقیهان امامیه برای درستی و نفوذ بیع سلف شرایط گوناگونی را ضروری شناخته‌اند که پاره‌ای از آنان مانند وجود عقد و مضبوط بودن موعد تسلیم مبیع و ذکر جنس و مقدار و وصف آن از شرایط عمومی تمام اقسام بیع است. ولی، دو شرط در آن جلب توجه می‌کند و لزوم آن‌ها در قانون مدنی به تردید پذیرفته یا انکار می‌شود و آن دو شرط عبارت است از:

۱. لزوم نقد بودن ثمن، که در بیع کالی به کالی مورد بحث قرار می‌گیرد.

۲. لزوم قبض ثمن در مجلس عقد.

درباره شرط دوم، قانون مدنی حکمی ندارد و این به معنای اجرای قواعد عمومی در بیع سلم است. با وجود این، پاره‌ای از نویسندگان به پیروی از مشهور فقیهان امامیه و با استناد به این قرینه که در ماده ۳۶۴ ق.م. بیع صرف به عنوان مثال برای «بیعی که قبض، شرط صحت آن است» آورده شده، اعتقاد دارند که در قانون مدنی نیز قبض مبیع شرط صحت بیع سلم است و باید در مجلس عقد صورت پذیرد.

۲۱۷. در این فرض، ثمن و مبیع هر دو کلی و مؤجل است. اصطلاح کالی به کالی از فقه عامه اقتباس شده و آنچه در اخبار امامیه مورد منع قرار گرفته بیع دین به دین است. این اختلاف وجود دارد که باید مبیع پیش از بیع دین باشد یا آنچه موجب عقد نیز دین می‌شود مشمول منع قانونگذار است؟ (کاتوزیان، ۱۳۸۷ش: ۳۱۷/۱)

دوم. قانون مدنی مصر: در قانون مدنی مصر نیز اسمی از عقد سلم برده نشده است و البته با جایز دانستن فروش مدت‌دار اشیاء، دیگر نیازی به تصریح به عقد سلم هم نیست. پس فروش محصولات آینده و فروش اشیایی که با پیمان و وزن و عدد و غیر اینها اندازه‌گیری می‌شوند جایز است. چون به صورت کلی از جواز فروش اشیاء به صورت مدت‌دار بحث شده دیگر قواعد عمومی عقد سلم در این نوع عقود رعایت نمی‌شود. قواعدی مانند شرط دریافت ثمن در مجلس عقد، شرط معدود نبودن مبیع و مانند آن. علت آن هم این است که تحمل ضرر در قواعد قانون مصری بیشتر از تحمل ضرر در مبادی فقهی اسلامی است.

در قانون مصر معامله‌ای وجود دارد به نام بیع مؤجل التسليم که در بورس و اوراق بهادار از آن بسیار استفاده می‌شود ولیکن این معامله به صورت عقد مضاربه است و ارتباطی با بیع سلم ندارد. (سنه‌وری، بی تا: ۲۲۳/۴)

سوم. قانون مدنی لبنان: در قانون مدنی لبنان به عقد سلم تصریح شده و آمده است:

ماده ۴۸۷: بیع سلم عقدی است که به مقتضای آن یکی از طرفین معامله مبلغ مشخصی از نقود رایج را به دیگری تحویل می‌دهد و در مقابل، طرف دیگر معامله متعهد می‌شود که در زمانی که مورد اتفاق طرفین است مقدار مشخصی از مواد غذایی یا اشیاء منقول دیگری را به مشتری تحویل دهد. این عقد تنها با ثبت کتبی ثابت می‌شود.

ماده ۴۸۸: تحویل تمام ثمن در هنگام انشاء عقد به بایع واجب است. و هرگاه برای تحویل مبیع مکانی را مشخص نکنند، برای تعیین مکان از عرف تبعیت می‌شود.

ماده ۴۸۹: اگر اسمی از مکان تسلیم مبیع در عقد برده نشود، واجب است که در مکان انشاء عقد مبیع تسلیم شود.

ماده ۴۹۰: واجب است مبیع از حیث کمیت، صفت، وزن یا کیل در چیزهایی مانند مواد غذایی، مشخص باشد. و اگر از چیزهایی است که برای اندازه‌گیری آن نه از شمارش استفاده می‌شود و نه از وزن، کافی است که با وصف معین شود که در این صورت باید توصیف بسیار دقیق باشد.

ماده ۴۵۲: اگر عذری برای بایع پیش آمد و نتوانست به وعده خود در عقد سلم عمل کند و افراط یا تفریط از جانب خودش هم نبود مشتری می‌تواند عقد را فسخ کرده و طلب ردّ ثمن کند یا اینکه تا سال آینده منتظر بماند. که اگر قبول کرد تا سال آینده صبر کند در صورت عرضه کردن بایع به مشتری در سال آینده، بر مشتری واجب است که آن را تحویل بگیرد و حق فسخ نخواهد داشت. این حکم در صورتی که در یک سال قسمتی از ثمن را گرفته باشد نیز صادق است. اما اگر چیزی که بر روی آن معامله بسته شده اصلاً یافت نشود مشتری مخیر خواهد بود، مانند فقره اول این ماده. (سنه‌وری، بی تا: ۲۲۴/۴)

مبحث هفتم: میزان استفاده از قرارداد سلف در بازار سرمایه

عقد سلف به صورت سنتی در تجارت و بازرگانی و همچنین امر تولیدات کشاورزی مورد استفاده بوده است اما با تشکیل بورس فلزات تهران و به تبع آن بورس کالای ایران این قرارداد در یک قالب ساختارمند و با ارائه تضامین در بورس مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در حال حاضر در بورس کالای ایران، محصولات مختلف در قالب این قراردادها برای بازده‌های زمانی مختلف با نظر تولیدکننده ارائه شده و با توجه به سیاست‌های فروش آنها ارائه می‌شوند.

از زمان شروع به فعالیت سازمان کارگزاران بورس فلزات تهران قراردادهای سلف بر روی انواع فلزات مورد معامله قرار گرفته و تولیدکنندگان این کالاها به دفعات از آن برای تأمین مالی خود استفاد کرده‌اند. در حال حاضر نیز این قراردادها از محبوبیت خاصی در بین تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان برخوردار است. این قراردادها توسط تولیدکنندگان تمامی کالاهای قابل عرضه در بورس جهت تأمین مالی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

جدول ذیل میزان تأمین مالی تولیدکنندگان گروه‌های کالایی مختلف در بورس کالای ایران با استفاده از قراردادهای سلف در سال ۱۳۹۰ را نشان می‌دهد.

اطلاعات این جدول نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۰ بیش از ۹۳ هزار میلیارد ریال با استفاده از قراردادهای سلف تأمین مالی شده‌اند که گروه کالاهای صنعتی و معدنی با بیش از ۶۹ هزار میلیارد بیشترین سهم را به خود اختصاص داده و گروه محصولات پتروشیمی و فرآورده‌های نفتی و محصولات کشاورزی به ترتیب در مقام‌های دوم و سوم جای گرفته‌اند (آمار معاملات بورس کالا) تولیدکنندگان کالاها با ارائه تضامین مورد نیاز بر اساس دستورالعمل تسویه و پایاپای بورس کالای ایران می‌توانند اقدام به عرضه کالاهای خود نموده و از این طریق نسبت به تأمین مالی کوتاه مدت فعالیت‌های اقتصادی خود نمایند. (ناصرپور، ۱۳۸۹: ۳)

میزان تأمین مالی با استفاده از قرارداد سلف (میلیارد ریال)	گروه کالایی
۶۹۶۲۱/۹	صنعت و معدنی
۲۲۶۰۳/۴	پتروشیمی و فرآورده‌های نفتی
۱۵۱۱/۹	کشاورزی
۹۳۷۳۷/۴	جمع کل

همچنین در سال ۱۳۹۱ از مجموع ۳۱ هزار میلیارد تومان معاملات انجام شده در تالارهای معاملات حراج حضوری بورس کالای ایران، ۱۸ هزار میلیارد تومان آن به معاملات کالا در قالب قراردادهای سلف اختصاص داشته است.

و در سال ۱۳۹۲، در تالارهای معاملات حراج حضوری بورس کالای ایران ۴۳ هزار میلیارد تومان معاملات انجام شده است که ۲۰ هزار میلیارد تومان آن در قالب قراردادهای سلف بوده است.

حواله در فقه شیعه و اهل سنت

در فصل دوم خواهیم گفت که راه‌کار تصحیح عقد سلف موازی استاندارد از طریق ترکیب عقد سلف با حواله خواهد بود. بنابراین جا دارد بحث حواله را نیز مطرح کرده و اشاره‌ای - هرچند کوتاه - به آن داشته باشیم.

واژه عربی حواله، از ریشه «ح و ل»، به معنای تغییر یافتن، جابه‌جا شدن و دگرگونی است (فراهیدی، ۱۴۱۰ق: ۲۹۷/۳؛ مصطفوی، ۱۴۰۲ق: ۳۱۸/۲).

در اصطلاح فقه و حقوق، عقدی است که به موجب آن، دین از ذمه مدیون به ذمه شخص ثالث انتقال می‌یابد و به تعبیر برخی، بدهکار (اصطلاحاً: مُحیل) طلبکار خود (مُحتال) را برای دین خود به شخصی دیگر (مُحالٌ عَلَیْهِ) ارجاع می‌دهد (علامه حلی، ۱۴۱۳ق: ۱۶۲/۲؛ طباطبائی یزدی، ۱۴۱۹ق: ۴۴۵/۵؛ ایران. قوانین و احکام، ماده ۷۲۴؛ ایران. قانون محاسبات عمومی کشور، ماده ۲۱).

بیشتر فقهای اهل سنت و شماری از فقهای امامی عقد حواله را انتقال حق از ذمه شخصی به شخص دیگر تعریف کرده‌اند (ابن حمزه، ۱۴۰۸ق: ۲۸۲؛ سرخسی، بی‌تا: ۱۲۳/۲۵؛ ابن حمزه، ۱۴۰۸ق: ۲۸۲؛ کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۱۷/۶؛ ابن قدامه، عبدالله، بی‌تا: ۳۴۲/۲). محقق حلی قید «مدیون بودن محالٌ علیه به محیل» را به این تعریف افزوده است (محقق حلی، ۱۴۰۸ق: ۹۳/۲).

عقد حواله یکی از شیوه‌های انتقال تعهد از راه انتقال دین به شمار می‌رود، زیرا با انتقال دین از ذمه محیل به محالٌ علیه، تعهد محیل به پرداخت دین، به محالٌ علیه منتقل می‌شود.

حواله در فقه اسلامی یک عقد امضایی است و شریعت اسلامی در جزئیات ضوابط و شرایط حواله - که پیش از اسلام هم رایج بوده - تغییراتی داده است (حسینی شیرازی، ۲۴۵/۵۱).

برخی فقها عموم «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» را در آیه اول سوره مائده، شامل عقد حواله نیز دانسته‌اند، که بر رواج این عقد در عصر تشریع و نقش امضایی شریعت اسلامی دلالت دارد (نجفی، بی تا: ۱۶۱/۲۶).

به‌رغم نظر مشهور در فقه اسلامی، که حواله را موجب انتقال دین دانسته، زُفَرین هُدَیل (فقیه حنفی، متوفی ۱۵۸) بر آن است که حواله از قبیل پیوستن ذمه به ذمه (ضَمَّ ذمه به ذمه) است نه انتقال ذمه؛ از این رو در حواله، ذمه محیل بری نمی‌شود و در واقع حواله، همانند کفالت و ضمان، نوعی وثیقه ادای دین است (کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۱۷/۶).

شماری دیگر حواله را فقط موجب انتقال حق مطالبه داین از مدیون به ذمه محالّ علیه دانسته و بر آن‌اند که اصل دین در ذمه محیل باقی می‌ماند (نجفی، بی تا: ۱۶۳/۲۶؛ ایران. قوانین و احکام، ماده ۷۳۰؛ جزیری، بی تا: ۲۱۰/۳؛ کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۱۷/۶).

معدودی از فقها حواله را ایقاع دانسته‌اند (یزدی، ۱۴۱۹ق: ۴۴۷/۵)؛ ولی به نظر مشهور فقهی و حقوقی، حواله نوعی عقد به شمار می‌رود (طوسی، ۱۳۸۷ق: ۳۰۹/۳؛ علامه حلّی، ۱۴۱۴ق: ۴۲۹/۱۴؛ کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۳۹۹/۴؛ ایران. قوانین و احکام، ماده ۷۲۴). کاتوزیان حواله را مرکب از دو عقد مستقل شمرده است (کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۴۰۴/۴). برخی فقهای اهل سنت، حواله را نوعی بیع یا معاوضه دانسته‌اند که در آن طلب محیل از محالّ علیه با طلب محتال از محیل مبادله می‌شود (النووی، بی تا: ۱۷۷/۹).

به نظر مشهور فقهای امامی و به تصریح قانون مدنی ایران، حواله از عقود لازم است و، جز در موارد خاص، دو طرف عقد حق فسخ آن را ندارند (علامه حلّی، ۱۴۱۳ق: ۶/۶؛ کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۴۱۱/۴؛ ایران. قوانین و احکام، ماده ۷۳۲)؛ ولی سلّار دیلمی برای محتال، تا زمانی که بخشی از طلب خود را از محالّ علیه دریافت نکرده، حق فسخ قائل شده است (سلّار، ۱۴۰۴ق: ۲۰۴). همچنین، بر پایه دیدگاه فقها و حقوقدانان، حواله عقدی تبعی است، زیرا تحقق آن منوط به وجود تعهدی پیشین است که در صورت فقدان آن، حواله تشکیل نمی‌شود (نجفی، بی تا: ۱۶۷/۲۶؛ کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۳۷۷/۴).

از دیدگاه فقها، صحت عقد حواله منوط به وجود شرایطی در چهار رکن حواله، یعنی مُحیل، محتال، محال علیه و محال به (دین موضوع حواله)، است. مهمترین این شرایط عبارت‌اند از:

۱. اهلیت اطراف عقد. برای تحقق عقد حواله، وجود محیل، محتال و محال^۱ علیه ضروری است؛ اما درباره آنکه آیا همه این افراد یا برخی از آنها طرف واقعی عقد به شمار می‌روند، اختلاف نظر وجود دارد. به نظر مشهور در فقه امامی، عقد حواله در واقع میان محیل و محتال صورت می‌گیرد و محال علیه طرف اصلی عقد نیست (نجفی، بی تا: ۱۶۱/۲۶).

ولی فقهای حنفی محال^۲ علیه را نیز طرف عقد شمرده و گفته‌اند که ایجاب عقد از جانب محیل و قبول آن از جانب محتال و محال^۳ علیه صورت می‌گیرد (کاشانی، ۱۴۰۹ق: ۱۵/۶؛ جزیری، بی تا: ۲۱۲/۳؛ زحیلی، ۱۴۰۵ق: ۱۶۴/۵).

شماری از حقوقدانان نیز، به استناد ماده ۷۲۵ قانون مدنی ایران، قبول محال^۴ علیه را در انعقاد عقد حواله دخیل دانسته‌اند (کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۴۰۴/۴).

در هر صورت، وجود شرایط اهلیت تصرف (از جمله، بلوغ و عقل و رشد) برای همه اطراف عقد ضروری است (یزدی، ۱۴۱۹ق: ۴۴۵/۵؛ کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۴۰۷/۴).

۲. رضایت محیل، محتال و محال^۵ علیه. فقها درباره ضروری بودن رضایت محیل و محتال برای انعقاد حواله کمتر تردید کرده‌اند، زیرا ایجاب و قبول را این دو انجام می‌دهند و اراده و رضایت آنان در تکوین عقد نقش اساسی دارد. البته شماری از فقها نوعی حواله را فرض کرده‌اند که به رضایت محیل نیازی ندارد و آن در صورتی است که محال^۶ علیه، بدون اجازه و رضایت محیل، تبرعاً دین او را به محتال بپردازد. در این فرض، ایجاب و قبول از جانب محتال و محال^۷ علیه صورت می‌گیرد (شهیدثانی، ۱۴۱۳ق: ۲۱۴/۴؛ جزیری، بی تا: ۲۱۲/۳)؛ ولی به نظر شماری دیگر، این عقد در واقع حواله (به معنای اصطلاحی آن) به شمار نمی‌رود (نجفی، بی تا: ۱۶۱/۲۶).

رضایت محال^۸ علیه نیز در صحت حواله شرط است، زیرا انتقال دین به ذمه دیگری (که حاصل عقد حواله است) منوط به رضایت اوست؛ از این رو، به نظر فقها، حتی اگر محال^۹ علیه طرف عقد به شمار نرود، رضایتش برای صحت حواله لازم است.

البته بیشتر فقهای مالکی و حنبلی و شماری از شافعیان رضایت محال^{۱۰} علیه را شرط صحت عقد ندانسته‌اند (نجفی، بی تا: ۱۶۱/۲۶؛ جزیری، بی تا: ۲۱۲/۳؛ الزحیلی، ۱۴۰۵ق: ۱۶۴/۵). حنبلیان توانایی مالی محال^{۱۱} علیه را شرط صحت حواله شمرده‌اند (الموسوعه الفقهیه، ۱۴۱۲ق: ۱۹۵/۱۸).

۳. مدیون بودن محیل به محتال. شرط تحقق حواله آن است که محیل مدیون محتال باشد، زیرا در غیر این صورت، نقل ذمه به ذمه، که مقتضای حقیقت حواله است، ممکن نخواهد بود (بجنوردی، ۱۴۱۹ق: ۱۲۳/۶).

بیشتر فقها ثابت شدن دین را برعهده محیل، هرچند به گونه متزلزل، لازم شمرده و صرف تحقق سبب دین را کافی ندانسته‌اند. بر این اساس، حواله مالی که شخص در آینده قرض می‌کند و حواله مال الجعاله، پیش از انجام دادن کار مورد نظر در جعاله، صحیح نیست؛ ولی برخی فقها و حقوقدانان حصول سبب دین را برای صحت حواله کافی شمرده‌اند (ابن قدامه، عبدالله، بی تا: ۵۵/۵؛ یزدی، ۱۴۱۹ق: ۴۵۹/۵؛ کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۴۰۶/۴).

بر پایه ماده ۷۲۶ قانون مدنی ایران، هرگاه محیل مدیون محتال نباشد، رابطه آن دو تابع عقد حواله نیست، بلکه تابع عقد وکالت یا قرض یا هبه خواهد بود (کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۳۹۲/۴). از سوی دیگر، مدیون بودن محال^۴ علیه به محیل شرط صحت حواله نیست. بنابراین، مدیون می‌تواند طلبکار خود را به شخص ثالث ارجاع دهد، بدون اینکه از آن شخص طلبی داشته باشد. این نوع حواله، که آن را «حواله بر بری» نامیده‌اند، به نظر مشهور فقهای امامیه صحیح است، هرچند مشمول برخی از احکام حواله نیست (ابن ادریس، ۱۴۱۰ق: ۷۹/۲؛ ایران. قوانین و احکام، ۱۳۷۹ش، ماده ۷۲۷).

فقها و حقوقدانان معاصر اهل سنت حواله را بر دو نوع دانسته‌اند:

الف. حواله مقید، یعنی حواله‌ای که در آن محیل قید می‌کند محال^۴ علیه دین موضوع حواله را از محل دینی که به محیل دارد یا از عین متعلق به محیل که به گونه غصبی یا امانی نزد اوست، بپردازد.
ب. حواله مطلق، که چنین قیدی ندارد.

حواله بر بری را - که از جمله مصادیق حواله مطلق به شمار می‌رود - فقهای حنفی پذیرفته‌اند، ولی فقهای دیگر مذاهب اهل سنت، آن را نوعی کفالت دانسته‌اند (سنهوری، بی تا: ۴۴۰/۳؛ الزحیلی، ۱۴۰۵ق: ۱۶۸/۵).

۴) دین بودن موضوع حواله (محال^۴ به). محال^۴ به با توجه به ماهیت حواله - که دین را از ذمه شخصی به ذمه شخصی دیگر انتقال می‌دهد - نمی‌تواند عین معین باشد، بلکه صرفاً می‌تواند حقی باشد که به صورت دین بر ذمه محیل است. از این رو، مثلاً اگر مال کسی به طور امانی یا غصبی نزد

دیگری باشد، ارجاع شخصی دیگر از جانب صاحب مال به او برای استرداد آن مال معین، حواله به شمار نمی‌رود (بجنوردی، ۱۴۱۹ق: ۱۲۴/۶).

تعهد به انجام دادن کار نیز مصداق دین است و می‌تواند محال^۵ به قرار گیرد، مشروط بر آنکه مباشرت شخص خاصی قید نشده باشد (نجفی، بی‌تا: ۱۶۹/۲۶).

۵) معین و معلوم بودن محال^۶ به. دینی که موضوع حواله است نمی‌تواند میان دو یا چند دین مردد باشد و حواله مردد صحیح نیست (نجفی، بی‌تا: ۱۶۹/۲۶؛ کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۴/۴۰۸). همچنین بیشتر فقها معلوم بودن محال^۷ به را در حواله لازم دانسته‌اند، زیرا مجهول بودن آن از نظر جنس و اندازه، موجب غرر و بطلان حواله می‌شود (ابن قدامه، عبدالله، ۵۷/۵؛ کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۴/۴۰۸).

شماری از فقها شرط کرده‌اند که محال^۸ به باید مال مثلی باشد و حواله اموال قیمی را، به دلیل مجهول بودن، نادرست شمرده‌اند (طوسی، ۱۳۸۷ق: ۲/۳۱۲)؛ ولی برخی فقها این را نپذیرفته‌اند، بدین استناد که مجهول بودن اموال قیمی با تعیین اوصاف و خصوصیات آنها قابل رفع است (علامه حلّی، ۱۴۱۳ق: ۷/۶).

حتی برخی فقها جهل به محال^۹ به را - در صورتی که بتوان بعداً آن را رفع کرد - موجب بطلان حواله ندانسته‌اند (نجفی، بی‌تا: ۱۶۸/۲۶).

پس از انشای ایجاب عقد حواله از سوی محیل، قبول آن بر محتال لازم نیست و وی می‌تواند، حتی در صورت توانگر بودن محال^{۱۰} علیه، از پذیرفتن آن سر باز زند (نجفی، بی‌تا: ۱۶۶/۲۶).

مهمترین اثر حواله، براءت ذمه محیل در برابر محتال و انتقال دین محیل به محال^{۱۱} علیه است. این براءت نتیجه قهری عقد حواله است و ابراء محتال ضروری نیست (علامه حلّی، ۱۴۱۳ق: ۵/۴۹۳)؛ هرچند معدودی از فقها، ابراء محتال (بری کردن ذمه محیل از جانب محتال) را لازم دانسته‌اند (ابن حمزه، ۱۴۰۸ق: ۲۸۲).

بنابر ماده ۷۱۰ قانون مدنی ایران، اگر محال^{۱۲} علیه مدیون به محیل باشد، وی با قبول حواله، در واقع دین خود را به محیل می‌پردازد و پس از انعقاد عقد، ذمه محال^{۱۳} علیه از دین محیل به میزان محال^{۱۴} به بری می‌شود. به نظر حقوقدانان در این فرض حواله آمیزه‌ای است از انتقال طلب و دین محیل. در صورتی که محال^{۱۵} علیه مدیون به محیل نباشد، با پرداخت بدهی محیل، حق دارد برای دریافت آن به او مراجعه کند (کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۴/۴۰۰).

عقد حواله ممکن است به علت بطلان عقد یا انحلال ارادی پایان پذیرد. از جمله:

الف. در صورتی که حواله فاقد یکی از شرایط اساسی صحت معاملات یا شرایط اختصاصی صحت حواله باشد، باطل شمرده می‌شود، مانند آنکه کشف شود که دین اصلی در واقع وجود نداشته و موهوم بوده است.

ب. در صورتی که محال علیه معسر (ورشکسته مالی) باشد، ولی محتال از اعسار او آگاه نباشد، محتال می‌تواند حواله را فسخ کند.

ج. عقد حواله با اقاله طرفین نیز انحلال می‌پذیرد (امامی، ۱۳۹۰ش: ۲/۲۹۳؛ ایران. قوانین و احکام، مواد ۳۹۹، ۷۲۹، ۷۳۳).

در حواله می‌توان شرط کرد که در مدت معینی برای هر یک از دو طرف عقد یا شخص ثالث اختیار فسخ وجود داشته باشد.

در منابع فقهی و حقوقی از چگونگی حل اختلافات میان محیل و محتال و محال علیه درباره اصل حواله یا جزئیات آن بحث شده است (نجفی، بی تا: ۱۷۵/۲۶؛ کاتوزیان، ۱۳۹۱ش: ۴/۴۱۴).

حواله در عرف بازرگانی، روشی متداول برای انتقال وجوه بدون نیاز به جابه‌جایی پول است. این روش به دو صورت رسمی (بانکی) و غیررسمی انجام می‌شود. در نظام غیر رسمی حواله، پول بر مبنای عملکرد و اعتماد میان شبکه وسیع دلالتان جابه‌جا می‌شود و بدون مبادله سند کتبی، مشتری مبلغی پول و مشخصات گیرنده را - که معمولاً در شهر یا کشور دیگری است - به واسطه حواله می‌دهد و او دستور پرداخت آن را در محل مورد نظر می‌دهد. انتقال سریع، آسان، کم هزینه و ایمن از جمله مزیت‌های این شیوه است. در برابر، از جمله معایب آن، رواج حواله در جرائمی مانند پولشویی است (شکوری، ۱۳۸۶ش: ۹۰).

حواله به شکل رسمی در نظام بانکی برای انتقال وجوه نقد یا اوراق اعتباری از حساب فردی به حساب فرد دیگر، چه حقیقی و چه حقوقی، به کار می‌رود.

با توجه به فقدان مقررات داخلی درباره حواله‌های بانکی (رسمی)، قواعد عام حقوق مدنی و ضوابط کلی بانک‌ها بر آن حاکم است. کمیسیون حقوق تجارت سازمان ملل در ۱۳۷۱ش/۱۹۹۲ قانون نمونه حواله‌های بانکی بین‌المللی را تصویب کرد (عنایت، ۱۳۷۲ش: دوازده - ۱۱۹ - ۱۴۲).

(www.encyclopaediaislamica.com/madkhal2.php?sid=6620)

خلاصه

واژه سلف در لغت به معنی «گذشته» است و در اصطلاح «فروش یک شیء توصیف شده در ذمه بایع در مقابل ثمنی که در مجلس اعطاء می‌شود». و هر چند کلام فقهاء (اعم از شیعه و اهل سنت) در بیان تعریف فرق می‌کند ولی همه آنها به همین عبارت برمی‌گردد.

مشروعیت عقد سلف از ناحیه تمامی مذاهب فقهی اسلامی پذیرفته شده است و کتاب و سنت و اجماع بر آن دلالت دارند. وجه مشروعیت آن نیز احتیاج مردم به تأمین مالی قبل از تولید محصولات خود است.

ایجاب عقد سلف با مشتقات واژگان سلم و سلف صحیح است و در استفاده از لفظ بیع برای عقد سلف اختلاف جدی وجود دارد. قبول نیز با هر لفظی که دلالت بر رضایت بر ایجاب کند جاری خواهد شد.

عقد سلف، همانند بقیه عقود دارای شرایطی است، که آن شروط عبارتند از:

۱. معلوم بودن جنس و اوصاف مبیع

۲. مشخص بودن زمان سررسید تحویل کالا

۳. دریافت ثمن در مجلس عقد

۴. ممکن بودن تحویل کالا در سررسید

۵. معلوم بودن مقدار مبیع

۶. معلوم بودن ثمن

۷. دین بودن مسلم فیه

برخی از احکامی که در کتب فقهی برای عقد سلف ذکر شده است عبارتند از:

الف. گذاردن شرطی که مخالف مقتضای عقد نبوده و برای متعاقدین معلوم باشد در عقد سلف جایز است.

ب. اقاله کرده عقد سلف جایز است.

ج. دلیل فروش مبیع قبل از سررسید جایز نیست.

د. وقتی عقد سلف بسته شد مشتری نمی‌تواند شخص دیگری را در عقد خود شریک کرده و با دریافت مبلغی از شخص سوم، او را شریک در مبیع گرداند.

هـ فقهاء شیعه و ابوحنیفه و مالک از علماء اهل تسنن کفالت، حواله و رهن را برای ثمن و مسلم فیه جایز می‌دانند ولی شافعیه حواله و حنابله هر گونه تصرفی در مسلم فیه را اجازه نمی‌دهند.

در قانون مدنی ایران هرچند به سلف تصریح نشده اما قانونی و مشروع دانسته شده است.

تا به اینجا پیرامون عقد سلف و شرایط و احکام آن بحث کردیم و در فصل بعدی سلف موازی استاندارد را تشریح کرده و اشکالات آن را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

فصل سوم: بررسی مشکلات فقهی سلف موازی استاندارد

مبحث اول: معرفی صکوک سلف

صکوک سلف نخستین بار در بحرین منتشر شده است (مجله الشرق الاوسط، ۱۴۲۲: ۲۹، عدد ۸۲۱۸)، مؤسسه پولی بحرین برای نخستین مرتبه در حوزه کشورهای خلیج فارس در سال ۲۰۰۱ میلادی، اسناد دولتی مطابق با قوانین اسلامی منتشر کرد. ارزش این اسناد ۲۵ میلیون دلار امریکا، به شکل اوراق ۳ ماهه و با عنوان اوراق بهادار «صکوک سلم» بود. اوراق پیش گفته نرخ بازدهی ثابت ۳/۹۵ درصدی داشت که مبتنی بر نرخ بهره نبود. این صکوک در بحرین تا سال ۲۰۰۳ میلادی، ۲۳ بار منتشر شد و ارزش آن حدود ۶۲۵ میلیون دلار بوده است. روال اجرایی این ابزار به این صورت است که دولت بحرین، آلومینیوم را به خریدار می فروشد و به جای تحویل فوری، تعهد می کند تا در تاریخ معینی در آینده، به وسیله بانک اسلامی، مقدار خاصی آلومینیوم عرضه کند. هم زمان، بانک اسلامی از دولت بحرین، در جایگاه عامل می خواهد که به هنگام عرضه آلومینیوم، آن را از راه کانال های توزیعی بانک، توزیع کند.

سید عبدالرحمن باکر از مسئولین بانک مرکزی بحرین باور دارد که صکوک اسلامی و از جمله اوراق سلف در کشورهای اروپایی نیز رشد چشمگیری داشته است؛ به گونه ای که طی چند سال حجم آن از ۴ میلیارد دلار به ۱۲۰ میلیارد رسیده است (www.menafn.com). در خبر دیگر آمده است که دولت بحرین به منظور جبران بخشی از کسری بودجه حاصل از کاهش قیمت نفت اوراق سلم به مبلغ ۱۸ میلیون دینار منتشر کرده است (www.womengateway.com).

کشور دیگری که به استفاده از این ابزار اقدام کرده است، سودان است. بانک مرکزی این کشور، قراردادی به مبلغ ۶۵ میلیون یورو با شرکت سرمایه گذاری سودان از راه اوراق سلف نفت به مدت سه سال منتشر کرد، در این قرارداد ۸ بانک خارجی و دو بانک محلی مشارکت داشتند (Ministry of finance and national economy). (فراهانی فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۰)

مشکل اصلی اوراق سلف مدل بحرین، این است که به جهت محدودیت شرعی‌ای که در آینده به طور مفصل از آن بحث خواهیم کرد، نتوانسته راهکاری برای حل مشکل بازار ثانویه اوراق پیدا کند و به همین جهت اوراق سلف بحرین، به صورت کوتاه مدت و قابل عرضه فقط در بازار اولیه منتشر می‌شود. (موسویان، ۱۳۸۹ش: ۸۹)

کاربردهای صکوک سلف

۱. تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی

یکی از مهمترین موردهای استفاده از صکوک از جمله اوراق سلف، تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی است. با این روش، از یک سو پس اندازکنندگانی که به علت کوچک بودن حجم سرمایه خود یا به علت نداشتن مهارت کافی توانایی سرمایه‌گذاری مستقیم ندارند، می‌توانند با خرید اوراق پیش‌گفته از راکد ماندن وجوه خود جلوگیری کرده و از سود آن بهره‌مند شوند. از سوی دیگر، بنگاه‌های اقتصادی اعم از خصوصی یا دولتی که با کسری منابع مالی روبه‌رو هستند، می‌توانند از راه انتشار این اوراق و با پیش‌فروش محصول خود، بخشی از وجوه مورد نیاز خود را تأمین کنند. تفاوت این روش با اوراق سهام و اوراق مشارکت این است که اولاً، خریدار در مالکیت و مدیریت بنگاه شریک نخواهد بود؛ در نتیجه در نیازهای مالی کوتاه‌مدت و موقتی، برای صاحبان بنگاه ترجیح خواهد داشت. ثانیاً با توجه به امکان تعیین دامنه سود آن، بر ۲۱۰ افراد ریسک‌گریز و متعارف‌جاذبه خواهد داشت. ریسک مهم اوراق پیش‌گفته، کاهش قیمت کالا در سررسید است. قیمت اوراق در بازار ثانویه بر حسب پیش‌بینی از قیمت کالا در سررسید و فاصله زمانی تا سررسید تعیین می‌شود. به صورت طبیعی و در وضعیت یکسان هر چه به سررسید نزدیک‌تر شویم، قیمت اوراق سلف بالاتر خواهد رفت. بنابراین افرادی که زودتر اوراق را خریداری کرده‌اند به‌طور معمول سود خواهند کرد. مؤسسه‌های تولیدی می‌توانند با اعمال تخفیف‌هایی برای دارندگان اوراق نسبت به مشتریان دیگر انگیزه برای خرید اوراق پدید آورند. (فراهانی‌فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۰)

۲. جبران کسری بودجه

برخی از دولت‌ها برای جبران کسری بودجه مورد نیاز خود به پیش‌فروش بین‌المللی محصولات و مواد خام اقدام می‌کنند، این کار باعث انتقال بخشی از ارزش افزوده ملی به خارج از کشور می‌شود. به‌ویژه زمانی که دولتی به علت نیاز مالی شدید احتیاج به تأمین مالی دارد و از طرف دیگر به علت وضعیت خاص سیاسی و اقتصادی قیمت فروش مواد خام پایین است. در این موارد دولت می‌تواند با انتشار اوراق سلف محصولات یا مواد خام را به مردم بفروشد سپس در سررسید به وکالت از طرف صاحبان اوراق محصولات یا مواد خام را به صورت نقد در بازارهای جهانی فروخته با صاحبان اوراق تسویه کند. به این ترتیب کسری بودجه دولت تأمین می‌شود و تفاوت قیمت نقد و سلف، در قالب سود اوراق سلف به مردم کشور می‌رسد.

به‌طور مثال، گاهی به علل سیاسی یا اقتصادی به صورت کوتاه‌مدت قیمت نفت کاهش پیدا می‌کند. در این موارد دولت ایران برای تأمین بودجه خود ناچار به فروش نقدی یا سلف نفت به قیمت روز است. در حالی که می‌داند چند ماه آینده قیمت نفت افزایش پیدا می‌کند، در این موارد دولت می‌تواند از راه انتشار اوراق سلف و فروش نفت به مردم، کسری بودجه خود را تأمین کند و فروش نفت به بازار جهانی را چند ماه به تأخیر بیندازد، در نتیجه سود قابل توجهی نصیب دولت و ملت ایران می‌شود. (فراهانی فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۱)

۳. پوشش ریسک

یکی از مشکل‌هایی که تولیدکنندگان با آن روبه‌رو هستند، این است که درباره عرضه مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای که در فرایند تولید آنها مورد استفاده قرار می‌گیرد، نگران هستند. آنان نمی‌دانند آن مواد و کالاهای واسطه‌ای در آینده به اندازه کافی و با قیمت مناسب عرضه می‌شود یا نه؟ ممکن است، عرضه آنها در بازار در اثر حادثه‌ای طبیعی کم شود یا افرادی با پدیدساختن انحصار و تقاضاهای مصنوعی، قیمت آن را بالا ببرند. از طرفی دیگر فروشندگان مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای نیز نگران هستند. آنان نیز نمی‌دانند مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای تولیدی خود را می‌توانند در آینده به اندازه کافی و با قیمت مناسب عرضه کنند یا نه؟ ممکن است افرادی با پدیدساختن انحصار و

عرضه‌های مصنوعی، قیمت را پایین بیاورند. وجود بازار سلف برای مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای به‌ویژه در قالب اوراق سلف باعث رفع نگرانی درباره هر دو گروه از تولیدکنندگان می‌شود. تولیدکننده مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای با اطمینان از تقاضا و قیمت آینده، به برنامه‌ریزی اقدام می‌کند و استفاده‌کننده از آن مواد و کالاها نیز برای خود برنامه‌ریزی می‌کند. (فراهانی فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۲)

۴. کشف قیمت

یکی از متغیرهای اساسی در بازار مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای نوسان‌های فصلی و مقطعی قیمت آنها است، مهمترین عامل تغییرهای کوتاه‌مدت قیمت کالاها، تغییرهای قیمت مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای است. وقتی عمده‌بنگاه‌های اقتصادی و کسانی که در تقاضای بازار نقش دارند از پیش مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای مورد نیاز خود را خریداری کرده باشند علت خاصی بر تغییرهای قیمت آنها نخواهد بود و به تبع آن قیمت محصولات نیز تثبیت می‌شود. ثبات مستمر و بادوام قیمت‌ها باعث کشف قیمت‌های واقعی و عادلانه در بازارهای گوناگون اقتصادی به‌ویژه در بازار مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای و بازار محصولات نهایی خواهد بود، گسترش معامله‌های سلف به‌ویژه به‌صورت اوراق بهادار، نقش مهمی در تثبیت قیمت‌ها و رسیدن بازار به قیمت‌های واقعی ایفا می‌کند. (فراهانی فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۲)

۵. ابزار سیاست پولی برای عملیات بازار باز

با حذف اوراق قرضه دولتی به‌ویژه اسناد خزانه کوتاه‌مدت از نظام اقتصادی، اجرای سیاست پولی با اختلال روبه‌رو می‌شود، چرا که عملیات بازار باز (خرید و فروش اوراق قرضه و اسناد خزانه به‌وسیله بانک‌های مرکزی) سریع‌ترین و موثرترین ابزار سیاست پولی شمرده می‌شود، اوراق سلف دولتی با سررسیدهای کوتاه‌مدت و میان‌مدت می‌تواند این خلأ را پر کند. اگر بانک مرکزی قصد اعمال سیاست پولی انبساطی داشته باشد با خرید این اوراق به قیمت بیشتر، نقدینگی را در جامعه تزریق خواهد کرد، در برابر برای انجام سیاست انقباضی به فروش این اوراق و جمع‌آوری نقدینگی

در دست مردم اقدام می‌کند. بدیهی است در این صورت لازم است اوراق سلف را به قیمت پایین‌تر از قیمت بازار بفروشد تا مردم انگیزه خرید از بانک مرکزی را داشته باشند. (فراهانی فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۲)

محدودیت‌های صکوک سلف

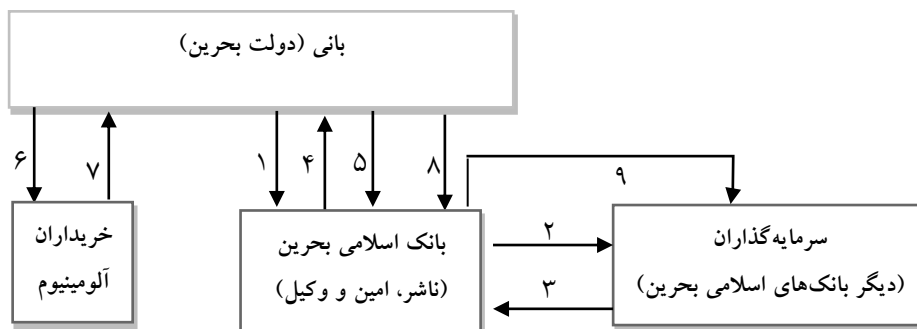
- قراردادهای سلف علاوه بر مزایا و کاربردهایی بسیار مناسبی که در بازار سرمایه دارد، با مسائل و محدودیت‌هایی نیز مواجه است که عمده‌ترین آنها عبارتند از:
۱. امکان تأمین مالی بلند مدت (بیش از ۶ ماه) وجود ندارد.
 ۲. کالاها با قیمتی پایین‌تر از قیمت نقدی آنها فروخته می‌شوند که دلیل آن وجود ارزش زمانی پول است.
 ۳. صرفاً ابزار تأمین مالی تولیدکنندگان کالاها می‌باشد و سایر فعالان اقتصادی که نیازمند تأمین مالی پروژه‌های خود هستند، امکان استفاده از آن را ندارند.
 ۴. بازار ثانویه برای دارندگان این قراردادها وجود ندارد و خریداران بایستی تا زمان سررسید قرارداد، منتظر بمانند.
 ۵. در مکانیسم جاری، بورس کالا اصولاً نمی‌تواند کارکرد پوشش ریسک را برای خریدار به طور کامل ایفا کند. زیرا در صورت عدم تحویل کالا از طرف فروشنده و یا تحویل با تأخیر کالا، تنها راه خریدار اقدام به فسخ قرارداد با دریافت جرایم مندرج در دستورالعمل پایاپای بورس کالا می‌باشد. (بروشور آشنایی با قراردادهای سلف موازی استاندارد سنگ آهن: ۵)

مبحث دوم: مدل‌های عملیاتی اوراق سلف

برای اوراق سلف می‌توان مدل‌های عملیاتی گوناگونی طراحی کرد. در این قسمت با استفاده از تجربه‌های کشورهای گوناگون به‌ویژه بحرین مدل عملیاتی پیشنهاد می‌شود.

۱. مدل عملیاتی اوراق سلف دولت بحرین

در الگوی عملیاتی اوراق سلف دولت بحرین، آلومینیوم به صورت دارایی پایه در نظر گرفته شده است. دولت بحرین براساس قرارداد سلف گواهی‌هایی به ارزش یکسان را برای دریافت آلومینیوم به وسیله بانک اسلامی بحرین (BIB) به مشتریان می‌فروشد. بانک اسلامی بحرین در جایگاه امین و به نمایندگی از سوی دیگر بانک‌های اسلامی که مایل به شرکت در این قرارداد سلف (خریداران اوراق) هستند، معرفی می‌شود. براساس قرارداد سلف، دولت بحرین به تحویل مقدار مشخصی آلومینیوم به خریداران اوراق در آینده متعهد می‌شود. خریداران اوراق، دولت بحرین را در جایگاه نماینده فروش آن مقدار مشخص آلومینیوم در زمان تحویل از راه شبکه توزیع دولت منصوب می‌کنند. دولت بحرین تعهد دیگری نیز به بانک اسلامی بحرین می‌دهد مبنی بر اینکه آلومینیوم‌ها را به قیمتی بفروشد که برای صاحبان اوراق سلف، بازدهی برابر بازده دیگر ابزارهای کوتاه‌مدت بازار پولی متعارف داشته باشد. آن به این معنا است که اوراق بهادار سلف ویژگی‌ای شبیه اسناد خزانه دولتی کوتاه‌مدت دارند. در مرحله دوم دولت براساس وکالتی که از طرف صاحبان اوراق دارد. آلومینیوم پیش‌گفته را به صورت نقد به خریداران آلومینیوم فروخته پول آن را دریافت می‌کند، سپس با پرداخت آن به صورت اصل سرمایه و سود قرارداد سلف، اوراق سلف را از صاحبان اوراق پس می‌گیرد (Obaidullah, 2005: 165). (فراهانی فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۳)

روابط حقوقی اوراق سلف دولت بحرین

روابط حقوقی اوراق سلف دولت بحرین به صورت ذیل است:

۱. بانی (دولت بحرین) طرح فروش سلف دارایی پایه (آلومینیوم) را شناسایی کرده و با تنظیم امیدنامه مربوطه، به بانک اسلامی بحرین در جایگاه امین مراجعه کرده تقاضای انتشار اوراق سلف را می‌دهد؛
۲. بانک اسلامی بحرین در جایگاه واسط (ناشر) به انتشار اوراق سلف اقدام کرده، به سرمایه‌گذاران واگذار کرده، و در جایگاه وکیل سرمایه نقدی آنان را جمع‌آوری می‌کند؛
۳. بانک اسلامی بحرین با پرداخت سرمایه نقدی سرمایه‌گذاران به خرید سلف آلومینیوم از دولت بحرین اقدام کرده، به دولت وکالت در فروش در سررسید می‌دهد؛
۴. دولت بحرین به وکالت از طرف بانک اسلامی بحرین در سررسید سلف به فروش آلومینیوم به خریداران اقدام کرده، وجوه آن را دریافت می‌کند؛
۵. دولت بحرین وجوه حاصل از فروش آلومینیوم را در اختیار بانک اسلامی بحرین می‌گذارد؛
۶. بانک اسلامی بحرین بعد کسر حق‌الوکاله خود، باقی‌مانده وجوه را که حاوی اصل سرمایه و سود سرمایه‌گذاران است به آنان می‌پردازد و اوراق سلف را تسویه می‌کند. (موسویان، ۱۳۸۹ش: ۹۳)

ریسک اوراق سلف دولت بحرین

از آنجایی که قیمت سلف و قیمت فروش نقدی آلومینیوم در مرحله اول و دوم مستقل هستند؛ بنابراین خریداران اوراق و دولت مصون از ریسک نیستند. سرمایه‌گذاران در این اوراق افزون بر ریسک شراکت، ریسک بازاری را نیز متحمل می‌شوند. ریسک شراکت از این احتمال که دولت از تحویل کالا ناتوان باشد، ناشی می‌شود. ریسک بازاری نیز از این احتمال که دولت از فروش آلومینیوم در سررسید ناتوان باشد یا فروش به قیمتی کمتر از قیمت سلف باشد، نشأت می‌گیرد. البته این ریسک‌ها به واسطه تدبیرهایی که در معامله اتخاذ می‌شود، درباره خریداران اوراق کاسته می‌شوند به طوری که بیشتر ریسک متوجه دولت بحرین است (Obaidullah, 2005: 165). (فراهانی‌فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۴)

مشکل فقهی مدل عملیاتی اوراق سلف دولت بحرین

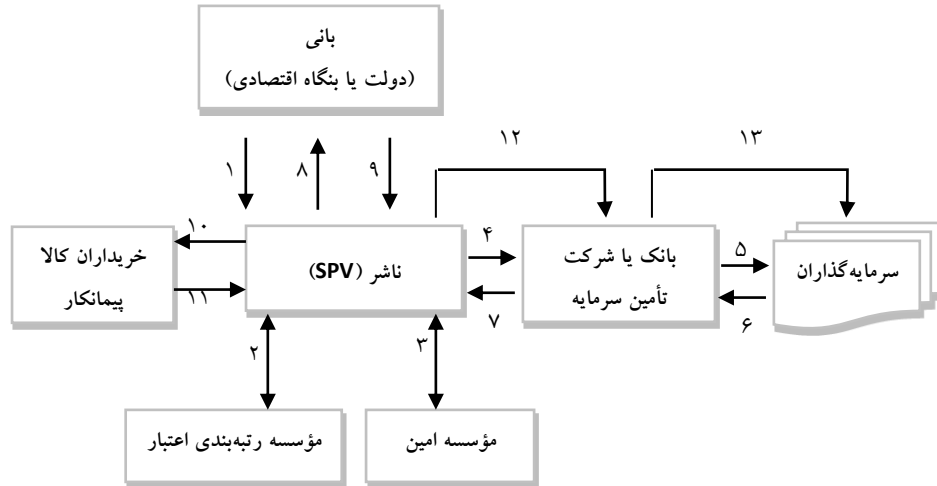
بازار اولیه این اوراق مشکلی ندارد اما معامله‌های بازار ثانوی آنها با مشکل جدی روبه‌رو است. در بحث‌های فقهی عقد سلف بیان کردیم که کالای خریداری شده به قرارداد سلف را نمی‌توان پیش از سررسید به فروش رساند؛ بنابراین خرید و فروش ثانوی اوراق سلف که در حقیقت بیانگر خرید و فروش مالکیت مشاع دارندگان اوراق از کالای خریداری شده است، مشکل فقهی پیدا می‌کند. (فراهانی‌فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۴)

۲. مدل عملیاتی اوراق سلف (پیشنهادی برای ایران)

در این مدل* بانی (دولت یا بنگاه اقتصادی بخش خصوصی) با مراجعه به مؤسسه امین معتبر، طرح خود مبنی بر پیش‌فروش مقدار معینی محصول تولیدی؛ مانند: نفت، گاز، مس، آلومینیوم یا فولاد را مطرح کرده، تقاضای تأسیس شرکت واسط (ناشر) را می‌کند، مؤسسه امین با همکاری بانی شرکت واسط (ناشر) را انتخاب یا تأسیس می‌کند. شرکت واسط با تهیه امیدنامه، ویژگی‌های طرح، مانند: مقدار، جنس، نوع، سررسید، قیمت سلف و قیمت انتظاری فروش کالا در سررسید و ... را تعریف کرده، در اختیار مؤسسه رتبه‌بندی اعتبار قرار می‌دهد. مؤسسه با مطالعه امیدنامه، رتبه اعتباری طرح و اوراق را مشخص می‌کند. سپس ناشر با توافق بانی، مؤسسه‌ای معتبر را در جایگاه امین انتخاب می‌کند تا تمام مراحل طرح را نظارت و کنترل کند. بعد از موافقت امین، ناشر با کسب مجوز از سازمان بورس و اوراق بهادار به انتشار اوراق سلف اقدام کرده، به وسیله بانک یا شرکت تأمین سرمایه معتبری به سرمایه‌گذاران (خریداران اوراق) واگذار کرده، وجوه سرمایه‌گذاران را جمع می‌کند. آنگاه با وکالت از طرف آنان کالای مورد نظر را از بانی (دولت یا بنگاه اقتصادی) به صورت سلف خریداری می‌کند و قیمت آن را می‌پردازد. بانی براساس قرارداد سلف متعهد است کالای فروخته شده را در سررسید به ناشر تحویل دهد. ناشر به وکالت از طرف سرمایه‌گذاران کالا را تحویل گرفته،

* در طراحی این مدل کوشش شده از ادبیات مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار ایران که در اوراق اجاره و استصناع به کار گرفته شده، استفاده شود.

در بازار نقد به خریداران کالا می‌فروشد سپس وجوه حاصل از فروش کالا را پس از کسر کارمزد معین به سرمایه‌گذاران می‌پردازد و اوراق سلف را تسویه می‌کند. (فراهانی‌فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۵)

روابط حقوقی اوراق سلف

روابط حقوقی اوراق سلف به شرح ذیل است:

۱. بانی (دولت یا بنگاه اقتصادی) طرح فروش سلف دارایی پایه را شناسایی کرده و با تنظیم امیدنامه مربوطه، به امین معتبری مراجعه کرده، تقاضای انتخاب مؤسسه واسط (ناشر) مناسب برای اجرای طرح را می‌دهد؛
۲. مؤسسه امین با مطالعه امیدنامه و با هماهنگی بانی به انتخاب مؤسسه واسط (ناشر) اقدام کرده و موافقت خود مبنی بر نظارت و کنترل ناشر در به‌کارگیری وجود مطابق امیدنامه برای خرید سلف دارایی از بانی و دفاع از حقوق دارندگان اوراق را اعلام می‌دارد؛
۳. مؤسسه واسط (ناشر) ریز برنامه عملیاتی امیدنامه طرح خرید سلف دارایی را بررسی کرده، موافقت خود برای اجرای طرح را اعلام می‌کند و امیدنامه را جهت رتبه‌بندی اعتبار، با بررسی امیدنامه اعتبار بانی و طرح خرید سلف دارایی را برآورد می‌کند و بر اساس آن میزان ریسک اوراق سلف را تعیین می‌کند؛

۴. ناشر، بعد از کسب مجوزهای لازم از بانک مرکزی و سازمان بورس و اوراق بهادار، به انتشار اوراق اقدام کرده، آنها را به وسیله بانک یا شرکت تأمین سرمایه به مردم (سرمایه‌گذاران مالی) واگذار می‌کند؛

۵. ناشر از راه بانک یا شرکت تأمین سرمایه، وجوه سرمایه‌گذاران مالی را جمع‌آوری می‌کند؛

۵. ناشر زیر نظر مؤسسه امین با پرداخت وجوه، دارایی مورد نظر را از بانی پیش‌خرید می‌کند؛

۶. ناشر در سررسید سلف، زیر نظر مؤسسه امین، دارایی خریداری شده را از بانی تحویل می‌-

گیرد؛

۸. واسط (ناشر) زیر نظر مؤسسه امین، دارایی را به صورت نقد فروخته، قیمت آن را دریافت

می‌کند؛

۹. واسط (ناشر) وجوه حاصل از فروش دارایی را که به‌طور معمول بالاتر از قیمت سلف آن

است را پس از کسر حق‌الوکاله از راه بانک یا شرکت تأمین سرمایه به سرمایه‌گذاران می‌پردازد.

(موسویان، ۱۳۸۹ش: ۹۵)

مسائل شرعی اوراق سلف

شایان ذکر است، مشکل شرعی و ریسک‌هایی که در اوراق سلف مدل بحرین گذشت در مدل

پیشنهادی نیز وجود دارد، یعنی اولاً، بازار ثانوی این اوراق نیز با مشکل فقهی پیش‌گفته روبه‌رو است،

ثانیاً، در مدل پیش‌گفته نیز احتمال دارد بانی در سررسید کالای فروخته شده را تحویل ندهد یا ناشر

بعد از تحویل گرفتن کالا، توان فروش به قیمت انتظاری را نداشته باشد. بنابراین در این مدل نیز لازم

است از راه‌های مناسب پوشش ریسک، مخاطره‌های پیش‌گفته و مخاطره‌های دیگر تدبیر شود، البته

مقایسه دو مدل عملیاتی نشان می‌دهد که مدل پیشنهادی ایران کامل‌تر است چون به جهت ورود مؤسسه

رتبه‌بندی و تفکیک مؤسسه امین از ناشر بخش مهمی از ریسک اوراق به‌صورت درون‌زا رفع می‌شود.

(فراهانی‌فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۶)

۳. مدل عملیاتی سلف موازی نفت

در این مدل بانی (شرکت ملی نفت ایران) با مراجعه به مؤسسه امین معتبر، طرح خود مبنی بر پیش فروش مقدار معینی نفت خام را مطرح کرده، تقاضای تأسیس شرکت واسط (ناشر) را می‌کند، مؤسسه امین با همکاری بانی شرکت واسط (ناشر) را انتخاب یا تأسیس می‌کند، شرکت واسط با تهیه امیدنامه، ویژگی‌های طرح؛ مانند: مقدار، جنس، نوع، سررسید، قیمت سلف و قیمت انتظاری فروش کالا در سررسید را تعریف کرده، در اختیار مؤسسه رتبه‌بندی اعتبار قرار می‌دهد. مؤسسه با مطالعه امیدنامه، رتبه اعتباری طرح را مشخص می‌کند. سپس واسط زیر نظر امین، و با کسب مجوز از سازمان بورس و اوراق بهادار به انتشار اوراق سلف نفت اقدام کرده، به وسیله بانک یا شرکت تأمین سرمایه معتبری به سرمایه‌گذاران (خریداران اوراق) واگذار کرده، وجوه سرمایه‌گذاران را جمع می‌کند. آنگاه به وکالت از طرف آنان کالای مورد نظر را از بانی (شرکت ملی نفت ایران) به صورت سلف خریداری می‌کند و قیمت آن را می‌پردازد. بانی براساس قرارداد سلف متعهد است کالای فروخته شده را در سررسید به واسط تحویل دهد، برای این منظور در کنار قرارداد سلف اوراقی به عنوان گواهی سلف تحویل خریداران می‌شود که به سبب آن خریداران سلف موازی می‌توانند در سررسید مراجعه کرده، نفت خام دریافت کنند یا با فروش سلف موازی، گواهی سلف، را تحویل خریدار سلف موازی داده، وی را برای دریافت نفت خام به بانی حواله می‌دهند. (موسویان، ۱۳۸۹ش: ۹۵)

مدیریت ریسک سلف موازی نفت

ذکر شد که در سررسید ممکن است قیمت نفت خیلی نوسان داشته باشد و این باعث ریسک بالا برای دارندگان اوراق می‌شود. برای پوشش این ریسک می‌توان از ابزارهای تبعی اختیار معامله استفاده کرد؛ به این صورت که شرکت نفت در کنار قرارداد اصلی فروش سلف نفت، حق اختیار فروش نفت در سررسید به قیمت معین، به خریدار سلف می‌فروشد و در برابر حق اختیار خرید به قیمت معین در سررسید از خریدار سلف می‌خرد، خریدار سلف نیز زمانی که به قرارداد سلف موازی به فروش سلف اقدام می‌کند این دو حق و تعهد را به خریدار جدید سلف منتقل می‌کند.

برای مثال، فرض کنید شرکت ملی نفت ایران برای تأمین مالی طرح‌های سرمایه‌گذاری خود قصد پیش‌فروش یک میلیون بشکه نفت خام به قیمت هر بشکه ۱۰۰ دلار و در مجموع صد میلیون دلار، به سررسید چهار ساله را دارد، برای این منظور با مراجعه به امین، شرکت واسطی را تأسیس می‌کند. واسط زیر نظر امین با تعریف امیدنامه و کسب مجوزهای لازم از مؤسسه رتبه‌بندی و سازمان بورس و اوراق بهادار، اوراق متحدالشکلی، هر ورق حاوی ۱۰ بشکه نفت خام استاندارد به ارزش اسمی ۱۰۰۰ دلار منتشر کرده، به وسیله بانک عامل به صورت نقد به سرمایه‌گذاران می‌فروشد و جوه خریداران را جمع‌آوری می‌کند، و در کنار قرارداد اصلی سلف، دو قرارداد تبعی اختیار فروش و اختیار خرید نیز منعقد می‌شود به این بیان که چنانکه در سررسید قیمت هر بشکه نفت از ۱۴۰ دلار پایین‌تر بود، دارنده گواهی حق اختیار فروش به ۱۴۰ دلار به شرکت ملی نفت ایران خواهد داشت و چنانکه در سررسید قیمت هر بشکه نفت از ۱۶۰ دلار بالاتر بود شرکت ملی نفت ایران حق اختیار خرید به ۱۶۰ دلار از دارنده حواله خواهد داشت. بعد از اتمام قرارداد، شرکت نفت گواهی‌های سلف استاندارد را به خریداران اعطا می‌کند که بیانگر حق مراجعه و دریافت نفت خام یا تسویه نقدی با شرکت ملی نفت ایران را خواهند داشت؛ البته با دو عقد تبعی که گذشت؛ بنابر این مدل عملیاتی این اوراق در دو مرحله طراحی می‌شود. (موسویان، ۱۳۸۹ش: ۹۶)

در ابتدا سه روش (در قالب سه نماد بورسی) توسط وزارت نفت مطرح شده بود. بدین صورت که اعلام شده بود افراد با سه روش دلاری، ریالی بر مبنای دلار و ریالی می‌توانند این اوراق را خریداری نمایند و لذا باید متناسب با هر یک از این سه روش در بورس نماد معاملاتی برای این شرکت‌ها باز شود (پیشنهاد شده بود در نماد اول هم خرید و هم فروش بر مبنای دلار شود. در نماد دوم هم در زمان خرید و هم در زمان فروش قیمت‌ها با دلار محاسبه اما با ریال پرداخت شود و در روش سوم خرید و فروش بر مبنای ریال صورت پذیرد) اما بعد از آن مسئولان وزارت نفت دو روش (و به عبارت دیگر دو نماد) را برای این اوراق اعلام کردند.

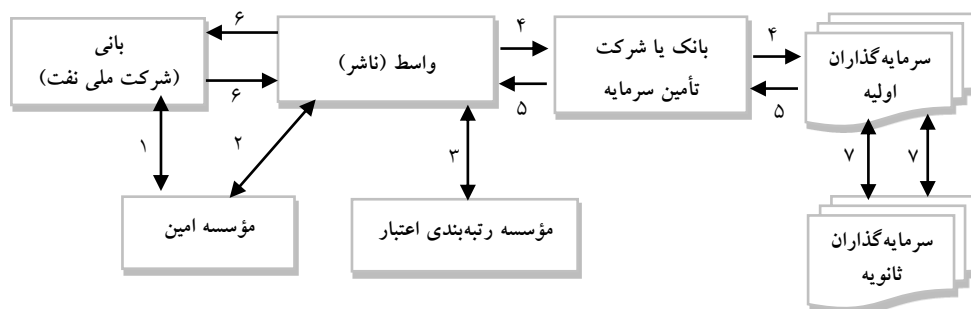
(<http://www.naftnews.net/view-12612>)

در نماد اول خرید و فروش بر مبنای دلار است. در این صورت در بازده ۱۴۰ تا ۱۶۰ دلار، سودی معادل ۸/۸ تا ۱۲/۵ درصد (به صورت مرکب) نصیب خریدار اوراق خواهد شد و البته سود احتمالی از نوسان ارز و افزایش قسمت دلار جذابیت این اوراق را افزایش می‌دهد. در نماد دوم خرید

و فروش نفت بر مبنای ریال و سود سالیانه روی نرخ ریال ۲۰ تا ۲۵ درصد در نظر گرفته شده است، بنابر این پرداختی افراد تا دو برابر قابل افزایش است که این رقم از سودی که بانک‌ها به عنوان نرخ پنج‌ساله سپرده‌گذاری در نظر گرفته‌اند بیشتر و سودآورتر است (البته در مورد این روش اطلاعات چندانی منتشر نشده است).

در سررسید چنانچه قیمت بین ۱۴۰ تا ۱۶۰ دلار باشد، دارنده اوراق می‌تواند اقدام به تحویل فیزیکی یا تسویه نقدی نماید. در صورتی که گزینه تحویل فیزیکی انتخاب شود، خریدار باید شرایط تحویل اوراق که توسط وزارت نفت و در زمان انتشار این اوراق اعلام می‌شود را بپذیرد. طبق آخرین اطلاعات موجود حداقل مقدار تحویل فیزیکی در محموله‌ها یک میلیون بشکه است (<http://oilnews.ir/fa/pages/?cid=4019>) و در واقع خریدارانی که مالک ۱۰۰ هزار قرارداد باشند می‌توانند درخواست تحویل فیزیکی داشته باشند. شرایط برداشت فیزیکی نفت خام در قالب اوراق سلف نفتی بدین نحو است که این افراد باید سه ماه پیش از سررسید، درخواست خود را درباره برداشت فیزیکی به شرکت ملی نفت ایران اعلام کنند و این شرکت در ماه پیش از سررسید دوره برداشت را به متقاضی اعلام خواهد کرد. لازم به ذکر است که تمامی سرمایه‌گذاران (چه داخلی و چه خارجی) با هر شرایطی امکان حضور در این بازار و خرید این اوراق را دارند. اما در مورد تحویل فیزیکی نفت خام، خریداران باید دارای شرایط شرکت ملی نفت ایران باشند.

مرحله نخست: فروش اوراق سلف

۱. بانی (شرکت ملی نفت ایران) طرح فروش سلف دارایی پایه را شناسایی کرده و با تنظیم امیدنامه مربوطه، به امین معتبری مراجعه کرده و تقاضای انتخاب مؤسسه واسط (ناشر) مناسب برای اجرای طرح را می‌دهد؛

۲. مؤسسه امین با مطالعه امیدنامه و با هماهنگی بانی به انتخاب مؤسسه واسط (ناشر) اقدام کرده و موافقت خود مبنی بر نظارت و کنترل ناشر در به کارگیری وجوه مطابق امیدنامه برای خرید سلف دارایی از بانی و دفاع از حقوق دارندگان اوراق را اعلام می‌دارد؛

۳. مؤسسه واسط (ناشر) ریز برنامه عملیاتی امیدنامه طرح خرید سلف دارایی را بررسی کرده، موافقت خود برای اجرای طرح را اعلام می‌کند و امیدنامه را جهت رتبه‌بندی در اختیار مؤسسه رتبه‌بندی معتبر قرار می‌دهد و مؤسسه رتبه‌بندی اعتبار، با بررسی امیدنامه، اعتبار بانی و طرح خرید سلف دارایی را برآورد می‌کند و بر اساس آن میزان ریسک اوراق سلف را تعیین می‌کند؛

۴. ناشر، بعد از کسب مجوزهای لازم از بانک مرکزی و سازمان بورس و اوراق بهادار، به انتشار اوراق اقدام کرده و آنها را از راه بانک یا شرکت تأمین سرمایه به مردم (سرمایه‌گذاران مالی) واگذار می‌کند؛

۵. ناشر به وسیله بانک یا شرکت تأمین سرمایه وجوه سرمایه‌گذاران مالی را جمع‌آوری می‌کند؛

۶. ناشر زیر نظر مؤسسه امین با پرداخت وجوه، دارایی مورد نظر را از بانی پیش‌خرید می‌کند؛

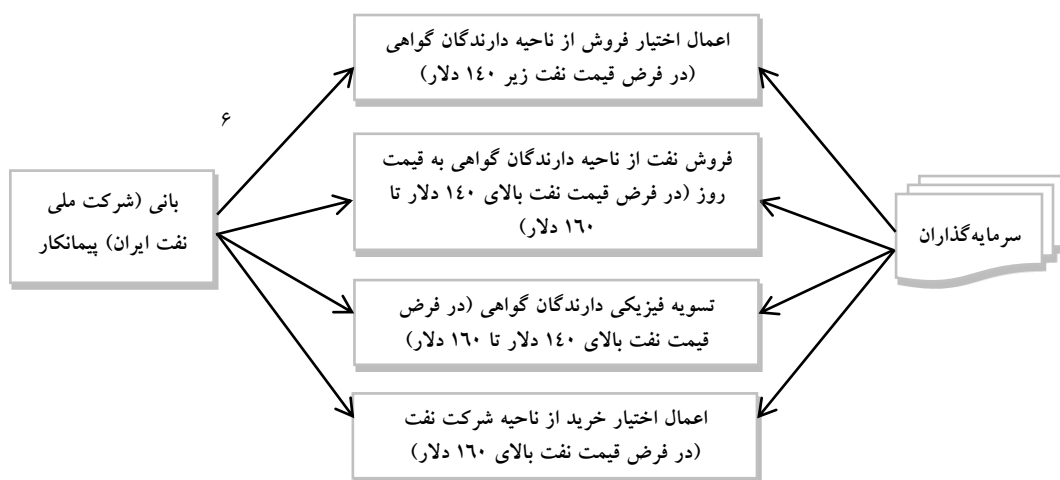
۷. دارندگان اوراق صبر کرده و در سررسید با بانی تسویه نقدی یا فیزیکی می‌کنند یا پیش از

سررسید با فروش سلف موازی استاندارد به قیمت روز از بازار خارج می‌شوند.

مرحله دوم: تسویه اوراق سلف

در سررسید گواهی‌های سلف چند حالت ممکن است رخ دهد و متناسب آن چند گزینه برای

تسویه نقدی یا فیزیکی به شرح ذیل قابل تصور است.

۱. در سررسید سلف، قیمت نفت خام پایین‌تر از ۱۴۰ دلار است، در این فرض دارنده گواهی سلف ترجیح می‌دهد به جای تسویه فیزیکی از حق اختیار فروش خود استفاده کرده و هر بشکه نفت خام را به ۱۴۰ دلار به بانی (شرکت ملی نفت ایران بفروشد) و تسویه نقدی کند؛

۲. در سررسید سلف، قیمت نفت خام بالاتر از ۱۴۰ و پایین‌تر از ۱۶۰ دلار است، در این فرض دارنده گواهی سلف می‌تواند تقاضای تسویه فیزیکی نفت کند؛

۳. در سررسید سلف، قیمت نفت خام بالاتر از ۱۴۰ و پایین‌تر از ۱۶۰ دلار است، در این فرض دارنده گواهی سلف می‌تواند با فروش نفت خام به قیمت روز با بانی (شرکت ملی نفت ایران) تسویه نقدی کند؛

۴. در سررسید سلف، قیمت نفت خام بالاتر از ۱۶۰ دلار است، در این فرض بانی (شرکت ملی نفت ایران) ترجیح می‌دهد به جای تسویه فیزیکی از حق اختیار خرید خود استفاده کرده و هر بشکه نفت خام را به ۱۶۰ دلار از دارندگان گواهی سلف خریداری کرده و تسویه نقدی کند. (موسویان، ۱۳۸۹ش: ۹۶)

مبحث سوم: بررسی مفاد طرح سلف موازی استاندارد نفتی

گرچه تسریع در رشد فاینانس بخش نفت و گاز جزء اولویتهای اقتصاد ایران به شمار می‌رود، اما تایید این طرح خاص نیازمند توجه به برخی ابهامات و نقدهاست که در این بخش مهمترین آنها اشاره می‌شود:

نخست: ابهام در علل انتخاب این روش میان سایر روش‌ها

هر چند که ضرورت تنوع‌بخشی به ابزارهای مالی در بازار بورس کشور محسوس است اما در مورد ورود هر نوع ابزار جدید به بازار سرمایه باید به نکات و ابعاد مختلفی توجه داشت که یکی از آن ابعاد قابلیت رقابت با ابزارهای موجود می‌باشد.

ابزارهای مختلف ریسک‌ها و ویژگی‌های خاص خود را دارند، به عنوان مثال اوراق اجاره دارای درآمد ثابت می‌باشند، اما اوراق سلف موازی یک کف و حداکثر سود برای خریدار در نظر می‌گیرد، هر چند قاعدتا باید سود سلف موازی از اوراق اجاره بالاتر باشد، اما ریسک بیشتری نیز دارد. بنابراین این طراحان این اوراق باید توجیحات خود مبنی بر برتری این اوراق نسبت به سایر اوراق را توضیح دهند. گزینه‌های دیگری مثل انتشار اوراق مشارکت ریالی با سود ۱۷ درصد یا افزایش سهم شرکت نفت از محل منابع حاصل از صادرات نفت یا تلاش جهت جذب سرمایه‌گذاران خارجی و ... نیز قابل تصور است و ضروری است با اطلاعات کامل این روش‌ها بررسی و بهترین روش ممکن انتخاب شود.

دوم. موانع قانونی و بودجه‌ای

طبق اصل چهل و پنجم قانون اساسی و قانون نفت، شرکت ملی نفت ایران مالک نفت نیست و کلیه منابع نفتی جزء انفال و ثروت‌های عمومی می‌باشد و اعمال حق حاکمیت و مالکیت عمومی بر منابع مذکور به نمایندگی از طرف حکومت اسلامی بر عهده وزارت نفت است. در نتیجه شرکت نفت نمی‌تواند بابت بازخرید اوراق سلف نفتی در سررسید از محل منابعی که در مالکیت او نیست تعهد کند. از سوی دیگر با توجه به قوانین مصوب، درآمدهای نفت باید به خزانه داری کل واریز شود لذا نحوه اجرا و عملکرد اوراق سلف نفتی نیاز به بررسی بیشتر داد. زیرا پس از چهار سال شرکت ملی نفت باید بابت تعهدات ایجاد شده مبنی بر بازخرید اوراق سلف نفتی، بخشی از درآمدهای نفتی را به جای واریز به خزانه کشور، به سرمایه‌گذاران پرداخت کند.

از سوی دیگر از آنجاکه بازپرداخت منابع جمع‌آوری شده در سال ۱۳۹۳، در سال ۱۳۹۷ از سرجمع منابع کل کشور در آن سال خواهد بود، منابع و مصارف دولت را تحت تأثیر قرار داده تعدی فراتر از سال برای دولت ایجاد می‌کند، بنابراین قطعاً نیاز به مجوز قانونگذار دارد. ضمناً این مجوز نمی‌تواند در قالب قانون بودجه که ماهیت یک ساله دارد صورت گیرد؛ زیرا با فروش این اوراق شرکت نفت خود را متعهد کرده که در چهار سال آینده از محل منابعی که به عموم ملت ایران تعلق دارد، اصل و سود تأمین مالی امروز خود را انجام دهد. و از آنجا که معمولاً حجم بالایی از این

اوراق به تحویل فیزیکی نمی‌انجامد و تسویه نقدی می‌شود لذا در زمان سررسید این اوراق وزارت نفت در واقع نفتی که قبلاً در قالب سلف به مردم فروخته بود را خود می‌خرد و در نتیجه باید منابع مالی خرید نقدی نفت در سال ۱۳۹۷ مشخص باشد.

طبق مفاد ماده ۱۲۵ قانون برنامه پنجم توسعه، وزارت نفت مجاز است پس از تصویب توجیه فنی و اقتصادی طرح‌ها در شورای اقتصاد و درج در قوانین بودجه سنواتی و نیز مبادله موافقت‌نامه با معاونت برنامه‌ریزی رئیس جمهور به «کارسازی انتشار اوراق مالی ریالی و ارزی» در داخل و خارج از کشور با رعایت قوانین و مقررات مربوط، بدون تضمین دولت اقدام کند. شاید بتوان اوراق سلف نفتی را در زمره این اوراق مالی محسوب کرد، البته ذکر این نکته نیز ضروری است که اوراق سلف نفتی متضمن فروش نفت به صورت سلف می‌باشد و در نتیجه طرح سرمایه‌گذاری نمی‌باشد که نیاز به توجیه فنی و اقتصادی داشته باشد.

با توجه به قانون جدید نفت، شرکت نفت قبل از اقدام باید مجوز هیئت عالی نظارت بر منابع نفتی را کسب کند البته طبق قانون جدید نفت درصدی از ارزش نفت خام، گاز طبیعی و میعانات گازی تولید که در قانون بودجه سالیانه کل کشور تعیین می‌شود به شرکت نفت تخصیص می‌یابد لذا شرکت ملی نفت ایران فقط می‌تواند از محل این سهم به تضمین هرگونه استقراض خود اقدام نماید.

سوم. مسائل مربوط به نماد دلاری این اوراق

اگر قرار باشد که خریدار با پرداخت ما به ازای دلار اوراق را خریداری کند و چهار سال بعد نیز آن را بر مبنای دلار بفروشد و ریال دریافت کند با توجه به تعدد نرخ‌های ارز در شرایط فعلی یک سؤال اساسی مطرح می‌شود و آن اینکه مرجع تعیین کننده نرخ دلار هم در زمان خرید و هم در زمان سررسید این اوراق چه نهادی است. هر چند به نظر می‌رسد اوراق دلاری بر مبنای ریال جذاب‌ترین نوع اوراق باشند زیرا خریدار علاوه بر سود اوراق از افزایش قیمت نفت نیز بهره می‌گیرد اما ابهام در نحوه تعیین نرخ ارز به نحو اساسی تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران را برای خرید این اوراق تحت الشعاع قرار می‌دهد.

چنانچه نرخ ارز بر مبنای نرخ رسمی بازار انتخاب شود، از یک سو وابستگی قیمت ارز به تصمیمات بانک مرکزی از دید خریداران یک ریسک تلقی می‌شود و از سوی دیگر در صورت تحویل فیزیکی در هنگام سررسید موجب ایجاد رانت می‌شود زیرا دارندگان این اوراق می‌توانند از فاصله بین قیمت رسمی و بازار آزاد استفاده برده و عملاً نفت را به قیمت ارزان‌تری تهیه نمایند.

در مقابل چنانچه نرخ بازار آزاد مبنای معامله قرار گیرد مسئله اصلی انتخاب مرجع اعلام نرخ بازار آزاد است. زیرا هیچ نهاد رسمی متولی اعلام و شفاف نمودن نرخ بازار آزاد نیست.

ضمناً این ابهام نیز وجود دارد که آیا انجام معاملات رسمی با واحد پولی غیر از ریال در داخل کشور مجاز است یا خیر؟

چهارم. مسائل مربوط به بازار سرمایه کشور

بازار سرمایه در بسیاری از کشورهای متولی اصلی تأمین مالی شرکت‌های تلقی می‌شود و شرکت‌های مختلف با استفاده از ابزارهای موجود در این بازارها، از جمله انتشار سهام، اوراق مشارکت، گواهی سپرده، اوراق رهنی و ... وجوه مورد نیاز خود را برای دوره‌های زمانی کوتاه‌مدت و بلندمدت تأمین می‌کنند.

بازارهای سرمایه‌ای که به بلوغ رسیده‌اند از تنوع ابزارهای کافی برخوردار هستند به نحوی که توانایی پاسخ به نیازهای صنایع مختلف را دارند، البته در کنار کارکرد تأمین مالی در بازارهای سرمایه، این بازارها، از طریق برخی از ابزارهای مالی خاص مثل قراردادهای آتی یا اختیار معامله، اقدام به پوشش ریسک نیز می‌کنند. اوراق سلف نفتی نیز با شرایطی که توسط وزارت نفت مطرح شده است یک ابزار تأمین مالی محسوب می‌شود که طی آن پوشش ریسک نیز در قالب شرط ضمن عقد انجام می‌گیرد.

در طراحی ابزارهای جدید از یک سو باید میزان نقش و اثرگذاری آن ابزار برای عرضه‌کننده و از سوی دیگر میزان جذابیت، مثل بازدهی و نقدشوندگی، آن ابزار برای سرمایه‌گذاران مالی و دارندگان وجوه مازاد مورد بررسی قرار گیرد.

با توجه به ضرورت سرمایه‌گذاری در بخش نفت به دلیل وجود میادین مشترک با کشورهای همسایه، به نظر می‌رسد به دلیل برخی از مشکلات در تأمین مالی پروژه‌های نفتی، وزارت نفت قصد دارد تا به هر طریقی تلاش خود را برای سرمایه‌گذاری در این میادین به کار گیرد، به همین جهت استفاده از ابزارهای مالی در شرایط فعلی طبیعی است.

البته سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود علت استفاده از اوراق سلف نفتی با وجود جایگزین‌های دیگری مثل اوراق مشارکت است که وزارت نفت باید دلایل برتری اوراق سلف نسبت به این اوراق را توجیه کند. به نظر می‌رسد با توجه به گفته برخی از مسئولان وزارت نفت در شرایط فعلی موضوع اصلی ایجاد با افزایش ظرفیت استحصال نفت از میادین مشترک می‌باشد، و نوع و هزینه‌های تأمین مالی چندان ملاک و میزان نیست.

در مورد جذابیت این اوراق برای سرمایه‌گذاران نیز می‌توان گفت در شرایط خرید و فروش این اوراق به دلار، خریدار در صورتی که اوراق را چهار سال نزد خود نگه دارد سالیانه بین ۸/۸ تا ۱۲/۵ درصد از بابت ورود به قرارداد سلف موازی سود کسب می‌کند. در بازار جهانی، سود سالیانه ۹ درصدی برای معاملات دلاری جذاب می‌باشد، اما با توجه به اینکه اوراق در داخل عرضه می‌شوند بازدهی کل این اوراق برای خریداران داخلی به نوسانات بازار دلار بستگی دارد. اگر فرض کنیم که قیمت دلار سالیانه ۵ درصد افزایش داشته باشد و قیمت دلار در زمان انتشار این اوراق ۳۲۰۰۰ ریال در نظر بگیریم، در زمان سررسید این اوراق سال ۱۳۹۷ قیمت دلار ۴۱۰۰۰ ریال خواهد بود. در این صورت بازدهی این اوراق با توجه به دو مرز ۱۴۰ تا ۱۶۰ دلاری موجود حداقل ۱۴/۲ درصد و حداکثر ۱۸/۱ درصد خواهد بود. تحت این فرض برای کسب بازدهی ۱۷ درصد لازم است که در زمان سررسید قیمت هر بشکه نفت بیش از ۱۵۴/۱ دلار باشد.

اگر نرخ رشد دلار را ده درصد در سال در نظر بگیریم قیمت دلار در سال ۱۳۹۷ تقریباً ۵۱۵۰۰ ریال خواهد بود. در این صورت سود حاصل از این طرح در دامنه ۱۹/۷ تا ۲۳/۷ قرار می‌گیرد.

با توجه به ماهیت اوراق طراحی شده خرید نماد دلاری این اوراق به دو عامل کلیدی، یعنی نرخ ارز و قیمت نفت در سال سررسید بستگی دارد. هر دو عامل نیز با توجه به شرایط فعلی اقتصاد جهانی با نوسانات متعدد روبرو هستند. این دو عامل ریسک خرید این اوراق با برای سرمایه‌گذاران افزایش می‌دهد. به نظر می‌رسد با توجه به شرایط تورمی موجود در کشور، انتظار افزایش سالیانه ده

درصد در قیمت دلار محتمل باشد و لذا در مجموع این طرح از نظر سودآوری مناسب ارزیابی می‌شود.

مسئله دیگر از بعد خریدار، نقدشوندگی این اوراق می‌باشد که طبق مقررات بازار ثانویه این اوراق در بورس کالایی شکل خواهد گرفت. این مسئله‌ای که در این زمینه وجود دارد قدرت بازارگردان در پاسخ به عرضه و تقاضای مازاد بازار در زمان‌های مختلف است. بازارگردان ۱۰ درصد مبلغی که قرار است از طریق فروش این اوراق جذب شود را در اختیار گرفته و در یک سقف مشخص، هر روز اقدام به پاسخگویی به نیازهای تقاضاکنندگان و عرضه‌کنندگان کند. بدیهی است که بازارگردان یک شخصیت حقوقی مستقل بوده و شرکت ملی نفت ایران در بازارگردانی نقشی ندارد.

مسئله سوم قیمت‌گذاری این اوراق در بازار ثانویه است. برخی اعلام کرده‌اند که بین قیمت این اوراق و قیمت جهانی نفت تناظر یک به یک وجود خواهد داشت و شرایط به نحوی ساماندهی می‌شود که به صورت دستوری این دو به صورت یک به یک تغییر کنند و این نوع برداشت مطمئناً نظم بازار را تحت‌الشعاع قرار خواهد داد. به عنوان مثال اگر قیمت نفت در سال ۱۳۹۵ بیش از ۱۶۰ دلار باشد دادوستد این اوراق در بازار متوقف خواهد شد و سرمایه‌گذار مجبور خواهد بود تا سررسید دارایی خود را بدون هیچ بازدهی و حتی بازدهی منفی نگهداری نماید. البته در صورت وجود بازارگردان، طبیعتاً سرمایه‌گذاران به بازارگردان مراجعه کرده و اوراق خود را به این نهاد عرضه کنند. در این حالت عملاً تمام یا حجم عمده‌ای از اوراق بازپس داده شده و طرح تأمین مالی با شکست مواجه می‌شود. یکی از راه‌های گریز از این معضل، حذف حق اختیار خرید وزارت نفت در قیمت ۱۶۰ دلار از این قراردادها می‌باشد. البته این امر، در صورتی که قیمت نفت به میزان بالایی افزایش داشته باشد در زمان سررسید (۱۳۹۷) بار مالی بالایی بر دولت تحمیل خواهد کرد.

در مورد نحوه قیمت‌گذاری پیشنهاد دیگری نیز مطرح است و آن اینکه قیمت این اوراق در بازار ثانویه بر مبنای سود حداقلی که در نظر گرفته می‌شود به صورت روزانه توزیع شود و مثلاً برای هر روز حدود ۲ «سنت» لحاظ شود. با این روش همیشه مبلغ سودی برای سرمایه‌گذار وجود دارد، البته این روش باعث می‌شود تا بازار واقعی شکل نگیرد و عملاً نیازی به بورس کالایی وجود نداشته باشد

و در هنگام سررسید این اوراق، به ویژه در زمانی که پیش‌بینی می‌شود قیمت این اوراق بالاتر از ۱۴۰ دلار باشد، فرایند قیمت‌گذاری با چالش روبرو گردد.

در این راستا بهتر است فرایند عرضه و تقاضای این اوراق، تعیین‌کننده قیمت این اوراق باشد. در این صورت مسلماً در دوران نزدیک به سررسید این اوراق، تناظر بین قیمت این اوراق و قیمت فروش نفت به صورت جبری و طبق منطق بازار برقرار خواهد شد. اما قبل از آن عامل، عرضه و تقاضا تعیین‌کننده قیمت این اوراق خواهد بود و به هر حال نقد شوندگی این اوراق یکی از دغدغه‌های سرمایه‌گذاران حرفه‌ای خواهد بود.

به نظر می‌رسد بلندمدت بودن قراردادهای سلف نفتی، جاذبه این اوراق را برای سرمایه‌گذاران حرفه‌ای کم می‌کند، به همین سبب مناسب است که مخاطب عمده این طرح عموم مردم انتخاب شوند و با استفاده از تبلیغات مناسب برای جذب سرمایه‌های خرد مردم اقدام شود.

شایان ذکر است در مورد نماد ریالی این اوراق اطلاعات چندانی ارائه نشده است و صرفاً به این نکته که بازدهی این اوراق سالیانه بین ۲۰ تا ۲۵ خواهد بود اکتفا شده است. بدیهی است اظهار نظر دقیق‌تر در این مورد نیازمند اطلاعات بیشتر می‌باشد.

از منظر اقتصاد کلان نیز در شرایط کنونی که شواهد و قرائن نشان از بالا بودن حجم وجوه موجود در دست مردم دارد، اجرای این طرح می‌تواند از هجوم نقدینگی به سمت سفته‌بازی بازار ارز، سکه و زمین جلوگیری کرده و عملاً به آرامش در بازار کمک کند.

پنجم. برخی مسائل اجرایی

طبق اطلاعات موجود در صورتی که بانک سپه، بانک عامل و متولی عرضه اولیه باشد، اجرای این طرح با مشکلاتی روبرو می‌شود، زیرا لازم است که بین سیستم‌های بانک عامل (بانک سپه) و بورس کالایی (به عنوان متولی بازار ثانویه) همخوانی لازم وجود داشته باشد. در حالی که طبق اطلاعات موجود قابلیت سیستم بانک سپه به بورس کالایی زیر سؤال است.

از سوی دیگر، در شرایط فعلی کل عملیات تسویه در بورس کالا توسط بانک ملت انجام می‌شود و طی سال‌های اخیر، برخی موانع سیاسی مانع ورود بانک‌های دیگر به این فرایند شده است.

علاوه بر اینکه هر دو بانک سپه و بانک ملت تحریم بوده و لذا خرید این اوراق برای سرمایه‌گذاران خارجی با چالش‌هایی روبرو خواهد بود. در صورت وجود عزم جدی برای فروش اوراق سلف نفتی، نباید مانعی برای سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران وجود داشته باشد. هر چند که خرید این اوراق برای سرمایه‌گذاران خارجی بلامانع است، اما خرید این اوراق از بانک سپه و انجام معاملات ثانویه در بورس کالایی و تسویه معاملات در بانک ملت، حضور سرمایه‌گذاران خارجی را کم می‌کند. بنابر این بهتر است این کار با مشارکت سایر بانک‌ها از جمله بانک‌هایی که در لیست تحریم قرار ندارند، انجام پذیرد.

در این جا ذکر یک نکته دیگر نیز ضروری است و آن اینکه بورس کالایی و مبادلات موجود در آن از سازوکار خاص خود پیروی می‌کند، بنابر این انجام هر معامله مرتبط با عرضه کالا از جمله عرضه سلف نفتی باید در چارچوب مقررات بورس کالایی صورت پذیرد. طبیعتاً فرایندهای اجرایی، کارمزدها، نهادهای درگیر و ... طبق این مقررات تعیین می‌شود و لذا ضروری است که وزارت نفت نیز از آنها تبعیت نماید.

مبحث چهارم: قراردادهای انجام شده بر اساس سلف موازی استاندارد

به خاطر کارآیی قرارداد سلف موازی استاندارد تا به حال از این قرارداد در چندین معامله استفاده شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

نخست: فروش نفت از طرف وزارت نفت؛

قرارداد سلف موازی استاندارد برای اولین مرتبه در سال ۱۳۸۷ در کمیته تخصصی فقهی بورس مطرح شد.

مطرح شدن این قرارداد برای پاسخ به این نیاز بود که شرکت نفت برای تأمین نقدینگی جهت تهیه هزینه استخراج نفت از مخازن مشترک کشورهای همسایه تصمیم به پیش‌فروش نفت به صورت چهار ساله از طریق سازمان بورس می‌گیرد ولی چون در بازار بورس، فروش اوراق سلف در بازار

ثانویه دچار مشکل می‌شد. قرارداد سلف موازی استاندارد مطرح گردید و به همین جهت سلف جهت این قرارداد به سلف نفتی نیز مشهور است.

در نتیجه فروش نفت اولین موضوعی بود که قرارداد سلف موازی استاندارد قرار بود روی آن انجام شود ولیکن این قرارداد به دو دلیل هنوز اجرایی نشده است:

۱. دولت مدعی بود باید پول حاصل از پیش فروش نفت به خزانه دولت واریز شود در حالی که شرکت نفت می‌خواست آن پولها را در پروژه‌های نفتی سرمایه‌گذاری کند.
۲. شرکت نفت حاضر بود سودی بالاتر از ۲۰ درصد به این اوراق بپردازد ولی بانک مرکزی مخالف سود بیشتر از ۲۰ درصد بود.

دوم: فروش سکه از طرف بانک مرکزی؛

پس از اجرا نشدن قرارداد سلف نفتی و به جهت کارایی بالای این نوع قرارداد، بقیه سازمانها سلف موازی استاندارد را در دستور کار خود قرار دادند که اولین گزینه برای آن فروش سکه از طرف بانک مرکزی بود.

در فروردین ماه سال ۱۳۹۱ مدیرعامل شرکت بورس کالا از تفاهم اولیه با بانک مرکزی برای راه اندازی سلف موازی استاندارد سکه خبر داد.

حسین پنهان در نشستی رسانه‌ای گفت: پیش فروش سکه از طریق بانکها باعث شد تا عرضه نقدی سکه در بورس کالا محقق نشود اما هم اکنون توافق‌های اولیه برای راه‌اندازی سلف موازی سکه با بانک مرکزی انجام شده است. و در صورت موافقت بانک مرکزی، قرارداد سلف موازی استاندارد سکه در بورس کالای ایران عملیاتی می‌شود.

(www.newsbank.ir)

سوم: فروش برق از طرف وزارت نیرو؛

پس از دو موضوع برای قرارداد سلف موازی که هر دو در مقام اجرا با بن‌بست مواجه شد. وزارت نیرو در پایان سال ۹۱ پیش‌فروش برق را در دستور کار خود قرار داد و این قرارداد در

اسفندماه سال ۱۳۹۱ در بازار بورس انرژی اجرایی شد. (www.farsnews.com)

چهارم: فروش میلگرد

برای فروش میلگرد به صورت قراردادهای سلف موازی استاندارد، سمینار هم‌اندیشی‌ای روز یکشنبه ۱۱ اسفند ماه ۱۳۹۲ با حضور رییس سازمان بورس و اوراق بهادار، مدیرعامل و رییس هیات مدیره بورس کالای ایران و جمعی از مدیران ارشد صنعت فولاد و بازار سرمایه کشور توسط بورس کالای ایران در مرکز همایش‌های بین‌المللی رازی برگزار شد.

(<http://www.sepehrib.com/default.aspx?tabid=122&ArticleId=84>)

پدرام زادنو عزیزی مدیر توسعه بازار مشتقه بورس کالا در حاشیه برگزاری سمینار قراردادهای سلف موازی استاندارد میلگرد در گفت‌وگو با خبرنگار اقتصادی فارس با اشاره به اینکه دارایی‌های این پایه برای معاملات باید دارای استاندارد باشند، گفت: تمام دارایی‌های پذیرش شده در صورت استاندارد داشتن، امکان معامله خواهند داشت.

وی افزود در بحث راه‌اندازی قرارداد سلف استاندارد میلگرد، دوره این قراردادها ۳ ماهه خواهد بود و حداکثر حجم آن نیز ۵۰ قرارداد در نظر گرفته شده است.

زادنو عزیزی در پاسخ به این سؤال که نوسان این قراردادها در معاملات سلف به چه میزان تعیین شده است، گفت: توجه به تجربه اخیر حد نوسان روزانه ۳ درصد برای آن تعیین شده است و معاملات نیز به روش حراج حضوری پیگیری خواهد شد.

وی ادامه داد: بازارگردان این قراردادها نیز شرکت تأمین سرمایه سپهر عهده‌دار خواهد شد.

مدیر توسعه بازار مشتقه بورس کالا همچنین با اشاره به اینکه افزایش میزان قراردادها به موقعیت‌های باز بازار بستگی دارد، گفت: اگر موقعیت باز بازار بیش از ۲۰ درصد باشد، به میزان حجم معامله کل قراردادها افزوده خواهد شد، تا کل قراردادها در اختیار یک فرد نباشد.

(<http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13921211001263>)

پنجم: سنگ آهن دانه بندی مجتمع معدنی و صنعتی گل‌گهر

معدنا: بورس کالای ایران در روز جاری (۲۲ تیر ۱۳۹۳) شاهد عرضه ۵۰۰ هزار تن سنگ آهن

دانه بندی با قرارداد سلف موازی استاندارد است.

به گزارش پایگاه خبری معدن ایران (معدنا) به نقل از دنیای معدن؛ امروز در تالار محصولات صنعتی و معدنی بورس کالای ایران در حالی ۵۰ هزار تن سنگ آهن دانه بندی مجتمع معدنی و صنعتی گل گهر، با قرارداد سلف موازی استاندارد و با قیمت پایه ۱۶۶۷ ریال عرضه می شود که در صورت استقبال متقاضیان ۴۵۰ هزار تن دیگر از این محصول روی تابلوی عرضه می رود.

(<http://madanna.ir/?p=4430>)

اما از آنجا که این پایان نامه با نگاه با عقد سلف نفتی نگاشته شده است، بقیه قراردادهای سلف موازی استاندارد به طور کامل و مبسوط تبیین نشده است. با توجه به اینکه در قرارداد سلف برق، علاوه بر اشکال سلف نفت اشکال سلف منافع و خدمات نیز مطرح است که اکثر فقهای شیعه سلف منافع و امتیازات را قبول ندارند.

مبحث پنجم: تشریح اشکالات احتمالی فقهی سلف موازی استاندارد

در جلسه کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار که در تاریخ ۱۳۸۷/۵/۱۶ ساعت ۱۶/۳۰ در محل سازمان بورس اوراق بهادار و با حضور آقایان مصباحی مقدم، هادوی تهرانی، موسویان، میرجلیلی، سعیدی، فهیمی و جمعی از کارشناسان سازمان تشکیل شد، بحث گردید:

خیلی از بنگاه های تولیدی جهت تأمین مالی یا به دلایل دیگر اقدام به پیش فروش بخشی از محصولات خود می کنند، اگر این پیش فروش در قالب قرارداد سلف باشد بنا به فتوای مشهور فقهای شیعه و اهل سنت دو شرط اساسی دارد که در غالب معاملات رعایت نمی شود:

۱. کل ثمن معامله باید در مجلس عقد پرداخت شود در حالی که در غالب موارد بخشی از ثمن مدت دار است.

۲. مبیع قرارداد سلف را نمی توان قبل از سررسید فروخت، در حالی که در غالب موارد خریداران کالا، قبل از سررسید اقدام به فروش آن می کنند. و برگه حواله کالای فروشنده اول را تحویل خریدار جدید می دهند و این معاملات به صورت پیوسته تکرار می شود. (صورتجلسه، ۱۳۸۷ش: ۱)

اما اشکال اول:

در مبحث سوم از فصل اول به طور کامل گفتیم که یکی از شروط سلف نقد بودن ثمن است و الزاماً باید ثمن در مجلس عقد پرداخت شود. و اقوال فقهاء را نقل کرده و دلایل آنها را بیان کردیم و گفتیم که مهمترین آنها عبارت هستند از:

الف. اجماع؛

ب. اقتضای ماهیت عقد؛

د. اصل عدم ملک و نقل؛

ج. صدق بیع دین به دین؛

هـ. ادله نفی غرر.

حالا در نقد این ادله می‌گوییم:

۱. به رغم اینکه بسیاری از فقیهان بزرگ دلیل اجماع را ذکر کرده و کسی هم به صورت جدی در اصل مسئله مخالفت نکرده است، اما احتمال مدرکی بودن آن زیاد است. یعنی احتمال دارد که فقیهان به جهت اینکه چنین معامله‌ای را از مصداق‌های بیع دین به دین دانسته‌اند، حکم به بطلان کرده‌اند. بنابراین اجماع نمی‌تواند به تنهایی مدرک قابل قبولی باشد، به‌ویژه اینکه پیش از شیخ طوسی کسی متعرض این شرط در قرارداد سلف نشده بود؛

۲. کسانی که نقد بودن ثمن را مطابق مقتضای سلم دانسته‌اند باور دارند آنچه این معامله را از دیگر انواع بیع متمایز می‌کند همین شرط است. در پاسخ این استدلال گفته شده است: حتی اگر پرداخت ثمن در زمان معامله جزء ماهیت سلف باشد، معلوم نیست پرداخت فوری مراد باشد، اگر خریدار با فاصله کمی از زمان قرارداد آن را بپردازد از دید عرف منافات با ماهیت سلف ندارد. به همین جهت است که ابن‌جنید و مالک تأخیر تا سه روز را مضر نمی‌دانند (معصومی‌نیا، ۱۳۸۷: ۸۸).

۳. در استدلال درباره اصل عدم نقل، صاحب جواهر باور دارد که با وجود عمومات قرآنی چون «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» و «أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ» تردیدی در حصول نقل و انتقال نیست (نجفی، بی‌تا: ۲۴، ۲۸۹) یعنی اینکه حتی اگر بپذیریم در صورت عدم پرداخت کل ثمن عنوان معامله سلف صادق نیست، بطلان چنین معامله‌ای، نیازمند دلیل است زیرا عمومات پیش‌گفته شامل آن می‌شوند؛

۴. غرر نیز نمی‌تواند دلیل بطلان چنین معامله‌ای باشد زیرا با تعیین وصف‌ها و ویژگی‌های آن و تعیین دقیق زمان پرداخت ثمن ابهامی در کار نمی‌ماند تا مصداق بیع غرری شود؛

۵. اما شمول بیع دین به دین بر چنین معامله‌ای نیز ثابت نیست زیرا قدر متیقن از دین در بطلان بیع دین به دین، دینی است که پیش از عقد ثابت شده باشد نه دینی که به واسطه خود عقد پدید بیاید. در صورتی که در این نوع از معامله دین به واسطه خود عقد به وجود می‌آید. بنابراین نمی‌توان گفت که در این نوع از معامله بیع دین به دین صدق خواهد کرد.

بنابراین حکم مسئله از نظر استدلال محل تردید جدی است، اما با توجه به فتوای مشهور فقیهان بلکه اجماع منقول بر لزوم پرداخت ثمن در مجلس قرارداد، باید در ابزارسازی، دیدگاه مشهور فقیهان رعایت شود چرا که سرمایه‌گذاران مالی و معامله‌گران این اوراق، تابع فتوای مشهور فقیهان هستند. بر این اساس مدل عملیاتی پیشنهادی به‌گونه‌ای طراحی شده که تمام قیمت قرارداد در مجلس عقد پرداخت شود. به این بیان که واسط (ناشر، SPV) بعد از موافقت اولیه با بانی و پیش از انعقاد قرارداد سلف، به انتشار اوراق سلف اقدام کرده، وجوه را جمع‌آوری می‌کند سپس با پرداخت آن وجوه کالای مورد نظر را پیش‌خرید می‌کند. (فراهانی فرد، ۱۳۸۸ش: ۱۹)

اما اشکال دوم:

بررسی فقهی روابط حقوقی اوراق سلف مدل بحرین یا مدل پیشنهادی عمومی یا سلف نفتی نشان می‌دهد که بازار اولیه این اوراق مشکلی ندارد؛ اما معامله‌های بازار ثانوی آنها با مشکل جدی روبه‌رو است؛ چرا که از منظر فقهی کالای خریداری شده به قرارداد سلف را نمی‌توان پیش از سررسید به فروش رساند؛

در این قسمت کوشش می‌شود با طرح عمیق‌تر این مشکل فقهی، راه‌حلی برای آن پیدا کنیم و چنانکه کامیاب نبودیم در گام بعدی راه‌حالی دیگری که به صورت مکمل یا جایگزین عقد سلف مطرح می‌شوند را ارائه خواهیم کرد.

در مسئله فروش مبیع قرارداد سلف، سه صورت قابل تصور است که فقط یک صورت آن درباره مسئله مورد بحث ما مرتبط است:

۱. فروش مبیع پیش از سررسید؛

۲. فروش مبیع بعد از سررسید و پیش از قبض؛

۳. فروش مبیع بعد از سررسید و بعد از قبض.

صورت سوم بدون هیچ اختلاف، جایز است؛ زیرا شبهه‌ای وجود ندارد که شخص کالایی را که خریده و قبض کرده، مالک شده است و می‌تواند به خود فروشنده یا به هر فرد دیگری بفروشد. درباره صورت دوم اختلاف وجود دارد، اکثر فقیهان اصل جواز را هر چند با کراهت قبول دارند، اما جواز این دو صورت، برای استفاده از این عقد در ابزارسازی کافی نیست. تنها صورتی که جواز یا عدم جواز آن در ابزارسازی دخالت دارد، صورت نخست یعنی فروش مبیع پیش از سررسید، آن هم به شخص ثالث است که در فصل اول، به صورت کامل از آن سخن به میان آمد. در آنجا اقوال بزرگان را نقل کرده و ادله قائلین به عدم جواز فروش مبیع قبل از سررسید را بیان کردیم.

در این قسمت دلایل عدم جواز بیع پیش از سررسید را بررسی می‌کنیم. فقیهان در مجموع به هشت دلیل استناد کرده‌اند که به نظر می‌رسد تمام آنها قابل پاسخ باشد:

۱. در قرارداد سلف، پیش از سررسید، خریدار هنوز مالک مبیع نشده است تا بتواند آن را بفروشد و به دیگری منتقل کند.

پاسخ: این استدلال صحیح نیست؛ زیرا:

اولاً اینگونه نیست که مالکیت پس از زمان تعیین شده ایجاد شود بلکه مالکیت مبیع با انشای عقد سلف پدید می‌آید و پیش از سررسید خریدار مالک آنچه خریداری کرده، آن هم به صورت کلی در ذمه بایع است و مشخص کردن زمان، تنها برای تعیین زمان تحویل کالا است، نه اینکه زمان برای شروع مالکیت مشتری باشد.

ثانیاً سبب ملکیت در عقد، جاری ساختن صیغه ایجاب و قبول است و به صرف جاری شدن صیغه عقد، این سبب تأثیر خود را که ملکیت مشتری نسبت به مبیع است می‌گذارد و اثر عقد تأخیر نمی‌افتد مگر جایی که دلیل برای تأخیر وجود داشته باشد مثل بحث وصیت که اثر ملکیت تا پس از فوت موصی به تأخیر می‌افتد ولی در اینجا مشتری پس از عقد مالک مبیع خواهد شد

ثالثاً در بحث قرض بیان می‌شود که اگر شخصی بمیرد دین‌های او حال می‌شود نه اینکه در زمان حیات ملکیت نداشت و به محض فوت مالک شد پس در بحث دین نیز - همانند عقد سلف - تعیین زمان فقط برای زمان استحقاق مطالبه دین است و مدخلیتی در ملکیت دائن ندارد، بلکه ملکیت دائن نسبت به شیء قرض داده شده وجود داشت و تنها با مرگ او استحقاق مطالبه پیدا کرد.

رابعاً اگر مشتری در عقد سلف قبل از سررسید فوت کند، با متاعی که با سلف خریده و هنوز تحویل نگرفته مانند بقیه ترکه برخورد می‌شود. و این نشان از مالکیت مشتری نسبت به متاعی که با سلف خریده دارد. (کاشف الغطاء، ۱۴۲۲ق: ۲۹۹)

۲. ملکیت هر چند به وسیله عقد حاصل شده ولی عرف بر معاوضه به نسبت به این ملکیت که هنوز مالک از تمام جهات مسلط بر آن ملک نشده اقدام نمی‌کند.

پاسخ: در عرف برخی از افراد به خاطر پاره‌ای از اغراض نسبت به معاوضه چیزی که ملکیت آن هنوز تمام نشده اقدام می‌کنند. به طور مثال تاجر جزئی که به قراردادهای متعدد سلف، از ده کشاورز هر کدام یک تن برنج خریده است، جهت تأمین مالی یا پوشش ریسک خود اقدام به فروش ده تن برنج به تاجر عمده می‌کند و در مقام فروش، ده تن برنج را قصد می‌کند که قصد دارد برنجی که از ده کشاورز دریافت می‌کند را به تاجر عمده تحویل دهد.

۳. در قرارداد سلف، پیش از سررسید، خریدار قدرت بر تسلیم (تحویل) مبیع ندارد.

پاسخ: اولاً در قرارداد بیع، قدرت بر تسلیم در زمان انشای عقد، شرط صحت معامله نیست و در غیر این صورت نباید فروش اعیانی که غایب هستند صحیح باشد؛ بلکه قدرت بر تسلیم هنگام سررسید شرط است که در آن موقع امکان تسلیم وجود دارد. (حائری، ۱۴۱۸ق: ۱۲۸/۹)

ثانیاً اگر قدرت بر تسلیم شرط باشد باید جایز باشد که خود بایع مسلم فیه را از مشتری خریداری کند؛ زیرا در این فرض بایع می‌تواند مبیع را تحویل بگیرد. در صورتی که فقهاء می‌گویند این بیع نیز ممنوع است و مطلق فروش مسلم فیه قبل از سررسید حتی به بایع نیز جایز نیست.

ثالثاً آن چیزی که ممنوع است قدرت بر تسلیم به طور مطلق است و اینکه بایع در هیچ صورتی نتواند مبیع را به مشتری تحویل دهد. اما اینجا قدرت بر تسلیم وجود دارد منتهی در زمان مشخص و پس از سررسید. (کاشف الغطاء، ۱۴۲۲ق: ۲۹۹)

۴. فروش مبیع سلف، پیش از سررسید، معامله غرری است.

پاسخ: می‌توان در قرارداد با ذکر دقیق شرایط، وصف‌های مبیع و زمان سررسید، به طور کامل قرارداد را منضبط کرد و زمینه هر نوع غرری را از بین برد.

۵. در قرارداد سلف، پیش از سررسید، خریدار استحقاق مطالبه ندارد.

پاسخ: استحقاق مطالبه پیش از سررسید، شرط صحت سلف نیست و گرنه باید سلف اول نیز باطل می‌شد؛ زیرا در سلف اول نیز خریدار تا زمان فرا رسیدن سررسید استحقاق مطالبه ندارد.

۶. فروش سلف پیش از سررسید، از مصداق‌های بیع دین به دین است.

پاسخ: اولاً در اغلب موارد به ویژه در مسئله اوراق سلف، ثمن معامله نقد است؛ بنابراین این از مصداق‌های بیع دین به دین نخواهد بود؛ ثانیاً در صورتی بیع دین به دین باطل است که مبیع و ثمن پیش از قرارداد دین باشند نه اینکه به وسیله خود قرارداد دین به وجود آید و اگر یکی از ثمن یا مثنی به خود قرارداد دین شود از نظر صحت یا بطلان اختلاف نظر وجود دارد. (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۶/۲۰)

۷. فروش سلف پیش از سررسید، از مصداق‌های بیع دین پیش از قبض است.

پاسخ: مشهور فقیهان شیعه، بیع دین را جایز می‌دانند، چون عموم ادله بیع؛ مانند: آیه شریفه «أَحْلَ اللَّهُ الْبَيْعَ» (بقره/۲۷۵) شامل آن می‌شود و اگر دلیل خاصی در کار نباشد، شامل چنین معامله‌ای شده و مشروعیت آن را اثبات می‌کند.

۸. اجماع، گذشت که فقیهان فراوانی بر ممنوعیت چنین معامله‌ای نقل اجماع کرده‌اند.

پاسخ: همانگونه که مشاهده می‌شود دلایل قبلی در مورد ممنوعیت فروش مبیع سلف پیش از سررسید، قابل پاسخ‌گویی است.

مشکل عمده وجود اجماع بر خلاف است که به صورت مهم‌ترین دلیل بر عدم جواز آورده شده است. درباره این اجماع نیز نکته‌های ذیل قابل تأمل است:

الف. اتفاق کامل بین فقیهان وجود ندارد؛ زیرا همان‌گونه که اشاره شد، ابن حمزه، صاحب حدائق، شهید ثانی و برخی دیگر یا با صراحت یا تلویحاً قول به جواز را پذیرفته‌اند؛

ب. با وجود دلایل پیش‌گفته احتمال فراوان وجود دارد که اجماع‌کنندگان هر یک به دلیلی استناد کرده باشند و با این احتمال، اجماع از اعتبار و حجیت ساقط می‌شود. و در علم اصول ثابت شده است که اجماع مدرکی حجیت ندارد و تنها اجماعی حجت است که کاشف از قول معصوم باشد.

خلاصه اینکه تنها دلیل قابل طرح اجماع است و اگر این اجماع نبود، قول به جواز فروش مسلم فیه قبل از قبض امکان داشت زیرا مبیع پس از عقد قرارداد ملک مشتری است و در نتیجه عموماً بیع شامل آن خواهد شد. خوانساری، ۱۴۰۵ق: ۳/۳۲۱)

با وجود این، فتوا دادن در برابر شهرتی که نزدیک به اتفاق است، دشوار است و از طرف دیگر، با توجه به اینکه اغلب متعاملان و سرمایه‌گذاران اوراق سلف، مقلد فقیهانی هستند که چنین معامله‌ای را جایز نمی‌شمارند، معامله‌های بازار ثانوی اوراق سلف در مدل عملیاتی بحرین و در مدل علمیاتی پیشنهادی عمومی و سلف نفتی، دچار مشکل جدی خواهد بود. (موسویان، ۱۳۸۹ش: ۱۰۰-۱۰۳)

مبحث ششم: راه‌حل‌های استفاده از اوراق سلف

برای حل مشکلات فقهی و اقتصادی اوراق سلف راهکارهایی مطرح شده است، در این قسمت آنها را نقل کرده و مورد نقد و بررسی قرار خواهیم داد:

۱. سلف موازی

مقصود از سلف موازی آن است که خریدار سلف می‌تواند در کنار سلف اولیه به معامله سلف مستقل دیگری اقدام کند. چنین معامله‌ای در عرف بازار متداول است. کسی که مقداری از کالایی را پیش خرید کرده است، می‌تواند به منظور برخورداری از سود، با انعقاد معامله سلف دیگری کل یا مقداری از آن کالا را به افراد دیگری به قیمت بیش‌تری بفروشد. طبیعی است که سررسید سلف دوم باید هم‌زمان یا متأخر از سلف اول باشد، در معامله پیش‌گفته، خریدار در سلف اول، فروشنده در سلف دوم خواهد بود؛ به طور مثال، تاجر جزئی که به قراردادهای متعدد سلف، از ده کشاورز هر کدام یک تن برنج خریده است، جهت تأمین مالی یا پوشش ریسک خود به پیش‌فروش ده تن برنج به تاجر عمده اقدام می‌کند، همانطور که وی نیز ممکن است در قرارداد سلف دیگری به شخص دیگری واگذارد. چنین معامله‌هایی مشهور به سلف موازی هستند و تمام معامله‌ها بر روی مبیع کلی که وصف‌های آن در معامله تعیین شده، انجام می‌گیرد. هر یک از این معامله‌ها مستقل از دیگری است، به همین جهت اگر یکی از قراردادهای سلف مشکل پیدا کند، به سلف دیگری تعدی پیدا

نمی‌کند. چنین معامله‌ای از نظر فقهی مشکلی ندارد؛ زیرا فروش پیش از سررسید میبایست سلف، شامل آن نمی‌شود. در فقه اهل سنت نیز چنین معامله‌ای مشروع دانسته شده است. به همین مناسبت هیئت محاسبه و مراجعه مؤسسه‌های مالی اسلامی در بیانیه شماره ۱۰ خود قرارداد سلف و سلف موازی را تأیید کرده است. (Sharig, 2010)

با وجود این، حل مشکل بازار ثانوی اوراق سلف از راه سلف موازی دشوار به نظر می‌رسد، زیرا طراحی اوراق سلف باید به گونه‌ای باشد که وقتی دارنده اوراق سلف، آن را به دیگری فروخت، ارتباط وی با بازار و کالای فروخته شده قطع گردد و به اصطلاح از بازار خارج شود. در حالی که فروشنده سلف موازی هنگام سررسید باید کالای خود را تحویل گرفته و به خریدار سلف دوم تحویل دهد. وی نیز که به سلف موازی دیگری اقدام کرده، باید کالا را تحویل گرفته و به نفر بعدی تحویل دهد و همه معامله‌گران در برابر هم به ترتیب مسئول هستند. در حالی که در بازارهای مالی همه معامله‌گران حد وسط از بازار خارج شده و مسئولیتی نمی‌پذیرند و فقط فروشنده اولیه و خریدار نهایی است که در برابر هم مسئولیت دارند.

ممکن است خریدار اول به دومی وکالت دهد که در سررسید از جانب وی کالا را تحویل بگیرد و به جای طلب خودش از وی قرار دهد. خریدار افزون بر وکالت تحویل به خریدار بعدی وکالت در توکیل نیز می‌دهد که بتواند به افراد دیگری نیز وکالت بدهد.

مشکلی که ممکن است در این روش وجود داشته باشد این است که؛ اولاً، عرف و معامله‌گران بازار، چنین معامله‌ای را بر روی همان کالای نخست می‌دانند و استقلال معامله‌ها را متوجه نمی‌شوند. در نتیجه قصد سلف‌های مستقل و موازی خلاف متفاهم بازار بوده، نیازمند تدوین دستورالعمل‌های شفاف است تا به تدریج ادبیات جدید را عرفی کند؛ ثانیاً، به مقتضای استدلال قراردادها چنانکه فروشنده اول درباره تعهد خود تخلف کند باید خریدار آخر به فروشنده آخر و وی به نفر پیش از خود و وی به نفر پیش از خود مراجعه کند تا به فروشنده اول منتهی شود؛ این در حالی است که در بازارهای مالی به جز فروشنده اول و خریدار نهایی، بقیه معامله‌گران از بازار خارج شده و به طور معمول دسترسی به آنان وجود ندارد و آنان نیز بعد از خروج از بازار مسئولیتی به عهده نمی‌گیرند؛ بنابر این باید در دریافت وثیقه‌ها و تضمین‌ها دقت لازم صورت گیرد تا فرایند اجرایی معامله با نکول روبه‌رو نشود.

۲. واگذاری وکالتی

استفاده از عقد وکالت در بیع سلف به این صورت است که خریدار اولیه، هنگامی که قصد دارد اوراق سلف خود را که سند دال بر مالکیت مشاع وی بر کالای خاصی است بفروشد، به جای فروش با گرفتن مبلغی معادل قیمت روز اوراق سلف به صورت قرض، اوراق سلف خود را به دیگری وامی‌گذارد و به وی وکالت می‌دهد تا در سررسید، کالا را از جانب وی قبض کرده و به وکالت از وی به خودش یا به دیگری به همان قیمت بفروشد و بابت طلبی که به صورت قرض از واگذارکننده اوراق سلف دارد بردارد. همچنین برای اینکه افراد دیگری هم بتوانند به بازار ثانوی این اوراق وارد شوند خریدار اولیه می‌تواند به دریافت‌کننده اوراق سلف افزون بر وکالت در فروش، وکالت در توکیل هم بدهد. به این بیان که وی نیز حق داشته باشد با گرفتن مبلغی معادل قیمت روز اوراق سلف، وکالت در تحویل و فروش و تسویه کند؛ البته ضروری است که این وکالت از راه عقد خارج لازم، لازم شده و نتوان آن را فسخ کرد.

در این روش، خریدار با دادن وکالت به افراد بعدی پای خود را از معامله کنار می‌کشد و با توجه به اینکه معامله بعدی بعد از سررسید و حتی بعد از قبض صورت می‌گیرد، مشکل سلف موازی در آن وجود ندارد؛ اما مانند سلف موازی، هر گاه واپسین وکیل به دریافت و قبض کالا از فروشنده اصلی کامیاب نشود، به مقتضای وکالت باید به افراد پیشین مراجعه کرده و دریافت خسارت کند؛ در حالی که مطابق رویه بازارهای مالی امکان مراجعه به آنان وجود ندارد. در این روش نیز باید مانند روش پیشین تضمین‌های کافی گرفته شود.

مشکل دوم اینکه به مقتضای عقد وکالت چنانکه برای فروشنده اولیه یا یکی از خریداران واسطه مشکلی؛ مانند: مرگ و جنون پیش بیاید قرارداد وکالت باطل، و باعث اختلال در بازار ثانویه می‌شود. سومین مشکل اینکه اگر قیمت کالای خریداری شده کاهش پیدا کند به مقتضای عقد وکالت خریدار نهایی حق خواهد داشت تقاضای مبلغ قرض داده شده را بکند و کالای سلف را به فروشنده واگذارد و وی نیز به نفر پیش مراجعه کند و این با ماهیت بازارهای مالی سازگار نیست.

۳. صلح مبیع سلف

عقد صلح، عقدی است که دو نفر بر امری؛ مانند: تملیک عین، منفعت یا اسقاط دین و حق و مانند آن تراضی و تسالم کنند. عقد صلح فایده عقدهای دیگر را داشته؛ اما شرایط آنها در این عقد معتبر نیست؛ به طور مثال، قبض ثمن در بیع سلف لازم است؛ اما در صلح بر آن لازم نیست. ویژگی دیگر عقد صلح، لزوم آن است یعنی بعد از انعقاد، هر یک از طرفین نمی‌تواند به تنهایی آن را فسخ کند؛ مگر اینکه هر دو راضی باشند. بر این اساس، در سلف، خریدار اول می‌تواند پیش از سررسید و قبض کالا، آن را از راه صلح به دیگری واگذارد. این به آن جهت است که در قرارداد صلح محدودیت‌هایی که در بیع وجود دارد، نیست.

در این راهکار خریدار سلف به جای اینکه کالای خریداری شده به قرارداد سلف را بفروشد به خریدار بعدی مصالحه می‌کند، افراد بعد نیز از راه صلح می‌توانند این کار را ادامه دهند. در این روش به مقتضای قرارداد صلح خریدار نهایی اوراق سلف مالک مبیع در ذمه فروشنده اول شده و فروشنده‌گان واسط از بازار خارج می‌شوند؛ بنابر این سرانجام نفر آخر با مراجعه به فروشنده اول، کالا را دریافت می‌کند.

محدویت این روش در آن است که به باور اکثر فقیهان اهل سنت و برخی از فقیهان شیعه، قرارداد صلح عقد مستقل نبوده و در چنین مواردی قابل استفاده نیست؛ در نتیجه بازار ثانوی این ابزار کاربردی داخلی خواهد داشت و قابل عرضه در مناطق و کشورهای مسلمان سنی‌نشین نخواهد بود.

۴. ترکیب سلف موازی با حواله

راهکار چهارم برای حل مشکل بازار ثانوی اوراق سلف، ترکیب قرارداد سلف موازی با قرارداد حواله است. به این بیان که فروشنده سلف نخست (بانی)، با دریافت قیمت کالا، گواهی سلف، در اختیار خریدار می‌گذارد که به سبب آن خریدار یا هر کسی که خریدار، وی را حواله دهد، حق دارد در سررسید مقرر به بانی مراجعه کرده و مقدار معینی کالا تحویل بگیرد، حال خریدار سلف یا تا سررسید منتظر می‌ماند و خود به دریافت کالا اقدام می‌کند یا بعد از فروش سلف موازی، خریدار جدید سلف را جهت دریافت کالا به بانی حواله می‌دهد و برای این منظور، گواهی سلف را به وی

واگذار می‌کند، وی نیز یا تا سررسید منتظر می‌ماند و خود به دریافت کالا از بانی اقدام می‌کند یا بعد از فروش سلف موازی دیگر، با تحویل گواهی سلف، خریدار جدید سلف را جهت دریافت کالا به بانی حواله می‌دهد و این رویه می‌تواند تا سررسید چندین مرتبه تکرار شود.

این شیوه دارای ویژگیهای ذیل است:

۱. در اصطلاح فقه، حواله عقدی است که به سبب آن طلب شخص ذمه مدیون به ذمه شخص ثالثی منتقل می‌شود. (نجفی، بی تا: ۱۶۰/۲۶؛ خمینی، بی تا: ۱۷/۲؛ مراجع تقلید، ۱۳۸۲ش: ۳۴۳/۲؛ ماده ۷۲۴ ق.م) در اینجا نیز فروشنده سلف موازی که ذمه‌اش بدهکار به خریدار است با حواله دادن، دین را از ذمه خود به ذمه بانی منتقل می‌کند؛

۲. عقد حواله به ایجاب محیل و قبول محتال نیاز دارد و محالّ علیه با اینکه طرف عقد نیست اما رضایت وی نیز لازم است، البته آنان با هر لفظ و زبانی که ایجاب و قبول را واقع ساخته و رضایت و اراده خویش را از حواله پیش گفته اعلام کنند، صحیح است (یزدی، ۱۴۰۹ق: ۴۵۳/۵؛ خمینی، بی تا: ۱۷/۲؛ مراجع تقلید، ۱۳۸۲ش: ۳۴۴/۲؛ ماده ۷۵۲ ق و ماده‌های ۲۱۰ به بعد ق.م) در این راهکار نیز بانی با صدور گواهی سلف، پیشاپیش رضایت کلی خود را برای حواله اعلام کرده است. محیل (فروشنده سلف موازی) و محتالّ (خریدار سلف موازی) نیز با تحویل دادن و تحویل گرفتن گواهی سلف، ایجاب و قبول خود برای عقد حواله را ابراز می‌کنند؛

۳. گرچه در حواله بر محالّ علیه‌ای که بدهکار نیست بحث و گفت‌وگوی فقهی هست. اما در حواله بر محالّ علیه بدهکار هیچ اختلافی نیست و همه فقیهان شیعه و اهل سنت چنین حواله‌ای را قبول دارند. در این راهکار نیز محالّ علیه (بانی)، بدهکار محیل (فروشنده سلف موازی) است (محقق حلی، ۱۴۰۸ق: ۱۱۲/۲؛ خمینی، بی تا: ۲۸/۲؛ مراجع تقلید، ۱۳۸۲ش: ۳۴۷/۲؛ ماده ۷۲۷ و ۷۳۰ ق.م)

۴. وقتی حواله با تمام شرایطش تحقق پیدا کرد، ذمه محیل از دین بری می‌شود و ذمه محالّ علیه به آنچه که بر وی حواله شده است مشغول می‌شود. بر این اساس، ذمه فروشنده سلف موازی نسبت به خریدار سلف موازی از دین بری شده و ذمه بانی مشغول می‌شود و این یعنی اینکه فروشنده سلف موازی از بازار خارج می‌شود؛

۵. وقتی حواله شرایطش منعقد شد نسبت به هر سه طرف (مخیل، محتال و محتال علییه) عقدی لازم است. بنابر این نه خریدار سلف موازی حق فسخ و رجوع به فروشنده سلف موازی دارد و نه بانی حق نکول نسبت به خریدار سلف موازی دارد. (موسویان، ۱۳۸۹ش: ۱۰۳-۱۰۷)

مصوبه کمیته فقهی سازمان بورس درباره سلف موازی و حواله

کمیته فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار ایران در طی جلسه‌های مورخ ۱۳۹۰/۸/۱۸، ۱۳۹۰/۹/۱۶ و ۱۳۹۰/۹/۳۰ بعد از بررسی بدهای گوناگون فقهی، مالی و اقتصادی پیش‌فروش نفت، و بعد از تبیین و توجیه اقتصادی و مالی آن، به وسیله صاحب‌نظران مالی و اقتصادی و کارشناسان وزارت نفت و شرکت نفت ایران، بدهای فقهی این معامله را بررسی و به شرح ذیل تصویب کردند:

۱. پیش‌فروش مقدار معینی نفت خام با تعیین اوصاف، زمان، مکان و کیفیت تحویل با پرداخت نقدی کل قیمت، از مصداق‌های عقد سلف بوده و صحیح است. فروشنده سلف می‌تواند با فروش مقدار معینی نفت خام، گواهی‌های یکسان (استاندارد) در اختیار خریدار بگذارد تا وی بتواند در سررسید برای تحویل کالا یا تسویه نقدی به فروشنده مراجعه کند؛

۲. خرید و فروش گواهی‌های سلف نفتی در بازار ثانوی، مصداق خرید و فروش مبیع سلف پیش از سررسید است که مشهور فقیهان شیعه مخالف آن بوده و باطل می‌دانند، این مسئله گرچه از دید فقهی محل بحث و گفت‌وگوی علمی است؛ اما برای ابزارسازی نیاز به راهکاری مطابق فتوای مشهور است؛

۳. راهکار قرارداد ترکیبی سلف موازی و حواله برای حل مشکل بازار ثانوی صحیح است به این بیان که خریدار سلف نفتی، به فروش مقدار معینی نفت به صورت سلف مستقل اقدام کرده و جهت دریافت کالا به فروشنده نخست سلف (شرکت ملی نفت ایران) حواله می‌دهد؛

۴. برای پوشش ریسک خریداران سلف نفت و فروشنده آن (شرکت ملی نفت ایران) به دو

روش عمل کرد.

الف. شرط اختیار خرید و فروش در ضمن قرارداد سلف

خریداران و فروشندگان سلف نفت (شرکت ملی نفت ایران) ضمن قرارداد سلف نفت شرط می‌کنند که خریدار سلف حق اختیار فروش مقدار معینی نفت به قیمت معین در سررسید را داشته باشد که در نتیجه فروشندگان سلف ملزم به خرید خواهد بود و همچنین فروشندگان نیز حق اختیار خرید مقدار معینی نفت به قیمت معین در سررسید را داشته باشد که در نتیجه خریدار سلف ملزم به فروش خواهد بود. همچنین فروشندگان سلف نفت (شرکت ملی نفت ایران) ضمن قرارداد سلف نفت اجازه می‌دهد که خریدار سلف این دو اختیار را به خریدار سلف موازی نفت منتقل کند.

ب. انعقاد بسته قراردادی (پکیج قراردادی)

در این روش، خریداران و فروشندگان سلف نفت (شرکت ملی نفت ایران) با انجام قرارداد سلف نفت، در حقیقت بسته کامل قراردادی را به شرح ذیل انشا می‌کنند:

یک. فروشندگان سلف مقدار معینی نفت خام به خریدار می‌فروشند؛

دو. با ارائه گواهی سلف به خریدار اجازه می‌دهد با انجام قرارداد سلف موازی خریدار جدید را

به فروشندگان سلف حواله دهد؛

سه. فروشندگان سلف حق اختیار فروش مقدار معینی نفت به قیمت معین در سررسید را به خریدار

سلف می‌فروشند؛

چهار. فروشندگان سلف حق اختیار خرید مقدار معینی نفت به قیمت در سررسید را از خریدار

سلف خریداری می‌کند؛

پنج. فروشندگان سلف به خریدار سلف اجازه می‌دهد چنین قرارداد ترکیبی را بر اساس سلف

موازی با خریدار جدید داشته باشد.

۵. سازمان بورس و اوراق بهادار حق دارد برای احراز شرط قدرت بر تسلیم، فقط به شرکت ملی

نفت ایران (یا شرکت‌های تابعه) و به کسانی که گواهی سلف نفت را دارند اجازه فروش سلف

موازی نفت را بدهد؛

۶. کمیته فقهی از اداره قوانین و مقررات سازمان درخواست دارد تا در تهیه آیین نامه و

دستورالعمل اجرایی گواهی سلف نفتی دقت لازم صورت گیرد تا قراردادهای سلف موازی و حواله

به صور صحیح و واقعی انجام پذیرد و از فروش گواهی سلف که مصداق فروش مبیع سلف پیش از

سررسید است پرهیزد. (صورتجلسه کمیته تخصصی فقهی بورس و اوراق بهادار، سال پنجم، جلسه شماره ۵۴، ۵۶ و ۵۷، تاریخ ۱۳۹۰/۸/۱۸، ۱۳۹۰/۹/۱۶ و ۱۳۹۰/۹/۳۰،)

این مصوبه با موضوع قرارداد فروش نفت به تصویب رسیده ولی در تمامی قراردادهای سلف موازی کاربرد دارد و بحث نفت در این مصوبه بیشتر جنبه مثال و مصداق را دارد.

محدودیت این شیوه این است که بنابر نظر شافعیه و حنابله حواله مسلم فیه جایز نیست. پس این روش نیز همانند شیوه قبل نمی‌تواند برای کشورهای مسلمان سنی‌نشین کاربرد داشته باشد. و فقط در داخل کشور جمهوری اسلامی ایران قابلیت اجرا دارد.

خلاصه

صکوک سلف، که عبارت بود از پیش‌فروش یک متاع برای تأمین نقدینگی دولت در امور مختلف، برای اولین مرتبه در بحرین منتشر شد. این صکوک کاربردهای متعددی داشت، از جمله تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی، جبران کسری بودجه، پوشش ریسک، کشف قیمت و ابزار سیاست پولی برای عملیات بازار باز.

برای اوراق سلف مدل‌های عملیاتی گوناگونی تعریف شد که عبارت بودند از: مدل عملیاتی اوراق سلف دولت بحرین، مدل عملیاتی اوراق سلف و مدل عملیاتی سلف موازی نفت. بر اساس مدل عملیاتی سوم، سه قرارداد تنظیم شد، قرارداد فروش نفت، قرارداد روش سکه و قرارداد فروش برق، که تنها مورد سوم عملیاتی شد و دو قرارداد دیگر به دلایلی به مرحله اجرا نرسید.

اما قرارداد سلف موازی استاندارد دارای دو اشکال فقهی است. یکی از آنها مدت‌دار بودن بخشی از ثمن است، در حالیکه دریافت ثمن در مجلس عقد یکی از شروط اصلی عقد سلف است. و دیگری عدم جواز فروش قبل از سررسید، که به اجماع فقهاء در عقد سلف فروش مبیع قبل از سررسید جایز نیست.

ما این دو شرط را بررسی کرده و ثابت کردیم که تنها دلیل آن دو اجماع است. ولی مخالفت با این اجماع مشکل به نظر می‌رسد. بنابر این به ارائه راه‌کار پرداختیم.

کمیته تخصصی بورس برای حل مشکل اول، مدل عملیاتی پیشنهادی به گونه‌ای طراحی شده که تمام قیمت قرارداد در مجلس عقد پرداخت شود. به این بیان که واسط (ناشر، SPV) بعد از موافقت اولیه با بانی و پیش از انعقاد قرارداد سلف، به انتشار اوراق سلف اقدام کرده، وجوه را جمع‌آوری می‌کند سپس با پرداخت آن وجوه کالای مورد نظر را پیش خرید می‌کند.

برای مشکل دوم چهار راه حل پیشنهاد گردید:

۱. سلف موازی؛ اشکال عمده این راه حل بیرون رفتن خریدار اول از بازار است.
۲. واگذاری وکالتی؛ این راه حل نیز دارای اشکالاتی است از جمله، بیرون رفتن خریدار اول از بازار، بطلان وکالت با مرگ یا جنون و یا مانند آن، و وجود حق رجوع خریدار نهایی به خریدار قبلی در صورت کاهش قیمت کالا.
۳. صلح مبیع سلف؛ محدودیت این روش این است که به باور اکثر فقیهان اهل سنت برخی از فقیهان شیعه، قرارداد صلح، عقد مستقل نبوده و در چنین مواردی قابل استفاده نیست.
۴. ترکیب سلف موازی با حواله؛ مشکل این روش نیز این است که بنابر نظر شافعیه و حنابله حواله مسلم فیه جایز نیست.

فصل چهارم: خلاصه، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۱. خلاصه

واژه سلف در لغت به معنی «گذشته» است و در اصطلاح «فروش یک شیء توصیف شده در ذمه بایع در مقابل ثمنی که در مجلس اعطاء می‌شود». و هر چند کلام فقهاء (اعم از شیعه و اهل سنت) در بیان تعریف فرق می‌کند ولی همه آنها به همین عبارت برمی‌گردد. مشروعیت عقد سلف از ناحیه تمامی مذاهب فقهی اسلامی پذیرفته شده است و کتاب و سنت و اجماع بر آن دلالت دارند. وجه مشروعیت آن نیز احتیاج مردم به تأمین مالی قبل از تولید محصولات خود است.

ایجاب عقد سلف با مشتقات واژگان سلم و سلف صحیح است و در استفاده از لفظ بیع برای عقد سلف اختلاف جدی وجود دارد. قبول نیز با هر لفظی که دلالت بر رضایت بر ایجاب کند جاری خواهد شد.

عقد سلف، همانند بقیه عقود دارای شرایطی است، که آن شروط عبارتند از:

۱. معلوم بودن جنس و اوصاف مبیع

۲. مشخص بودن زمان سررسید تحویل کالا

۳. دریافت ثمن در مجلس عقد

۴. ممکن بودن تحویل کالا در سررسید

۵. معلوم بودن مقدار مبیع

۶. معلوم بودن ثمن

۷. دین بودن مسلم فیه

برخی از احکامی که در کتب فقهی برای عقد سلف ذکر شده است عبارتند از:

الف. گذاردن شرطی که مخالف مقتضای عقد نبوده و برای متعاقدين معلوم باشد در عقد سلف جایز است.

ب. اقاله کرده عقد سلف جایز است.

ج. دلیل فروش مبیع قبل از سررسید جایز نیست.

د. وقتی عقد سلف بسته شد مشتری نمی‌تواند شخص دیگری را در عقد خود شریک کرده و با دریافت مبلغی از شخص سوم، او را شریک در مبیع گرداند.

هـ. فقهاء شیعه و ابوحنیفه و مالک از علماء اهل تسنن کفالت، حواله و رهن را برای ثمن و مسلم فیه جایز می‌دانند ولی شافعیه حواله و حنابله هر گونه تصرفی در مسلم فیه را اجازه نمی‌دهند.

در قانون مدنی ایران هرچند به سلف تصریح نشده اما قانونی و مشروع دانسته شده است.

در زمان حاضر عقد سلف بخش عمده‌ای از معاملات میان بازاریان بر پایه همین عقد انجام می‌شود. به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۰ تولیدکنندگان گروه‌های کالایی مختلف در بورس کالای ایران، ۹۳ هزار میلیارد ریال از قراردادهای خود را با استفاده از قراردادهای سلف مالی تأمین مالی کرده‌اند.

۲. نتیجه‌گیری

صکوک سلف، که عبارت بود از پیش‌فروش یک متاع برای تأمین نقدینگی دولت در امور مختلف، برای اولین مرتبه در بحرین منتشر شد. این صکوک کاربردهای متعددی داشت، از جمله تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی، جبران کسری بودجه، پوشش ریسک، کشف قیمت و ابزار سیاست پولی برای عملیات بازار باز.

برای اوراق سلف مدل‌های عملیاتی گوناگونی تعریف شد که عبارت بودند از: مدل عملیاتی اوراق سلف دولت بحرین، مدل عملیاتی اوراق سلف و مدل عملیاتی سلف موازی نفت. بر اساس مدل عملیاتی سوم، سه قرارداد تنظیم شد، قرارداد فروش نفت، قرارداد روش سکه و قرارداد فروش برق، که تنها مورد سوم عملیاتی شد و دو قرارداد دیگر به دلایلی به مرحله اجرا نرسید.

اما قرارداد سلف موازی استاندارد دارای دو اشکال فقهی است. یکی از آنها مدت‌دار بودن بخشی از ثمن است، در حالیکه دریافت ثمن در مجلس عقد یکی از شروط اصلی عقد سلف است. و دیگری عدم جواز فروش قبل از سررسید، که به اجماع فقهاء در عقد سلف فروش مبیع قبل از سررسید جایز نیست.

ما این دو شرط را بررسی کرده و ثابت کردیم که تنها دلیل آن دو اجماع است. ولی مخالفت با این اجماع مشکل به نظر می‌رسد. بنابر این به ارائه راه‌کار پرداختیم.

کمیته تخصصی بورس برای حل مشکل اول، پیشنهاد کرد مدل عملیاتی پیشنهادی به‌گونه‌ای طراحی گردد که تمام قیمت قرارداد در مجلس عقد پرداخت شود. به این بیان که واسط (ناشر، SPV) بعد از موافقت اولیه با بانی و پیش از انعقاد قرارداد سلف، به انتشار اوراق سلف اقدام کرده، وجوه را جمع‌آوری می‌کند سپس با پرداخت آن وجوه کالای مورد نظر را پیش‌خرید می‌کند.

برای مشکل دوم چهار راه حل پیشنهاد گردید:

۱. سلف موازی؛ اشکال عمده این راه حل بیرون رفتن خریدار اول از بازار است.
۲. واگذاری وکالتی؛ این راه حل نیز دارای اشکالاتی است از جمله، بیرون رفتن خریدار اول از بازار، بطلان وکالت با مرگ یا جنون و یا مانند آن، و وجود حق رجوع خریدار نهایی به خریدار قبلی در صورت کاهش قیمت کالا.
۳. صلح مبیع سلف؛ محدودیت این روش این است که به باور اکثر فقیهان اهل سنت برخی از فقیهان شیعه، قرارداد صلح، عقد مستقل نبوده و در چنین مواردی قابل استفاده نیست.
۴. ترکیب سلف موازی با حواله؛ مشکل این روش نیز این است که بنابر نظر شافعیه و حنابله حواله مسلم فیه جایز نیست.

۳. پیشنهادها

۱. اگر قرار است در برخی موارد مانند پیش‌فروش سکه، میله‌گرد و سنگ آهن از قرارداد سلف موازی استاندارد در داخل کشور استفاده شود، راه حل سوم و همچنین چهارم مناسب است و قابلیت اجرا دارد. اما برای پیش‌فروش نفت که بنا بر جذب سرمایه خارجی است باید راه حل دیگری اندیشید.

۲. پیشنهاد می‌شود که پژوهشی مستقل برای ارائه راه‌کار دقیق‌تری برای عرضه اوراق سلف موازی استاندارد انجام شود.

۳. چنین فرضیه‌ای نیز وجود دارد که همه سلم‌ها حتی قبل از اسلام به صورت سلف موازی بوده‌اند و البته بررسی دقیق و کامل فقهی آن تحقیق جداگانه‌ای می‌طلبد.

۴. شرکت نیرو برای از قرارداد سلف موازی استاندارد برای پیش‌فروش برق استفاده کرده است که پیشنهاد می‌شود پژوهش جداگانه‌ای برای این قرارداد صورت بگیرد. با توجه به اینکه در قرارداد سلف برق، علاوه بر اشکال سلف نفت، اشکال سلف منافع و خدمات مطرح است که به باور اکثر فقیهان سلف منافع و امتیازات صحیح نیست.

منابع و مأخذ

۱. آبی، حسن بن ابی طالب، **كشف الرموز فی شرح المختصر النافع**، تحقیق علی پناه اشتهاردی و حسین یزدی، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۴۰۸ هـ ق
۲. ابن ادريس حلی، محمد بن منصور، **السرائر الحاوی لتحرير الفتاوى**، ۳ ج، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۰ هـ ق
۳. ابن تیمیة، احمد بن عبدالحلیم، **نظریة العقد**، قاهره، مرکز الكتاب للنشر، بی تا.
۴. ابن تیمیة، احمد بن عبدالحلیم، **مجموع فتاوى شيخ الإسلام ابن تیمیة**، جمع و ترتیب عبدالرحمن بن محمد بن قاسم، مدینه، مجمّع الملك فهد، ۱۴۲۵ هـ ق
۵. ابن حزم، **المحلی**، ۱۱ جلد، بیروت، دارالفکر، بی تا
۶. ابن حمزه، محمد بن علی، **الوسیلة إلى نیل الفضیلة**، تصحیح شیخ محمد حسون، ۱ ج، قم، مکتبه آیه الله المرعشی النجفی - رحمه الله، چاپ اول، ۱۴۰۸ هـ ق
۷. ابن رشد، محمد بن احمد، **بداية المجتهد و نهاية المقتصد**، تصحیح خالد العطار، ۲ جلد، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۵ هـ ق
۸. ابن زهره حلبی، حمزه بن علی، **غنیة النزوع إلى علمی الأصول و الفروع**، ۱ ج، قم، مؤسسه امام صادق علیه السلام، چاپ اول، ۱۴۱۷ هـ ق
۹. ابن عابدین، **حاشیة رد المحتار علی در المختار شرح تنویر الأبصار**، ۶ جلد، تحقیق مکتب البحوث و الدراسات، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۵ هـ ق
۱۰. ابن قدامه، عبدالله بن احمد، **المغنی**، ۹ جلد، تحقیق محمد سالم محیسن و شعبان محمد اسماعیل، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا
۱۱. ابن قدامه، عبدالرحمن، **الشرح الكبير**، بیروت، دار الكتاب العربی، بی تا.
۱۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، ۱۵ جلد، بیروت، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع و دار صادر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ هـ ق

۱۳. ابن نجیم، زین العابدین بن ابراهیم، **البحر الرائق شرح كنز الدقائق**، تحقیق شیخ زکریا عمیرات، ۶ جلد، بیروت، دارالکتب العلمیة، چاپ اول، ۱۴۱۸ هـ ق
۱۴. ابو البرکات، عبدالسلام بن ابوالقاسم، **الشرح الكبير**، ۴ جلد، بیروت، دار إحياء الكتب العربیة، بی تا.
۱۵. ابو الصلاح حلبی، تقی الدین بن نجم الدین، **الكافی فی الفقه**، تحقیق و تصحیح رضا استادی، اج، اصفهان، چاپ اول، ۱۴۰۳ هـ ق
۱۶. احمد بن حنبل، **مسند أحمد**، ۶ جلد، بیروت، دار صادر، بی تا.
۱۷. احمد بن فارس، **معجم المقاییس فی اللغة**، تحقیق شهاب الدین أبوعمر، بیروت، دارالفکر، بی تا.
۱۸. اردبیلی، احمد بن محمد، **مجمع الفائدة و البرهان فی شرح إرشاد الأذهان**، تحقیق و تصحیح آقا مجتبی عراقی و دیگران، ۱۴ جلد، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ اول، ۱۴۰۳ هـ ق
۱۹. امامی، حسن، **حقوق مدنی**، ۶ جلد، تهران، انتشارات اسلامیة، چاپ سی و یکم، ۱۳۹۰ هـ ش.
۲۰. انصاری، زکریا بن محمد، **أسنى المطالب فی شرح روض الطالب**، تحقیق محمد محمد تامر، ۹ جلد، بیروت، دارالکتب العلمیة، چاپ اول، ۱۴۲۲ هـ ق.
۲۱. انصاری، مرتضی بن محمد امین، **المکاسب**، اعداد لجنة تحقیق تراث الشیخ الأعظم، ۶ جلد، قم، مجمع الفکر الاسلامی، چاپ هفتم، ۱۴۲۷ هـ ق.
۲۲. ایران. قانون محاسبات عمومی کشور، «قانون محاسبات عمومی کشور»، روزنامه رسمی، ش ۱۲۴۰۰، ۳۱ شهریور ۱۳۶۶؛
۲۳. ایران. قوانین و احکام، مجموعه قوانین اساسی - مدنی: با آخرین اصلاحات و الحاقات، تدوین غلامرضا حجتی اشرفی، تهران ۱۳۷۹ ش؛
۲۴. الباجی، سلیمان بن خلف، **المنتقى شرح موطأ مالك**، تحقیق محمد عبدالقادر أحمد عطاء، ۹ جلد، بیروت، دارالکتب العلمیة، چاپ اول، ۱۴۲۰ هـ ق.

۲۵. بحرانی، حسین بن محمد، سداد العباد و رشاد العباد، تحقیق و تصحیح محسن آل عصفور، یک جلد، قم، کتابفروشی محلاتی، چاپ اول، ۱۴۲۱ هـ ق
۲۶. بحرانی، یوسف بن احمد، الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، تحقیق محمدتقی ایروانی و سیدعبدالرزاق مقرر، ۲۵ ج، قم، مؤسسه نشر اسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۵ هـ ق
۲۷. بخاری، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاری، ۸ جلد، بیروت، دار الفکر للطباعة والنشر والتوزیع، ۱۴۰۱ هـ ق
۲۸. بزار، ابوبکر، مسند البزار المنشور باسم البحر الزخار، تحقیق: محفوظ الرحمن زین الله و عادل بن سعد و صبری عبد الخالق الشافعی، ۱۸ جلد، مدینه منوره، مکتبه العلوم و الحکم، چاپ اول، ۲۰۰۹ م
۲۹. بهجت فومنی، محمد تقی، وسیله النجاة، قم، انتشارات شفق، چاپ دوم، ۱۴۲۳ هـ ق
۳۰. البهوتی، منصور بن یونس، شرح منتهی الإرادات، تحقیق عبدالله بن عبدالمحسن التركي، ۷ جلد، بی جا، مؤسسه الرساله، چاپ اول، ۱۴۲۱ هـ ق
۳۱. بیهقی، احمد بن حسین، السنن الكبرى، ۱۰ جلد، بیروت، دار الفکر، بی تا.
۳۲. تبریزی، جواد بن علی، المسائل المنتخبة، قم، دار الصدیقه الشهیده سلام الله علیها، چاپ پنجم، ۱۴۲۷ هـ ق
۳۳. جزیری، عبدالرحمن، الفقه علی المذاهب الأربعة، ۵ جلد، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ سوم، بی تا
۳۴. جمیل عبدالله، هاشم، «احکام السلف، بحث مقارن»،
۳۵. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربیة، تحقیق و تصحیح احمد عبد الغفور عطار، ۶ جلد، بیروت، دار العلم للملایین، چاپ اول، ۱۴۱۰ هـ ق
۳۶. حائری طباطبایی، سید علی بن محمد، ریاض المسائل فی تحقیق الأحکام بالدلائل، تحقیق و تصحیح محمد بهره‌مند و دیگران، ۱۶ جلد، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، چاپ اول، ۱۴۱۸ هـ ق.

۳۷. حرّ عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ۳۰ جلد، مؤسسه آل‌البتی علیهم‌السلام، قم، چاپ اول، ۱۴۰۹ هـ ق
۳۸. حسینی روحانی، سید صادق، فقه الصادق علیه‌السلام، ۲۶ جلد، دار‌الکتاب و مدرسه امام صادق علیه‌السلام، قم، چاپ اول، ۱۴۱۲ هـ ق.
۳۹. حسینی شیرازی، سید محمد، الفقه: موسوعه استدلالیه فی الفقه الإسلامی، کویت، مکتبه‌الالفین.
۴۰. الحصفی، محمد بن علی، الدر المختار شرح تنویر الأبصار و جامع البحار، ۸ جلد، بیروت، دار‌الفکر، چاپ اول، ۱۴۱۵ هـ ق.
۴۱. حلّی، حسن بن علی، الجوهره فی نظم التبصره، تحقیق و تصحیح: حسین درگاهی، یک جلد، تهران، مؤسسه چاپ و نشر وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۴۱۱ هـ ق.
۴۲. حلّی، مقداد بن عبدالله، التنقیح الرائع لمختصر الشرائع، تحقیق و تصحیح سید عبد‌اللطیف حسینی کوه‌کمری، ۴ جلد، قم، انتشارات کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی - ره، چاپ اول، ۱۴۰۴ هـ ق
۴۳. الخرشی، محمد، شرح الخرشی علی المختصر الخلیل، حاشیه علی العدوی، ۸ جلد، مصر، آمریئه، چاپ دوم، ۱۳۱۷ هـ ق.
۴۴. خطاب، محمد بن احمد، مواهب الجلیل، تحقیق الشیخ زکریا عمیرات، ۸ جلد، بیروت، دار‌الکتب العلمیّه، چاپ اول، ۱۴۱۶ هـ ق.
۴۵. خمینی، روح‌الله، تحریر الوسیله، ۲ جلد، قم، مؤسسه مطبوعات دار‌العلم، چاپ اول، بی تا
۴۶. خمینی، روح‌الله، کتاب‌البیع، ۵ جلد، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قدس سره، چاپ اول، ۱۴۲۱ هـ ق
۴۷. خوانساری، احمد بن یوسف، جامع المدارک فی شرح مختصر النافع، تحقیق و تصحیح علی‌اکبر غفاری، ۷ جلد، قم، مؤسسه اسماعیلیان، چاپ دوم، ۱۴۰۵ هـ ق
۴۸. دادمرزی، سید مهدی، مفهوم عقد در قانون مدنی، «پژوهش‌های فلسفی - کلامی»، شماره ۴، سال ۱۳۷۹ هـ ش

۴۹. دستورالعمل اجرایی عرضه و معامله قرارداد سلف نفت، مصوب هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار، مورخ ۱۳۹۰/۰۹/۱۹
۵۰. دستورالعمل اجرایی قرارداد سلف موازی استاندارد نفت و فرآورده‌های نفتی در بورس کالا مصوب هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار، مورخ ۱۳۸۹/۱۲/۱۴
۵۱. دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران مصوب هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار، مورخ ۱۳۸۹/۰۸/۲۲
۵۲. دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر بورس کالای ایران، مصوب شورای عالی بورس مورخ ۱۳۸۹/۱۰/۱۸
۵۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، بیروت - دمشق، دار العلم - الدار الشامیه، چاپ اول، ۱۴۱۲ هـ ق
۵۴. رافعی، عبدالکریم، فتح العزیز، ۱۲ جلد، بیروت، دار الفکر، بی تا.
۵۵. الرملى، حاشیة الرملى على أسنى المطالب،
۵۶. الرملى، محمد بن شهاب الدين، نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج، حاشیه علی بن علی الشبراملسی و احمد المغزی الرشیدی، ۸ جلد، بیروت، دار الکتب العلمیه، چاپ سوم، ۱۴۲۴ هـ ق.
۵۷. الزهیلی، وهبه بن مصطفى، الفقه الإسلامی و أدلته، ۸ جلد، دمشق، دارالفکر، چاپ دوم، ۱۴۰۵ هـ ق
۵۸. سبزواری، سید عبد الأعلى، مهذب الأحكام، ۳۰ جلد، مؤسسه المنار، قم، چاپ چهارم، ۱۴۱۳ هـ ق
۵۹. سبزواری، علی مؤمن، جامع الخلاف و الوفاق بین الإمامیه و بین أئمة الحجاز و العراق، تحقیق و تصحیح شیخ حسین حسینی بیرجندی، اج، قم، زمینه سازان ظهور امام عصر علیه السلام، چاپ اول، ۱۴۲۱ هـ ق
۶۰. سجستانی، سلیمان بن اشعث، سنن أبی داود، تحقیق و تعلیق سعید محمد اللحام، ۲ جلد، بیروت، دارالفکر، چاپ اول، ۱۴۱۰ هـ ق.

۶۱. سرخسی، محمد بن أحمد، المبسوط، تصحیح جمعی از علماء، ۳۰ جلد، بیروت، دارالمعرفه،

بی تا

۶۲. سلار دیلمی، حمزه بن عبدالعزیز، المراسم العلویة و الأحكام النبویة فی الفقه الإمامی،

تحقیق و تصحیح محمود بستانی، ۱ جلد، قم، منشورات الحرمین، ۱۴۰۴ هـ ق

۶۳. سمرقندی، محمد بن احمد، تحفة الفقهاء، ۳ جلد، بیروت، دار الکتب العلمیة، چاپ دوم،

۱۴۱۴ هـ ق

۶۴. سنهوری، عبدالرزاق احمد، الوسیط فی شرح القانون المدنی، بیروت، دار احیاء التراث

العربی، بی تا.

۶۵. شافعی، محمد بن ادريس، الأم، بیروت، ۸ جلد، دار الفكر للطباعة والنشر والتوزیع، چاپ

دوم، ۱۴۰۳ هـ ق

۶۶. شرکت بورس کالای ایران - مدیریت توسعه بازار مشتقه، سلف موازی استاندارد سنگ

آهن، تیرماه ۱۳۹۳ هـ ش.

۶۷. شرکت بورس کالای ایران - مدیریت توسعه بازار مشتقه، آشنایی با قراردادهای سلف

موازی استاندارد میلگرد در بورس کالای ایران، زمستان ۱۳۹۲ هـ ش.

۶۸. شکوری، آرزو، «ریشه های مبارزه با پولشویی»، فصلنامه بانک صادرات ایران، شماره ۴۳،

زمستان ۱۳۸۶.

۶۹. شهید اول، محمد بن مکی عاملی، الدروس الشرعیة فی فقه الإمامیة، ۳ ج، قم، دفتر

انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۷ هـ ق

۷۰. شهید اول، محمد بن مکی، اللمعة الدمشقیة فی فقه الإمامیة، تصحیح محمد تقی مروارید و

علی اصغر مروارید، ۱ ج، بیروت، دار التراث - الدار الإسلامیة، چاپ اول، ۱۴۱۰ هـ ق

۷۱. شهید ثانی، زین الدین بن علی، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة، حاشیه سید محمد

کلانتر، ۱۰ جلد، قم، کتابفروشی داوری، چاپ اول، ۱۴۱۰ هـ ق

۷۲. شهید ثانی، زین الدین بن علی، مسالك الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، تحقیق و تصحیح

گروه پژوهش مؤسسه معارف اسلامی، ۱۵ ج، قم، مؤسسه المعارف الإسلامیة، چاپ اول، ۱۴۱۳ هـ ق

۷۳. شیرازی، ابراهیم بن علی، **المهذب فی فقه الإمام الشافعی**، تصحیح الشیخ زکریا عمیرات، ۳جلد، بیروت، دار الکتب العلمیة، چاپ اول، ۱۴۱۶ هـ ق
۷۴. صبحی حامد، عبدالسلام، «عقد السلم قواعد و ضوابطه فی الشریعة الاسلامیة»
۷۵. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، **المقنع**، تحقیق و تصحیح گروه پژوهش مؤسسه امام هادی، قم، مؤسسه امام هادی، چاپ اول، ۱۴۱۵ هـ ق
۷۶. صورتجلسه کمیته تخصصی فقهی بورس و اوراق بهادار، سال دوم، جلسه شماره ۲۷، تاریخ ۱۳۸۷/۵/۱۶، موضوع: بررسی معاملات سلف موازی
۷۷. صورتجلسه کمیته تخصصی فقهی بورس و اوراق بهادار، سال پنجم، جلسه شماره ۵۴، ۵۶ و ۵۷، تاریخ ۱۳۹۰/۸/۱۸، ۱۳۹۰/۹/۱۶ و ۱۳۹۰/۹/۳۰، موضوع: بررسی فروش سلف نفتی
۷۸. صیمری، مفلح بن حسن، **غایة المرام فی شرح شرائع الإسلام**، ۴ جلد، دار الهادی، بیروت، چاپ اول، ۱۴۲۰ هـ ق
۷۹. صیمری، مفلح بن حسن، **تلخیص الخلاف و خلاصة الاختلاف (منتخب الخلاف)**، ۳ جلد، قم، انتشارات کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی (ره)، چاپ اول، ۱۴۰۸ هـ ق.
۸۰. طبرسی، فضل بن حسن، **المؤتلف من المختلف بین أئمة السلف**، تحقیق و تصحیح شانہچی و دیگران، ۲ جلد، مشهد، مجمع البحوث الإسلامیة، چاپ اول، ۱۴۱۰ هـ ق
۸۱. طریحی، فخرالدین، **مجمع البحرين**، ۶ جلد، تهران، کتابفروشی مرتضوی، چاپ سوم، ۱۴۱۶ هـ ق.
۸۲. طوسی، محمد بن حسن، **الخلاف**، تصحیح شیخ علی خراسانی و دیگران، ۶ ج، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۷ هـ ق
۸۳. طوسی، محمد بن حسن، **المبسوط فی فقه الإمامیة**، تصحیح سید محمد تقی کشفی، ۸ ج، تهران، المکتبة المرتضویة لإحياء الآثار الجعفریة، چاپ سوم، ۱۳۸۷ هـ ق
۸۴. طوسی، محمد بن حسن، **النهاية فی مجرد الفقه و الفتاوی**، ۱ ج، بیروت، دار الکتب العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۰ هـ ق

۸۵. عاملی، جواد بن محمد، **مفتاح الكرامة فی شرح قواعد العلامة**، تحقیق و تصحیح شیخ محمد باقر خالصی، ۱۲ ج، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۹ هـ ق
۸۶. العدوی، **حاشیة العدوی علی کفایة الربانی**، بی‌جا، بی‌نا، بی‌تا
۸۷. علامه حلّی، حسن بن یوسف، **إرشاد الأذهان إلى أحكام الإيمان**، تحقیق و تصحیح فارس حسون، ۲ جلد، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ اول، ۱۴۱۰ هـ ق
۸۸. علامه حلّی، حسن بن یوسف، **تبصرة المتعلمین فی أحكام الدین**، تصحیح محمد هادی یوسفی غروی، ۱ ج، تهران، مؤسسه طبع و نشر، چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ ق
۸۹. علامه حلّی، حسن بن یوسف، **تحریر الأحكام الشرعية علی مذهب الإمامیة**، تحقیق و تصحیح ابراهیم بهادری، ۶ جلد، قم، مؤسسه امام صادق علیه السلام، چاپ اول، ۱۴۲۰ هـ ق
۹۰. علامه حلّی، حسن بن یوسف، **تذكرة الفقهاء**، تحقیق و تصحیح گروه پژوهش مؤسسه آل‌البتین علیهم السلام، ۱۴ ج، قم، مؤسسه آل‌البتین علیهم السلام، چاپ اول، بی‌تا
۹۱. علامه حلّی، حسن بن یوسف، **قواعد الأحكام فی معرفة الحلال و الحرام**، تحقیق و تصحیح گروه پژوهش دفتر انتشارات اسلامی، ۳ جلد، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۳ هـ ق
۹۲. علامه حلّی، حسن بن یوسف، **مختلف الشیعة فی أحكام الشریعة**، تحقیق و تصحیح گروه پژوهش دفتر انتشارات اسلامی، ۹ جلد، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۴۱۳ هـ ق
۹۳. علامه حلّی، حسن بن یوسف، **نهج الحق و كشف الصدق**، تقدیم سید رضا صدر و تعلیق عین‌الله حسینی آرموی، بی‌جا، بی‌نا، ۱۴۲۱ هـ ق
۹۴. علّیش، محمد بن أحمد، **منح الجلیل علی مختصر الخلیل**، ۴ جلد، بیروت، دارصادر، بی‌تا.
۹۵. عمانی، حسن بن علی بن ابی‌عقیل، **حیاء ابن ابی‌عقیل و فقهه**، تحقیق و تصحیح گروه پژوهش مرکز المعجم الفقهی، قم، مرکز معجم فقهی، چاپ اول، ۱۴۱۳ هـ ق.

۹۶. عنایت، حسین، *حواله‌های بانکی بین المللی و قانون نمونه یونسیترال*، ۱ جلد، تهران، وزارت امور خارجه، چاپ اول، ۱۳۷۲ ه.ش.
۹۷. فاضل موحدی لنکرانی، محمد، *الأحكام الواضحة*، قم، مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام، چاپ چهارم، ۱۴۲۲ ه.ق
۹۸. فخر المحققین، محمد بن حسن، *إيضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد*، تحقیق و تصحیح سید حسین موسوی کرمانی و دیگران، ۴ جلد، قم، مؤسسه اسماعیلیان، چاپ اول، ۱۳۸۷ ه.ق.
۹۹. فراهانی فرد، سعید، «صکوک سلف؛ ابزاری مناسب برای تأمین مالی و پوشش ریسک»، *فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی*، ش ۳۳، بهار ۱۳۸۸.
۱۰۰. فراهیدی، خلیل بن احمد، *کتاب العین*، ۸ جلد، قم، نشر هجرت، چاپ دوم، ۱۴۱۰ ه.ق
۱۰۱. فیض کاشانی، محمد محسن ابن شاه مرتضی، *مفاتیح الشرائع*، ۳ ج،
۱۰۲. قاضی بغدادی، عبدالوهاب بن علی، *الإشراف علی نکت المسائل خلاف*، تحقیق مشهور بن حسن آل سلمان، ۶ جلد، ریاض - قاهره، دار ابن القیم - دار ابن عفان، چاپ اول، ۱۴۲۹ ه.ق.
۱۰۳. القرافی، أحمد بن إدريس، *الذخیره*، تحقیق محمد حجی، ۴ ج، بیروت، دارالغرب، ۱۹۹۴ م
۱۰۴. القرافی، أحمد بن إدريس، *الفروق یا أنوار البروق فی أنواع الفروق*، ۴ جلد، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۸ ه.ق
۱۰۵. قرشی، سید علی اکبر، *قاموس القرآن*، ۷ جلد، تهران، دارالکتب الاسلامیة، چاپ ششم، ۱۴۱۲ ه.ق
۱۰۶. قزوینی (ابن ماجه)، محمد بن یزید، *سنن ابن ماجه*، تحقیق و ترقیم و تعلیق: محمد فؤاد عبد الباقي، ۲ جلد، بیروت، دار الفکر، بی تا.
۱۰۷. قطب الدین راوندی، سعید بن عبدالله، *فقه القرآن*، ۲ ج، قم، مکتبه آیه الله المرعشی النجفی - رحمه الله، چاپ دوم، ۱۴۰۵ ه.ق
۱۰۸. قطب الدین کیدری، محمد بن حسین، *إصباح الشیعة بمصباح الشریعة*، تصحیح شیخ ابراهیم بهادری مراغی، ۱ ج، قم، مؤسسه امام صادق علیه السلام، چاپ اول، ۱۴۱۶ ه.ق

۱۰۹. کاتوزیان، ناصر، عقود معین، ۴ جلد، تهران، شرکت سهامی انتشار و گنج دانش، چاپ یازدهم، ۱۳۹۱ هـ ش
۱۱۰. کاشانی، ابی بکر، بدائع الصنائع، ۷ جلد، پاکستان، المكتبة الحبيبية، چاپ اول، ۱۴۰۹ هـ ق
۱۱۱. کاشف الغطاء، حسن بن جعفر، أنوار الفقاهة (کتاب البيع)، ۱ جلد، نجف اشرف، مؤسسه کاشف الغطاء، چاپ اول، ۱۴۲۲ هـ ق
۱۱۲. کرکی (محقق ثانی)، علی بن حسین، جامع المقاصد فی شرح القواعد، ۱۳ جلد، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، چاپ دوم، ۱۴۱۴ هـ ق
۱۱۳. کرکی (محقق ثانی)، علی بن حسین، رسائل المحقق الکرکی، ۳ جلد، قم، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی و دفتر نشر اسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۹ هـ ق
۱۱۴. کلباسی، محمد ابراهیم بن محمد حسن، منهاج الهدایة، بی جا، مخطوط، بی تا.
۱۱۵. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تصحیح علی اکبر غفاری، ۸ جلد، تهران، دار الکتب الاسلامیة، چاپ سوم، ۱۳۶۷ هـ ش.
۱۱۶. مالک بن انس، المدونة الكبرى، ۶ جلد، بیروت، دار إحياء التراث العربی، ۱۳۲۳ هـ ق.
۱۱۷. متقی هندی، علی بن حسام، کنز العمال فی سنن الأقوال و الأفعال، تحقیق بکری حیانی و الصفوة السقا، ۱۸ جلد، بیروت، مؤسسه الرساله، چاپ پنجم، ۱۴۰۵ هـ ق
۱۱۸. محقق حلّی، جعفر بن حسن، المختصر النافع فی فقه الإمامیة، ۲ ج، قم، مؤسسه المطبوعات الدینیة، چاپ ششم، ۱۴۱۸ هـ ق
۱۱۹. محقق حلّی، جعفر بن حسن، شرائع الإسلام فی مسائل الحلال و الحرام، تصحیح عبد الحسین محمد علی بقال، ۴ ج، قم، اسماعیلیان، چاپ دوم، ۱۴۰۸ هـ ق
۱۲۰. محقق حلّی، جعفر بن حسن، نکت النهایة {النهایة و نکتها}، تحقیق و تصحیح گروه پژوهش دفتر انتشارات اسلامی، ۳ ج، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۲ هـ ق
۱۲۱. مرغینانی، علی بن ابی بکر، الهدایة شرح بداية المبتدی، ۴ جلد، بیروت، دار الکتب العلمیة، چاپ اول، ۱۴۱۰ هـ ق

۱۲۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی - دفتر مطالعات اقتصادی، بررسی طرح قراردادهای سلف موازی استاندارد نفتی (ویرایش اول)، دی‌ماه ۱۳۹۰ ه.ش.
۱۲۳. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ۱۴ جلد، تهران، مرکز الکتاب للترجمه و النشر، چاپ اول، ۱۴۰۲ ه.ق.
۱۲۴. مصطفوی، سید محمد کاظم، فقه المعاملات، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۲۳ ه.ق
۱۲۵. معصومی‌نیا، غلام‌علی، بررسی فقهی اقتصادی ابزارهای مشتقه، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷ ه.ش.
۱۲۶. مغنیه، محمد جواد، فقه الإمام الصادق علیه السلام، ۶ جلد، قم، مؤسسه انصاریان، چاپ دوم، ۱۴۲۱ ه.ق
۱۲۷. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، المقنعة، قم، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید &، چاپ اول، ۱۴۱۳ ه.ق
۱۲۸. الموسوعة الفقهية، ۴۵ جلد، کویت، وزارة الأوقاف و الشؤون الإسلامية، چاپ اول، ۱۴۱۲ ه.ق
۱۲۹. موسوی بجنوردی، سید حسن، القواعد الفقهية، تحقیق و تصحیح مهدی مهریزی و محمد حسن درایتی، ۷ جلد، قم، نشر الهادی، چاپ اول، ۱۴۱۹ ه.ق
۱۳۰. موسویان، سیدعباس، «اوراق سلف، ابزاری برای تأمین مالی پروژه‌های بالادستی صنعت نفت»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، ش ۳۹، پاییز ۱۳۸۹
۱۳۱. میرزای قمی، ابو القاسم بن محمد حسن، جامع الشتات فی أجوبة السؤالات، ۴ جلد، مؤسسه کیهان، تهران، چاپ اول، ۱۴۱۳ ه.ق
۱۳۲. ناصرپور، علیرضا، و هاشمی، محبوبه، معاملات سلف موازی راه کاری برای تسهیل تامین مالی بنگاه های تولیدی، پنجمین کنفرانس نظام تامین مالی در ایران، تهران، گروه مالی و سرمایه گذاری مرکز مطالعات دانشگاه صنعتی شریف، ۱۳۹۱

۱۳۳. نجفی، محمد حسن بن باقر، **جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام**، تحقیق و تصحیح شیخ عباس قوچانی، ۴۳ج، بیروت، دار إحياء التراث العربی، چاپ هفتم، بی تا
۱۳۴. نسائی، احمد بن شعيب، **السنن الكبرى**، تحقیق عبد الغفار سليمان البنداری و سيد كسروی حسن، ۶ جلد، بیروت، دار الکتب العلمیة، چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ ق
۱۳۵. النووی، یحیی بن شرف، **المجموع شرح المهدب**، ۲۰ جلد، بیروت، دارالفکر، بی تا
۱۳۶. النووی، یحیی بن شرف، **روضه الطالبین**، تحقیق و تصحیح عادل أحمد عبدالموجود و علی محمد معوض، ۸ جلد، بیروت، دار الکتب العلمیة، بی تا
۱۳۷. یزدی، محمد کاظم، **العروة الوثقی فیما تعم به البلوی (المحشی)**، تحقیق و تصحیح احمد محسنی سبزواری، ۵ جلد، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۹ هـ ق
138. Obaidullah, Mohammed, **Islamic Financial Services**, Jaddeh, King Abdulaziz, 2005.
139. Sharig, Nisar, **Slamic Bonds (Sukuk): Its Introduction and Application**, 2010.
140. www.encyclopaediaislamica.com
141. www.farsnews.com
142. www.madanna.ir
143. www.menafn.com
144. www.naftnews.net
145. www.newsbank.ir
146. www.oilnews.ir
147. www.sepehrib.com
148. www.womengateway.com

پیوست‌ها

پیوست شماره ۱

سازمان بورس و اوراق بهادار
SECURITIES & EXCHANGE ORGANIZATION

بسمه تعالی

تاریخ: ۱۳۹۰/۱۰/۰۳
شماره: ۱۳۱/۱۶۲۷۵۴

اداره امور کارگزاران

ابلاغیه

شماره ابلاغیه: ۱۱۰۲۰۰۱۰۱

صادر کننده: اداره امور کارگزاران

موضوع: " دستورالعمل اجرایی عرضه و معامله قرارداد سلف نفت "

مخاطب: کلیه شرکت‌های کارگزاری

با احترام؛

" دستورالعمل اجرایی عرضه و معامله قرارداد سلف نفت " مصوب مورخ ۱۳۹۰/۰۹/۱۹ هیئت مدیره سازمان، به پیوست ابلاغ می‌گردد.
مراتب جهت اطلاع و اقدام مقتضی ارسال می‌گردد.

مهین فرهادی

رونوشت:

- ❖ ریاست محترم سازمان
- ❖ اعضای محترم هیات مدیره سازمان
- ❖ مدیر عامل محترم شرکت بورس اوراق بهادار تهران (سهایی عام)
- ❖ مدیر عامل محترم شرکت بورس کالای ایران (سهایی عام)
- ❖ مدیر عامل محترم شرکت فرابورس ایران (سهایی عام)
- ❖ مدیر عامل محترم شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه (سهایی عام)
- ❖ مدیر عامل محترم شرکت مدیریت فن آوری بورس تهران (سهایی خاص)
- ❖ مدیر محترم امور اعضای شرکت بورس اوراق بهادار تهران (سهایی عام)
- ❖ مدیر محترم امور اعضای شرکت بورس کالای ایران (سهایی عام)
- ❖ دبیرکل محترم کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار
- ❖ مدیر محترم نظارت بر نهادهای مالی
- ❖ مدیر محترم شرکت اطلاع‌رسانی
- ❖ اداره امور کارگزاران.
- ❖ رئیس محترم اداره بازرسی

کارشناس: قادر معصومی خانقاه ۱۳۹۰/۰۹/۲۹

No 13 , Molla sadra Ave, Vanak Sq.
Tehran, 19395-6366
Tel: (98 21) 88679518-19
Fax: (98 21) 88679515
IRAN: 1991915814 Tehran

تهران، میدان ونک، ابتدای خیابان ملاصدرا، شماره ۱۳
صندوق پستی: ۱۹۳۹۵-۶۳۶۶
تلفن‌ها: ۱۹-۸۸۶۷۹۵۱۸
نمابر: ۸۸۶۷۹۵۱۵
کدپستی: ۱۹۹۱۹۱۵۸۱۴

بسمه تعالی

دستورالعمل اجرایی عرضه و معامله قرارداد سلف نفت

مصوب مورخ ۱۳۹۰/۰۹/۱۹ هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار مشتمل بر ۵۱ ماده و ۲۳ تبصره

فصل اول- تعاریف و کلیات

ماده ۱- تعاریف

کلیه اصطلاحات و واژه‌هایی که در ماده یک قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب آذرماه ۱۳۸۴ مجلس شورای اسلامی، دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا مصوب ۱۳۸۹/۷/۵ شورای عالی بورس و اوراق بهادار و دستورالعمل تسویه و پایاپای بورس کالای ایران مصوب ۸۹/۰۸/۲۲ هیئت مدیره سازمان تعریف شده‌اند، به همان مفاهیم در این دستورالعمل نیز کاربرد دارند. واژه های دیگر دارای معانی ذیل می باشند.

۱- **قرارداد سلف:** قراردادی است که براساس آن عرضه کننده مقدار معینی از دارایی پایه را براساس مشخصات قرارداد سلف در ازای بهای نقد به فروش می‌رساند تا در دوره تحویل به خریدار تسلیم کند، خریدار می‌تواند معادل دارایی پایه خریداری شده را طی قرارداد سلف موازی استاندارد به فروش رساند. قرارداد مذکور نیز در این دستورالعمل به اختصار قرارداد سلف نامیده می‌شود.

۲- **گواهی سلف:** سندی است که مشتمل بر مجموع دارایی خریدار از قراردادهای سلف می‌باشد. این گواهی در طول دوره معاملاتی مبنای انجام معاملات و پس از پایان آن دوره، مبنای تسویه نقدی یا تحویل فیزیکی قرارداد سلف خواهد بود.

۳- **اختیار فروش تبعی:** اختیار معامله‌ای است که همراه با معامله سلف، از سوی عرضه کننده به خریدار داده می‌شود و بر اساس آن، اختیار فروش تعداد مشخصی از دارایی پایه به "قیمت اعمال" تعیین شده در "مشخصات قرارداد" در تاریخ سررسید به خریدار داده می‌شود. این اختیار به موجب قرارداد سلف موازی استاندارد منحصراً به خریدار سلف موازی استاندارد انتقال می‌یابد.

۴- **اختیار خرید تبعی:** اختیار معامله‌ای است که همراه با معامله سلف، از سوی خریدار به عرضه کننده داده می‌شود و بر اساس آن اختیار خرید تعداد مشخصی از دارایی پایه به "قیمت اعمال" تعیین شده در "مشخصات قرارداد" در تاریخ سررسید به عرضه کننده داده می‌شود. تعهد موضوع قرارداد اختیار خرید تبعی به موجب قرارداد سلف موازی استاندارد، منحصراً به خریدار سلف موازی استاندارد انتقال می‌یابد.

- ۵- قیمت اعمال: قیمت توافقی خریدار و فروشنده در اختیار معامله برای خرید یا فروش دارایی پایه است که در مشخصات قرارداد قید می‌گردد.
- ۶- عرضه کننده: شرکت ملی نفت ایران یا شرکت‌های تابعه آن است که براساس قوانین و مقررات مربوط به فروش نفت خام قراردادهای سلف را برای اولین بار عرضه می‌نمایند.
- ۷- دارایی پایه: نفت با شرایط مندرج در مشخصات قرارداد سلف است.
- ۸- دوره تحویل: دوره‌ای است که طی آن تحویل فیزیکی براساس برنامه بارگیری اعلامی توسط شرکت ملی نفت ایران انجام می‌شود.
- ۹- تحویل فیزیکی: تسلیم دارایی پایه قرارداد سلف در دوره تحویل توسط عرضه کننده به دارنده گواهی سلف است.
- ۱۰- تسویه نقدی: اعلام یا اقدام دارنده قرارداد سلف مبنی بر انصراف از تحویل دارایی پایه موضوع قرارداد است. در این صورت عرضه کننده ارزش دارایی پایه بر اساس قیمت پایانی آخرین روز معاملاتی را به خریدار پرداخت نموده و قرارداد را تسویه می‌نماید.
- ۱۱- دوره عرضه اولیه: مدت زمانی است که طی آن دارایی پایه موضوع قرارداد سلف توسط عرضه کننده به قیمت پایه به فروش می‌رسد.
- ۱۲- اطلاعیه عرضه اولیه: گزارشی است از مشخصات قرارداد سلف و شرایط عرضه در قالب فرم‌هایی که به تصویب هیئت مدیره بورس رسیده و برای عموم منتشر می‌شود.
- ۱۳- عامل عرضه: شخص حقوقی است که نسبت به عرضه اولیه قراردادهای سلف به عاملیت از عرضه کننده اقدام می‌نماید.
- ۱۴- قیمت پایانی: قیمتی است که بر اساس روش تعیین شده در این دستورالعمل برای هر نماد معاملاتی در پایان هر جلسه رسمی معاملاتی توسط بورس محاسبه و اعلام می‌شود.
- ۱۵- مهلت تسویه: مهلت زمانی تسویه وجوه قرارداد سلف است که طبق مشخصات قرارداد تعیین می‌گردد.
- ۱۶- دوره معاملاتی: فاصله زمانی اولین تا آخرین روز معاملات هر قرارداد سلف است که جزئیات آن در مشخصات قرارداد تعیین می‌شود.
- ۱۷- آخرین روز معاملاتی: آخرین روزی که امکان معامله یک قرارداد سلف در بورس وجود دارد.
- ۱۸- روزکاری: روزهای مجاز معاملاتی است که توسط هیئت مدیره بورس جهت انجام معاملات قرارداد سلف تعیین می‌شود.
- ۱۹- حداقل سفارش انباشته: حداقل مقدار سفارشی است که بازارگردان موظف است طبق قرارداد بازارگردانی همواره در سفارش خرید یا فروش خود در سامانه معاملاتی بورس در هر نماد معاملاتی به صورت فعال نگه دارد.
- ۲۰- حداقل قیمت خرید روزانه: حداقل قیمتی است که بازارگردان در طول دوره معاملاتی بصورت روزانه متعهد به خرید قراردادهای سلف است.

- ۲۱- حداقل معاملات روزانه: حداقل میزان معاملات در هر نماد است که بازارگردان موظف به انجام آن در یک روز معاملاتی می باشد.
- ۲۲- دامنه مظنه: حداکثر اختلاف بین قیمت سفارش خرید و سفارش فروش در هر نماد معاملاتی به درصد است که بازارگردان آن نماد، در سامانه معاملاتی بورس وارد می نماید. این درصد نسبت به قیمت سفارش خرید محاسبه می شود.
- ۲۳- دامنه نوسان قیمت روزانه: دامنه قیمت مجاز ورود سفارش‌های قرارداد سلف در هر جلسه معاملات می باشد.
- ماده ۲- قرارداد سلف موازی استاندارد دارای شرایط زیر می باشد:
- ۱- هر قرارداد سلف موازی استاندارد مستقل از قراردادهای سلف دیگر است.
 - ۲- طی آن معادل دارایی پایه خریداری شده، به فروش می رسد.
 - ۳- مطابق مشخصات قرارداد در عرضه اولیه، منعقد می گردد.
- ماده ۳- هم زمان با عقد قرارداد سلف موازی استاندارد، عقد حواله‌ای به شرح زیر منعقد می گردد:
- ۱- فروشنده تحویل دارایی پایه را به عرضه کننده حواله می کند.
 - ۲- عرضه کننده متعهد به تحویل دارایی پایه براساس حواله مذکور خواهد بود.

فصل دوم- اقدامات پیش از عرضه و عرضه اولیه

- ماده ۴- مشخصات قرارداد سلف به پیشنهاد بورس به تصویب هیأت پذیرش می رسد و حداقل شامل موارد زیر است:
- ۱- دارایی پایه
 - ۲- مشخصات دارایی پایه و حسب مورد استاندارد دارایی پایه
 - ۳- نام و مشخصات تولیدکنندگان و عرضه کنندگان
 - ۴- اندازه قرارداد
 - ۵- دوره عرضه اولیه قرارداد
 - ۶- دوره معاملاتی قرارداد
 - ۷- دوره تحویل
 - ۸- سررسید قرارداد
 - ۹- حجم عرضه در عرضه اولیه
 - ۱۰- حداکثر حجم قابل عرضه
 - ۱۱- واحد/ واحدهای پولی قیمت
 - ۱۲- مکان‌های تحویل
 - ۱۳- کارمزدها

- ۱۴- خسارت‌ها
- ۱۵- حداقل تغییر قیمت
- ۱۶- سقف خرید هر مشتری
- ۱۷- شرایط لازم جهت تحویل فیزیکی کالا
- ۱۸- قیمت اعمال در اختیار فروش ضمنی
- ۱۹- قیمت اعمال در اختیار خرید ضمنی
- ۲۰- نرخ تسعیر ارز
- ۲۱- شرایط بازارگردانی طی دوره معاملاتی
- ۲۲- سایر اطلاعات و مستندات به تشخیص هیئت پذیرش
- تبصره:** کلیه مستندات پیوست مشخصات قرارداد جزء لاینفک آن می‌باشند.
- ماده ۵-** دارایی پایه قرارداد سلف از بین محصولات پذیرفته‌شده در بورس انتخاب می‌گردد و امیدنامه دارایی پایه نیز باید به همراه مشخصات قرارداد سلف منتشر گردد.
- ماده ۶-** کارگزار عرضه‌کننده موظف است مستندات زیر را حداکثر تا ۱۰ روز کاری قبل از عرضه به بورس ارائه نماید:
- ۱- اطلاعیه عرضه اولیه طبق فرمت بورس؛
 - ۲- قراردادهای منعقد شده جهت عرضه اولیه از طریق شبکه بانکی یا شبکه کارگزاری بازار سرمایه طبق فرمت بورس؛
 - ۳- قرارداد بازارگردانی طبق فرمت بورس؛
 - ۴- سایر اطلاعات حسب درخواست بورس؛
- تبصره:** در صورتی که مستندات و مدارک موضوع این ماده طی مهلت مقرر و بصورت کامل به بورس ارائه گردد، بورس موظف است پس از بررسی رعایت مقررات مربوطه، مراتب موافقت یا عدم موافقت خود را حداکثر تا ۳ روز کاری بعد به کارگزار عرضه‌کننده و اتاق پایاپای اعلام نماید.
- ماده ۷-** کارگزار عرضه‌کننده موظف است پس از اخذ موافقت نامه بورس در خصوص عرضه، جهت ثبت و سپرده گذاری قراردادهای سلف، مستندات زیر را حداکثر تا ۶ روز کاری قبل از عرضه به اتاق پایاپای ارائه نماید:
- ۱- تضامین و سپرده‌های مورد نیاز جهت عرضه کالا طبق ضوابط تضمین مصوب هیئت مدیره شرکت؛
 - ۲- تضامین مربوط به بازارگردانی قراردادهای سلف؛ حسب مورد
 - ۳- اطلاعیه عرضه اولیه که به تایید بورس رسیده است.
- تبصره ۱:** در صورتی که مستندات و مدارک موضوع این ماده طی مهلت مقرر و بصورت کامل به اتاق پایاپای ارائه گردد، اتاق پایاپای موظف است پس از بررسی رعایت ضوابط مربوط به تعهدات،

تضامین و سایر مقررات مربوطه، مراتب موافقت یا عدم موافقت خود را حداکثر تا ۲ روز کاری بعد به کارگزار عرضه کننده و بورس اعلام نماید.

تبصره ۲: عرضه کننده باید جهت عرضه اولیه از طریق شبکه بانکی یا شبکه کارگزاری بازار سرمایه موافقت نامه موضوع این ماده را ارائه نماید.

ماده ۸- بورس اطلاعیه عرضه اولیه قراردادهای سلف را که مشتمل بر موارد زیر است حداکثر تا ۳ روز کاری پیش از عرضه از طریق سایت رسمی خود منتشر می نماید:

۱- مشخصات قرارداد سلف

۲- قیمت پایه عرضه اولیه

۳- حداقل و حداکثر مجاز خرید هر مشتری در عرضه اولیه

۴- تاریخ شروع و پایان دوره عرضه اولیه

۵- مشخصات عاملین عرضه

۶- سایر اطلاعات به تشخیص بورس

تبصره: در صورت تمایل عرضه کننده به انتشار آگهی عرضه اولیه از طریق جراید توسط عرضه کننده، متن آگهی باید قبل از انتشار به تایید بورس برسد، به هر ترتیب در صورت هر گونه مغایرت، اطلاعات منتشره در سایت رسمی بورس مبنای انجام معاملات است.

ماده ۹- عامل عرضه از بین شرکت‌های کارگزاری عضو بورس توسط عرضه کننده انتخاب می‌گردد. عامل عرضه با اخذ مجوزهای لازم می‌تواند به منظور توزیع گسترده قراردادهای از خدمات بانکها، مؤسسات مالی و اعتباری تحت نظارت بانک مرکزی و نهادهای مالی استفاده نموده و ترتیبی اتخاذ نماید تا سفارش‌گیری جهت خرید قراردادهای، از طریق اشخاص مذکور نیز انجام شود.

ماده ۱۰- پس از اتمام مهلت عرضه اولیه اقدامات زیر انجام می‌شود:

۱- مشخصات خریداران قراردادهای سلف به همراه میزان دارایی هر یک در هر نماد به اتاق پایاپای ارائه می‌گردد.

۲- پس از دریافت اطلاعات بند یک این ماده و ایجاد فایل دارایی سهامداران توسط اتاق پایاپای، وجوه ناشی از عرضه اولیه به عرضه کننده پرداخت می‌گردد.

۳- نماد معاملاتی قراردادهای سلف ایجاد می‌گردد.

ماده ۱۱- عرضه کننده می‌تواند دارایی پایه را طبق مشخصات قرارداد به قیمت بازار از ابتدای دوره معاملاتی تا ۱۰ روز کاری قبل از آخرین روز معاملاتی نیز عرضه نماید. عرضه جدید منوط به انجام اقدامات زیر قبل از عرضه است:

۱- حجم عرضه‌های جدید با احتساب عرضه‌های قبلی، نباید بیشتر از حداکثر حجم قابل عرضه باشد.

۲- عرضه کننده باید تضامین خود را جهت عرضه‌های جدید نزد اتاق پایاپای افزایش دهد.

۳- فایل دارایی عرضه کننده به میزان عرضه‌های جدید افزایش یابد.

۴- حداقل یک روز کاری قبل از شروع عرضه‌های جدید دارایی پایه، موضوع توسط بورس اطلاع رسانی شود.

تبصره: فروش دارایی پایه در عرضه‌های جدید به بازارگردان امکان پذیر نمی‌باشد..

فصل سوم- سفارشات و معاملات

ماده ۱۲- کارگزار باید کل وجوه معامله را جهت تسویه بهای قرارداد سلف، قبل از معامله از خریدار دریافت نماید.

ماده ۱۳- مراحل انجام معاملات قرارداد سلف مطابق ماده ۱۹ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا می‌باشد.

ماده ۱۴- بورس پس از پایان جلسه معاملات روزانه، قیمت پایانی معاملات را به شرح زیر تعیین و از طریق سایت رسمی خود منتشر می‌نماید.

۱- در صورت انجام معامله طی آن جلسه معاملات، میانگین وزنی قیمت معاملات انجام شده به عنوان قیمت پایانی آن روز تعیین می‌گردد.

۲- در صورت عدم انجام معامله طی آن جلسه معاملات، قیمت پایانی بر اساس روش محاسبه قیمت تئوریک مصوب هیئت پذیرش تعیین می‌گردد.

ماده ۱۵- تغییر دامنه نوسان قیمت و سقف حجم هر سفارش در طول دوره معاملاتی قرارداد سلف با تصویب هیئت مدیره بورس امکان پذیر می‌باشد. این تغییرات حداقل ۳ روز کاری قبل از اعمال، باید به اطلاع عموم برسد.

ماده ۱۶- در صورت وجود اطلاعات یا وقوع شرایط اضطراری که تاثیر با اهمیت بر قیمت قرارداد سلف و یا تصمیم سرمایه‌گذاران دارد، بورس می‌تواند معاملات را حداکثر به مدت یک جلسه معاملاتی متوقف نموده و موضوع را جهت رفع موارد توقف پیگیری نماید. همچنین در صورتیکه ظن استفاده از اطلاعات نهانی یا دستکاری قیمت در معاملات وجود داشته باشد و یا تغییرات غیرعادی قیمت مشاهده گردد، سازمان می‌تواند دستور توقف نماد معاملاتی قرارداد سلف را صادر نماید. در این حالت بورس باید بلافاصله اقدام به توقف نماد معاملاتی مربوطه نموده و تا رفع دلایل توقف نماد، موضوع را پیگیری نماید. نمادهایی که با دستور سازمان متوقف شده اند صرفاً با موافقت سازمان بازگشایی می‌شوند.

تبصره: توقف معاملات بیش از یک جلسه معاملاتی توسط بورس و با موافقت سازمان امکان پذیر می‌باشد.

ماده ۱۷- تایید یا ابطال معاملاتی که مظنون به استفاده از اطلاعات نهانی یا دستکاری قیمت باشند، بنا به تشخیص مدیرعامل بورس خواهد بود.

ماده ۱۸- در صورتی که کارگزار خریدار یا فروشنده نسبت به معاملات انجام شده معترض باشند باید اعتراض خود را با ذکر دلایل برای رسیدگی تا ۲ ساعت قبل از شروع جلسه معاملاتی روز بعد به بورس اعلام نمایند. تصمیم بورس در این خصوص لازم‌الاجراست.

ماده ۱۹- برای کلیه خریداران دارایی پایه موضوع قرارداد سلف، گواهی سلف صادر می‌گردد. دارندگان گواهی سلف می‌توانند در طول دوره معاملاتی اقدام به فروش دارایی پایه قراردادهای سلف نمایند.

ماده ۲۰- عرضه اولیه و معاملات بعدی قرارداد سلف، متناسب با واحد پولی قیمت و ارز مبنای تسویه، در نمادهای معاملاتی مجزا انجام می‌شود.

تبصره: تسویه هر نماد معاملاتی در عرضه اولیه و معاملات ثانویه و همچنین تسویه نهایی قراردادهای سلف صرفاً بر مبنای واحد پولی قیمت و با ارز مشخص شده برای آن نماد معاملاتی انجام می‌شود.

فصل چهارم - تسویه معاملات

ماده ۲۱- تسویه وجوه معاملات قرارداد سلف طی مهلت تسویه توسط کارگزاری که قرارداد سلف را خریداری نموده است، انجام می‌شود.

تبصره: روش تسویه معاملات قرارداد سلف صرفاً تسویه نقدی است.

ماده ۲۲- معاملات انجام شده پس از تأیید بورس قطعی است و مسئولیت تسویه قرارداد خریداری شده در روز تسویه با کارگزار خریدار خواهد بود. در هر حال تحویل گواهی سلف به خریدار منوط به پرداخت وجه و تسویه وی با کارگزار است.

ماده ۲۳- به منظور تسویه کامل وجوه، هر عضو اتاق پایاپای موظف است حساب یا حسابهای عملیاتی را طبق شرایطی که اتاق پایاپای مشخص می‌کند، افتتاح نماید.

تبصره: اتاق پایاپای حق نظارت، دریافت گزارش نقل و انتقالات و به عنوان وکیل عضو اتاق پایاپای حق برداشت از حساب یاد شده به منظور انجام عملیات تسویه و پایاپای از جمله برداشت وجوه معامله، خسارات، کارمزدها و انجام سایر وظایفی که طبق مقررات بر عهده اتاق پایاپای می‌باشد را خواهد داشت.

ماده ۲۴- اتاق پایاپای تا پایان هر روز معاملاتی، خالص وجوهی که باید به هر کارگزار عضو اتاق پایاپای پرداخت یا از او دریافت کند را محاسبه و از طریق سامانه مکانیزه، به عضو مربوطه اطلاع می‌دهد. این وجوه با کسر ارزش کل خرید عضو اتاق پایاپای از ارزش کل فروش وی محاسبه می‌شود. در محاسبه ارزش خالص معامله، مالیات، کارمزدها و سایر کسورات نیز لحاظ می‌گردد.

تبصره: اطلاعیه موضوع این ماده که به صورت مکانیزه برای کارگزاران ارسال می‌شود، باید حداقل حاوی اطلاعات زیر باشد:
الف) اطلاعیه در خصوص پایاپای روزانه کارگزار:

- ۱- روز انجام معامله
 - ۲- نام و کد کارگزار
 - ۳- شماره اطلاعیه
 - ۴- اقلام بدهکار و بستانکار حساب کارگزار
 - ۵- تاریخ تسویه
 - ۶- خالص وجوهی که اتاق پایاپای باید به هر کارگزار عضو اتاق پایاپای پرداخت یا از او دریافت کند
- ب) اطلاعیه در خصوص تک تک معاملات به صورت جداگانه:
- ۱- تاریخ و ساعت انجام معامله
 - ۲- نام و کد مشتری کارگزار
 - ۳- شماره مرجع معامله
 - ۴- اقلام بدهکار و بستانکار حساب مشتری کارگزار
 - ۵- تاریخ تسویه
- ماده ۲۵-** اعضای اتاق پایاپای مکلفند بر اساس اطلاعیه اتاق پایاپای نسبت به تسویه وجوه معاملات قرارداد سلف به صورت خالص طی مهلت تسویه اقدام نمایند.
- ماده ۲۶-** در صورتی که واحد پولی قیمت و ارز مبنای تسویه متفاوت باشد، اتاق پایاپای وجه مورد نیاز جهت تسویه را بر اساس نرخ تسعیر ارز تعیین می‌نماید.
- تبصره:** کارمزدهای انجام معامله و کسورات قانونی حسب مورد بر اساس ریال دریافت می‌شود.
- ماده ۲۷-** در صورتی که عضو اتاق پایاپای تعهدات خود را ظرف مهلت مقرر ایفا ننماید، اتاق پایاپای می‌تواند یک یا تمام اقدامات زیر را حسب مورد بصورت مجزا یا توأم انجام دهد:
- ۱- توقف موقت فعالیت عضو اتاق پایاپای و اعلام به بورس جهت جلوگیری از تداوم معاملات وی؛
 - ۲- تامین تعهدات از سپرده‌ها و تضامین عضو نزد اتاق پایاپای
 - ۳- تامین کسورات از محل وجوه صندوق تضمین.

فصل پنجم - بازارگردانی

- ماده ۲۸-** موارد زیر به عنوان بخشی از شرایط بازارگردانی قراردادهای سلف، در قالب مشخصات قرارداد به تصویب هیئت پذیرش می‌رسد.
- ۱- حداقل قیمت خرید روزانه؛
 - ۲- حداقل معاملات روزانه؛
 - ۳- دامنه مظنه؛

۴- حداقل سفارش انباشته؛

ماده ۲۹- عرضه کننده باید بر اساس شرایط مندرج در مشخصات قرارداد اقدام به انعقاد قرارداد بازرگردانی با بازرگردان نموده و یک نسخه از قرارداد را همزمان به اتاق پایاپای و بورس ارائه نماید.

تبصره ۱: فرمت قرارداد بازرگردانی به تصویب هیئت مدیره بورس می‌رسد.

تبصره ۲: بازرگردان باید تضامین لازم را جهت تضمین ایفای تعهدات خود نزد اتاق پایاپای تودیع نماید. میزان تضامین لازم توسط هیئت مدیره شرکت تعیین می‌شود.

ماده ۳۰- شرکت‌های کارگزاری که صلاحیت انجام فعالیت بازرگردانی را دارند، توسط سازمان به بورس اعلام خواهند شد.

ماده ۳۱- بازرگردان موظف است برای انجام امور بازرگردانی، نیروی انسانی و امکانات معاملاتی کافی به تشخیص بورس اختصاص دهد. بازرگردان همچنین موظف است کلیه معاملات بازرگردانی، دریافت‌ها، پرداخت‌ها، هزینه‌ها و درآمدهای مرتبط با بازرگردانی را در سر فصل حساب‌های جداگانه ثبت نماید.

ماده ۳۲- بازرگردان موظف است، سفارش‌های خرید و فروش خود را با رعایت شرایط زیر وارد سامانه معاملات بورس کند:

- ۱- قیمت‌های پیشنهادی در این سفارش‌ها باید در دامنه مجاز نوسان باشند.
- ۲- تفاوت بین کمترین قیمت خرید در سفارش‌های خرید و بیشترین قیمت فروش در سفارش‌های فروش بازرگردان، حداکثر برابر دامنه مظنه باشد.
- ۳- حجم سفارش‌های خرید و فروش باید برابر یا بیش از حداقل سفارش انباشته تعیین شده طبق قرارداد باشد.

تبصره ۱: در صورتی که در اثر انجام معامله، حجم سفارش خرید یا فروش کمتر از حداقل سفارش انباشته شود، بازرگردان موظف است بلافاصله و حداکثر ظرف دو دقیقه، حجم سفارش‌های مزبور را با یکدیگر معادل یا بیش از حداقل سفارش انباشته نماید.

تبصره ۲: در صورتی که جهت ایفای تعهد حداقل قیمت خرید روزانه، تغییر دامنه مجاز نوسان روزانه ضرورت داشته باشد، بازرگردان باید تقاضای خود را قبل از شروع جلسه معاملاتی روزانه به بورس ارائه نماید. در این صورت بورس می‌تواند دامنه مجاز نوسان قیمت را جهت ایفای تعهدات بازرگردان تغییر دهد.

ماده ۳۳- در صورتی که بازرگردان هر یک از تعهدات خود در قرارداد بازرگردانی را طی جلسه معاملاتی ایفا نکند، بورس می‌تواند طبق شرایط مندرج در قرارداد بازرگردانی جریمه‌های مربوطه را اخذ نماید.

ماده ۳۴- بورس موظف است بر چگونگی انجام وظایف بازرگردان و همچنین احراز شرایط در نظر گرفته شده در این دستورالعمل نظارت نماید.

ماده ۳۵- هرگاه حجم معاملات بازارگردان بر روی هر نماد معاملاتی در یک روز معاملاتی، برابر یا بیش از حداقل معاملات روزانه شود، تعهد بازارگردان در آن روز معاملاتی ایفا شده تلقی می‌شود.

ماده ۳۶- بورس برای بازارگردانی یک ایستگاه معاملاتی جداگانه، بدون دریافت هیچ‌گونه هزینه‌ای از این بابت در اختیار بازارگردان خواهد گذاشت. انجام سایر معاملات از ایستگاه معاملاتی مخصوص بازارگردانی مجاز نیست.

ماده ۳۷- سقف کارمزد بورس از معاملات بازارگردان ده درصد سقف کارمزد بورس از معاملات معمول است. بورس می‌تواند کارمزد خود از معاملات بازارگردان را کمتر از سقف مقرر در این ماده، تعیین نماید.

ماده ۳۸- در صورتیکه بازارگردان مفاد این دستورالعمل را نقض کند یا به تعهدات خود در زمینه بازارگردانی عمل ننماید، موضوع در مرجع رسیدگی مربوطه طرح و رسیدگی می‌شود. مرجع رسیدگی مربوطه در صورت احراز تخلف یک یا چند حکم از احکام زیر را به تناسب صادر می‌نماید:

الف) تذکر کتبی بدون درج در پرونده؛

ب) تذکر کتبی با درج در پرونده؛

ج) پرداخت تمام یا قسمتی از کارمزد معاملات و هزینه ایستگاه معاملاتی که در طول فعالیت بازارگردانی از پرداخت آن معاف بوده است.

د) تعلیق فعالیت بازارگردانی بازارگردان برای مدت حداکثر دو سال؛

ه) لغو مجوز بازارگردانی؛

و) محرومیت بازارگردان از دریافت مجوز بازارگردانی حداکثر تا مدت دو سال؛

ز) لغو تمام یا بخشی از امتیازاتی که به دلیل انجام فعالیت بازارگردانی به بازارگردان تعلق گرفته است.

تبصره: اعمال مجازات‌های موضوع این ماده مانع از اعمال مجازات‌های پیش‌بینی شده برای نقض سایر قوانین و مقررات نخواهد شد.

ماده ۳۹- اولویت انجام سفارشات سایر مشتریان نسبت به بازارگردان در قیمت‌های مساوی، بالاتر است.

فصل ششم- تحویل فیزیکی و تسویه نقدی

ماده ۴۰- قرارداد سلف پس از آخرین روز معاملاتی، وارد دوره تحویل می‌شود و طرفین قرارداد باید نسبت به طی فرایند تحویل اقدام نمایند.

ماده ۴۱- اعمال اختیار خرید تبعی یا اختیار فروش تبعی صرفاً در آخرین روز معاملاتی و به شرح زیر امکان پذیر است.

۱- دارنده اختیار خرید تبعی یا اختیار فروش تبعی موضوع قرارداد سلف باید مراتب اعمال اختیار خود را حداکثر تا پایان آخرین روز معاملاتی طبق رویه‌ای که هیئت مدیره بورس تعیین می‌کند به اتاق پایاپای اعلام نماید.

۲- اتاق پایاپای پس از تطبیق درخواست‌های اعمال ارائه شده با میزان دارایی مشتریان در پایان آخرین روز معاملاتی، لیست معاملات منتج از اعمال اختیارات تبعی را به بورس ارائه می‌نماید.

۳- معاملات موضوع بند ۲ این ماده در سامانه معاملاتی بورس ثبت و طبق ضوابط تسویه معاملات در این دستورالعمل تسویه می‌گردد.

تبصره: امکان اعمال قرارداد اختیار معامله به میزان کسری از اندازه قرارداد وجود ندارد.

ماده ۴۲- جهت آندسته از قراردادهایی که اختیار تبعی آن‌ها اعمال نشده است، فرایند تسویه نهایی توسط اتاق پایاپای به شرح زیر انجام می‌شود:

الف) تسویه نقدی:

۱- دارندگان گواهی سلف در پایان آخرین روز معاملاتی، باید حداکثر تا ساعت ۱۶ روز کاری بعد از آخرین روز معاملاتی طبق رویه‌ای که هیئت مدیره بورس تعیین می‌نماید مراتب آمادگی خود را جهت تحویل گرفتن دارایی پایه به اتاق پایاپای اعلام نمایند. عدم اعلام آمادگی تحویل طی مهلت مذکور به منزله انصراف از تحویل گرفتن دارایی پایه خواهد بود.

۲- برای تحویل فیزیکی دارایی پایه، خریدار می‌بایست دارای شرایط تحویل فیزیکی کالا مندرج در مشخصات قرارداد باشد، عدم احراز شرایط مذکور تا پایان آخرین روز معاملاتی، به منزله انصراف خریدار از تحویل فیزیکی دارایی پایه است.

۳- اتاق پایاپای ارزش قراردادهای سلف را که تسویه نقدی می‌گردد، بر اساس قیمت پایانی آخرین روز معاملاتی (حاصلضرب اندازه قرارداد در قیمت پایانی آخرین روز معاملاتی) محاسبه و معادل آن را از عرضه کننده اخذ و به تفکیک به حساب عملیاتی کارگزار مربوط به هر خریدار واریز می‌نماید.

ب) تحویل فیزیکی:

اتاق پایاپای تا پایان روز سوم کاری پس از آخرین روز معاملاتی لیست قراردادهای سلف منجر به تحویل فیزیکی را به عرضه کننده و کارگزار مربوطه ارسال می‌نماید.

تبصره ۱: در صورتی که به تشخیص سازمان، ظن دستکاری در قیمت‌ها در خصوص قیمت پایانی آخرین روز معاملاتی وجود داشته باشد، قیمت پایانی بر اساس روش محاسبه قیمت تئوریک مصوب هیئت پذیرش تعیین می‌گردد.

تبصره ۲: در صورت امکان خرید از طریق چند کارگزاری توسط یک خریدار، وی باید کارگزاری را که وجوه ناشی از تسویه نقدی به حساب او واریز می‌گردد، به اتاق پایاپای معرفی نماید.

تبصره ۳: خریداران قراردادهای سلف که خرید خود را صرفاً از طریق شبکه بانکی انجام داده‌اند، جهت تسویه نهایی باید به ترتیبی که هیئت مدیره بورس تعیین می‌نماید به اتاق پایاپای مراجعه نمایند.

ماده ۴۳- دارندگان گواهی‌های قراردادهای سلف که توسط اتاق پایاپای جهت تحویل فیزیکی دارایی پایه اعلام شده‌اند، باید اطلاعات و مستندات لازم جهت انجام امور مربوط به تحویل فیزیکی را طی مهلت مقرر به عرضه‌کننده ارائه نمایند.

تبصره: اطلاعات و مستندات لازم و مهلت مقرر موضوع این ماده در مشخصات قرارداد سلف قید می‌گردد.

ماده ۴۴- در صورت عدم ارائه اطلاعات و مستندات موضوع ماده ۴۳ این دستورالعمل طی مهلت مقرر یا خودداری از تحویل گرفتن دارایی پایه به هر ترتیب از سوی خریدار، معامله منفسخ شده و عرضه‌کننده معادل ارزش قرارداد در عرضه اولیه را پس از کسر ۵ درصد خسارت انفساخ، تا پایان دوره تحویل به خریدار مسترد می‌نماید.

ماده ۴۵- در صورت ارائه اطلاعات و مستندات موضوع ماده ۴۳ این دستورالعمل طی مهلت مقرر از سوی خریدار، عرضه‌کننده اقدام به اعلام برنامه بارگیری همزمان به خریدار و بورس می‌نماید.

تبصره: برنامه بارگیری باید به گونه‌ای باشد که تحویل کل دارایی موضوع قرارداد سلف در دوره تحویل انجام شود.

ماده ۴۶- در صورت عدم تحویل یا تحویل با تاخیر دارایی پایه فروخته شده از سوی شرکت ملی نفت ایران، شرکت مذکور موظف است بر اساس شرایط اعلامی پیوست مشخصات قرارداد سلف، نسبت به جبران خسارت خریداران اقدام نماید.

ماده ۴۷- عرضه‌کننده باید گزارش تحویل فیزیکی قراردادهای سلف را در پایان دوره تحویل جهت اطلاع به اتاق پایاپای ارائه نماید.

فصل هفتم- سایر موارد

ماده ۴۸- چنانچه مواعید زمانی تعیین شده در این دستورالعمل مصادف با روزهای تعطیل رسمی جمهوری اسلامی ایران باشد، آن روز در رعایت مواعید زمانی این دستورالعمل به حساب نمی‌آید و روز پس از ایام تعطیل، موعد مقرر محسوب می‌شود.

ماده ۴۹- در صورت نقض هر یک از مفاد این دستورالعمل توسط اشخاص ذی‌ربط، بورس موظف است براساس مقررات مربوطه به تخلفات آنها رسیدگی یا حسب مورد مراتب را به مرجع ذی‌صلاح گزارش نماید.

ماده ۵۰- با توجه به حاکمیت ماده ۳۶ قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب آذرماه ۱۳۸۴ بر اختلافات بین اشخاص ذیربط ناشی از فعالیت حرفه‌ای ایشان، اختلافات اشخاص مذکور در هیأت داورى موضوع قانون مورد اشاره رسیدگی خواهد شد.

ماده ۵۱- موارد پیش بینی نشده در این دستورالعمل تابع مقررات تعریف شده در اساسنامه شرکت بورس کالای ایران (سهامی عام) خواهد بود.

پیوست شماره ۲

ردیف	عنوان	توضیحات
۱	نام دارایی پایه	بسته برق (انرژی الکتریکی) معادل یک "مگاوات" در هر ساعت از "دوره مصرف" در "دوره تحویل"
۲	مشخصات دارایی پایه	فرکانس شبکه سراسری و سطوح ولتاژ شبکه سراسری برق کشور
۳	نام و مشخصات عرضه‌کنندگان اولیه	کلیه عرضه‌کنندگان پذیرش شده در بورس انرژی (مطابق فرآیند پذیرش مشتری در بورس انرژی بر اساس اعلام و تأیید شرکت مدیریت شبکه برق ایران)
۴	دوره مصرف	تعداد ساعات مصرف در هر روز از دوره تحویل (مطابق جدول ۱)
۵	دوره تحویل	تعداد روزهای تحویل کالا (مطابق جدول ۲). شروع دوره تحویل در ۶ کاراکتر سمت راست نماد معاملاتی تصریح می‌شود.
۶	اندازه قرارداد	تعداد بسته‌های برق (انرژی الکتریکی) در هر قرارداد که معادل حاصل ضرب تعداد ساعات "دوره مصرف" در تعداد روزهای "دوره تحویل" است (مطابق جدول ۳)
۷	نماد معاملاتی	یک نماد منحصر به فرد برای هر قرارداد (مطابق جدول ۴)
۸	روش عرضه اولیه	حراج ناپیوسته
۹	دوره عرضه اولیه	از روز بازگشایی نماد معاملاتی
۱۰	دوره معاملاتی قرارداد	از تاریخ بازگشایی نماد تا ۳ روز قبل از شروع دوره تحویل
۱۱	سرسید قرارداد	پایان دوره تحویل
۱۲	مکان تحویل	شبکه سراسری برق کشور
۱۳	واحد پولی	ریال
۱۴	حداقل تغییر قیمت	۱۰ ریال
۱۵	کارمزدها	مطابق کارمزدهای مصوب اعلامی سازمان بورس و اوراق بهادار
۱۶	سقف خرید هر مشتری	برای مشتریان متصل به شبکه‌های انتقال و فوق توزیع با کد خاص مطابق اطلاعات اعلامی توسط شرکت مدیریت شبکه برق ایران برای مشتریان متصل به شبکه‌های توزیع با کد خاص مطابق اطلاعات اعلامی شرکت توزیع نیروی برق سرویس‌دهنده مشتری به شرکت مدیریت شبکه برق ایران
۱۷	شرایط لازم جهت تحویل فیزیکی و اطلاعات و مستندات مورد نیاز	برای شرکت‌های توزیع نیروی برق و شرکت‌های بازرگانی برق: پروانه توزیع /خرده‌فروشی برای مصرف‌کنندگان نهایی: قرارداد انشعاب برق یا آخرین قبض صادر شده توسط شرکت توزیع نیروی برق یا برق منطقه‌ای
۱۸	دامنه نوسان روزانه قیمت	بدون محدودیت نوسان در چارچوب قوانین و مقررات وزارت نیرو
۱۹	روش تسویه معاملات	نقدی
۲۰	آخرین روز معاملاتی	سه روز پیش از شروع دوره تحویل (مطابق پیوست شماره ۱)
۲۱	امکان عدم تحویل فیزیکی و تسویه نقدی در پایان دوره معاملاتی	خیر

شرکت بورس انرژی (سامی عام)	
مدیریت مالی و گزارشات	
۲۲	زمان بندی جهت پرداخت وجه ۱۰۰٪ ارزش معامله پیش از ثبت سفارش در سامانه معاملاتی معامله
۲۳	مهلت تسویه سه روز کاری پس از انجام معامله
۲۴	میزان مجاز عرضه اولیه مطابق سقف مجاز اعلامی توسط شرکت مدیریت شبکه برق ایران برای هر نیروگاه تولید برق

شرکت بورس انرژی (سامی‌تام)	
سازمان قیمت‌گذاری	
	
جدول شماره ۱: دوره مصرف*	
نام دوره مصرف	تعداد ساعت
بار پایه**	۲۴ ساعت متوالی یک شبانه‌روز آغاز از ساعت ۰۰:۰۰ تا ۲۴:۰۰ مطابق ساعت رسمی جمهوری اسلامی ایران
اوج بار (بار پیک)	۴ ساعت یک شبانه‌روز، ساعت آغاز و پایان دوره اوج بار (پیک) در هر "دوره تحویل" مطابق اعلام سالیانه شرکت مدیریت شبکه برق ایران می‌باشد.
میان‌باری***	۱۲ ساعت یک شبانه‌روز، ساعت آغاز و پایان دوره میان‌باری در هر "دوره تحویل" مطابق اعلام سالیانه شرکت مدیریت شبکه برق ایران می‌باشد.
کم‌باری****	۸ ساعت یک شبانه‌روز، ساعت آغاز و پایان دوره کم‌باری در هر "دوره تحویل" مطابق اعلام سالیانه شرکت مدیریت شبکه برق ایران می‌باشد.
<p>*: در جدول شماره ۵، جدول ساعات آغاز و پایان دوره‌های مختلف مصرف تا پایان سال ۱۳۹۱ ارائه شده است.</p> <p>** طول دوره بار پایه در روز اول فروردین، ۲۳ ساعت و در روز سی شهریور ۲۵ ساعت در نظر گرفته می‌شود. (با توجه به تغییر ساعت رسمی کشور در ساعت ۲۴، اول فروردین و سی شهریور هر سال مطابق قانون تغییر ساعت رسمی کشور مصوب مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۶)</p> <p>*** طول دوره میان‌باری در تاریخ سی شهریور هر سال، ۱۳ ساعت در نظر گرفته می‌شود. (با توجه به عقب کشیده شدن ساعت رسمی کشور در ساعت ۲۴، سی شهریور هر سال مطابق قانون تغییر ساعت رسمی کشور مصوب مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۶)</p> <p>**** طول دوره کم‌باری در تاریخ اول فروردین هر سال، ۷ ساعت در نظر گرفته می‌شود. (با توجه به جلو کشیده شدن ساعت رسمی کشور در ساعت ۲۴، اول فروردین هر سال مطابق قانون تغییر ساعت رسمی کشور مصوب مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۶)</p>	
جدول شماره ۲: دوره تحویل	
نام دوره تحویل	طول دوره
روزانه	یک شبانه‌روز آغاز از ساعت ۰۰:۰۰ تا ۲۴:۰۰ مطابق ساعت رسمی جمهوری اسلامی ایران
هفتگی	یک هفته معادل هفت روز آغاز از ساعت ۰۰:۰۰ شنبه تا ساعت ۲۴:۰۰ جمعه
ماهانه	یک ماه مطابق تقویم هجری شمسی آغاز از ساعت ۰۰:۰۰ روز اول ماه تا ساعت ۲۴:۰۰ روز آخر ماه
فصلی	یک فصل مطابق تقویم هجری شمسی آغاز از ساعت ۰۰:۰۰ روز اول ماه اول فصل تا ساعت ۲۴:۰۰ روز آخر ماه آخر فصل
سالانه	یک سال مطابق تقویم هجری شمسی آغاز از ساعت ۰۰:۰۰ روز اول سال تا ساعت ۲۴:۰۰ روز آخر سال
<p>ساعت آغاز و پایان هر دوره مصرف به طور سالانه و در ابتدای هر سال شمسی توسط شرکت مدیریت شبکه برق ایران اعلام می‌گردد و از طریق وب‌سایت رسمی شرکت بورس انرژی به اطلاع مشتریان بورس می‌رسد. ساعات آغاز و پایان دوره‌های مختلف مصرف در سال ۱۳۹۱ در جدول شماره ۵ ارائه شده است.</p>	
3	

ردیف	نوع قرارداد	اندازه قرارداد
۱	بار پیک (اوج بار) روزانه	۴
۲	کمپاری روزانه	۸ (۷ برای روز اول فروردین)
۳	میان‌باری روزانه	۱۲ (۱۳ برای روز ۳۰ شهریور)
۴	بار پایه روزانه	۲۴ (روز اول فروردین: ۲۳ و سی شهریور ۲۵)
۵	بار پیک (اوج بار) هفتگی	۲۸
۶	کمپاری هفتگی	۵۶ (۵۵ برای هفته دربردارنده روز اول فروردین)
۷	میان‌باری هفتگی	۸۴ (۸۵ برای هفته در بردارنده روز ۳۰ شهریور)
۸	بار پایه هفتگی	۱۶۸ (هفته در بردارنده اول فروردین ۱۶۷ و هفته در بردارنده سی شهریور ۱۶۹)
۹	بار پیک (اوج بار) ماهانه	۱۲۰ (۱۲۴ برای ماه‌های ۳۱ روزه و ۱۱۶ برای اسفند ماه)
۱۰	کمپاری ماهانه	۲۴۰ (۲۴۸ برای ماه‌های ۳۱ روزه، ۲۴۷ برای فروردین ماه، ۲۳۲ برای اسفند ماه)
۱۱	میان‌باری ماهانه	۳۶۰ (۳۷۲ برای ماه‌های ۳۱ روزه، ۳۴۸ برای اسفند ماه و ۳۷۳ برای شهریور ماه)
۱۲	بار پایه ماهانه	۷۲۰ برای ماه‌های ۳۰ روزه ۷۴۲ برای ماه‌های ۳۱ روزه (۷۴۱ برای فروردین ماه و ۷۴۳ برای شهریور) ۶۹۶ برای اسفند ماه (در سالهای کبیسه ۷۲۰)
۱۳	بار پیک (اوج بار) فصلی	۳۶۰ (۳۷۲ برای فصل‌های ۹۳ روزه و ۳۵۶ فصل زمستان)
۱۴	کمپاری فصلی	۷۲۰ (۷۱۴ برای فصل تابستان، ۷۴۳ برای فصل بهار و ۷۱۲ برای فصل زمستان)
۱۵	میان‌باری فصلی	۱۰۸۰ (۱۱۱۶ برای فصل بهار و ۱۱۱۷ برای فصل تابستان و ۱۰۶۸ فصل زمستان)
۱۶	بار پایه فصلی	۲۲۳۱ برای فصل بهار ۲۲۳۳ برای فصل تابستان ۲۱۶۰ برای فصل پاییز ۲۱۳۶ برای فصل زمستان (در سالهای کبیسه ۲۱۶۰)
۱۷	بار پیک (اوج بار) سالانه	۱۴۶۰ (۱۴۶۴ برای سالهای کبیسه)
۱۸	کمپاری سالانه	۲۹۱۹ (برای سالهای کبیسه ۲۹۲۷)
۱۹	میان‌باری سالانه	۴۳۸۱ (۴۳۹۲ برای سالهای کبیسه)
۲۰	بار پایه سالانه	۸۷۶۰ (در سالهای کبیسه ۸۷۸۴)

توجه:

تغییر در اندازه قرارداد در برخی دوره‌ها به واسطه متفاوت بودن تعداد روزهای ماه‌ها و سال‌ها همچنین تغییر ساعت رسمی کشور در روزهای اول فروردین و سی شهریور می‌باشد.

شرکت بورس انرژی (سامی‌عام)
سازت‌ت‌ت‌ت‌ت‌ت

جدول شماره ۴: نماد معاملاتی

نمادگذاری "قرارداد سلف موازی استاندارد" کالای برق در "دوره مصرف" معین و "دوره‌های تحویل" مشخص مطابق جدول زیر می‌باشند:

DAP00	PF □	EX ◊ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○	"قرارداد سلف موازی استاندارد" کالای برق در یک "دوره مصرف" معین و "دوره تحویل" مشخص:
--------------	-------------	---------------------------------	---

در نماد فوق، با توجه به "دوره مصرف"، مطابق جدول ذیل کاراکتر "□"، با نمایه‌های متفاوت جایگزین می‌گردد. همچنین در مورد "دوره تحویل" و "تاریخ شروع تحویل" نیز کاراکترهای "◊" و "○"، با نمایه‌های متفاوت جایگزین می‌شوند.

برای مثال نماد معاملاتی **DAP00 PFB EXM910901** مربوط به کالای برق (انرژی الکتریکی) در رینگ معاملاتی داخلی با قرارداد سلف موازی استاندارد بار پایه ماهانه با شروع تحویل آذر ماه سال ۱۳۹۱ می‌باشد.

عنوان	انواع	نمابه	معادل انگلیسی
دوره مصرف □	بار پایه	B	Base Load
	لوج بار	P	Peak Load
	میان باری	M	Medium Load
	کم‌باری	L	Low Load
دوره تحویل ◊	روزانه	D	Day
	هفتگی	W	Week
	ماهانه	M	Month
	فصلی	S	Season
	سالانه	Y	Year
تاریخ شروع تحویل ○○○○○○○	سال شروع تحویل	عدد از ۹۹-۰۰	-
	ماه شروع تحویل	عدد از ۱۲-۰۱	-
	روز شروع تحویل	عدد از ۳۱-۰۱	-

5

شرکت ملی انرژی (سامی نام)
سازمان توان‌تک

جدول شماره ۵: ساعات آغاز و پایان دوره‌های مختلف مصرف در سال ۱۳۹۱

جدول ساعات پیک، میان باری و کم باری در سال ۱۳۹۱

ساعت	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
1	L	M	M	M	M	M	L	L	L	L	L	L
2	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
3	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
4	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
5	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
6	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
7	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
8	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
9	M	L	L	L	L	L	M	M	M	M	M	M
10	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
11	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
12	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
13	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
14	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
15	M	M	P	P	P	M	M	M	M	M	M	M
16	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
17	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
18	M	M	M	M	M	M	P	P	P	P	M	M
19	M	M	M	M	M	M	P	P	P	P	P	P
20	P	P	M	M	M	P	P	P	P	P	P	P
21	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
22	P	P	P	P	P	P	M	M	M	M	P	P
23	P	P	P	P	P	P	M	M	M	M	M	M
24	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M

جدول راه‌نما:

P : بار
M: میان باری
L: کم باری

شرکت بورس اوراق بهادار تهران (سامی عام)
سازمان مدیریت و نظارت

پیوست شماره ۱:

عنوان:
ضابطه بازگشایی و طول دوره معاملاتی نمادهای قراردادهای سلف موازی استاندارد برق در بورس انرژی

دامنه کاربرد

دامنه کاربرد این ضابطه در خصوص نمادهای معاملاتی قراردادهای سلف موازی استاندارد برق در بورس انرژی می‌باشد.

تاریخ بازگشایی هر نماد معاملاتی و طول دوره معاملاتی

- ❖ کلیه نمادهای معاملاتی با "دوره تحویل" "روزانه" (اعم از "دوره مصرف" بار پایه، کم‌باری، میان‌باری و اوج بار) (بار پیک) ۳۰ روز پیش از شروع دوره تحویل "بازگشایی" می‌شوند. طول دوره معاملاتی هر نماد از روز بازگشایی نماد معاملاتی تا ۳ روز پیش از "شروع دوره تحویل" می‌باشد.
- ❖ کلیه نمادهای معاملاتی با "دوره تحویل" "هفتگی" (اعم از "دوره مصرف" بار پایه، کم‌باری، میان‌باری و اوج بار) (بار پیک)، چهار هفته پیش از شروع دوره تحویل "بازگشایی" می‌شوند. طول دوره معاملاتی هر نماد از روز بازگشایی نماد معاملاتی تا ۳ روز پیش از "شروع دوره تحویل" می‌باشد.
- ❖ کلیه نمادهای معاملاتی با "دوره تحویل" "ماهانه" (اعم از "دوره مصرف" بار پایه، کم‌باری، میان‌باری و اوج بار) (بار پیک)، یک ماه پیش از شروع دوره تحویل "بازگشایی" می‌شوند. طول دوره معاملاتی هر نماد از روز بازگشایی نماد معاملاتی تا ۳ روز پیش از "شروع دوره تحویل" می‌باشد.
- ❖ کلیه نمادهای معاملاتی با "دوره تحویل" "فصلی" (اعم از "دوره مصرف" بار پایه، کم‌باری، میان‌باری و اوج بار) (بار پیک)، یک فصل پیش از شروع دوره تحویل "بازگشایی" می‌شوند. طول دوره معاملاتی هر نماد از روز بازگشایی نماد معاملاتی تا ۳ روز پیش از "شروع دوره تحویل" می‌باشد.

7

سازمان بورس و اوراق بهادار
سازمان بورس انرژی (سامی‌تام)

❖ کلیه نمادهای معاملاتی با "دوره تحویل" "سالانه" (اعم از "دوره مصرف" بار پایه، کم‌باری، میان‌باری و اوج بار (بار پیک))، یک سال پیش از "شروع دوره تحویل" بازگشایی می‌شوند. طول دوره معاملاتی هر نماد از روز بازگشایی نماد معاملاتی تا ۳ روز پیش از "شروع دوره تحویل" می‌باشد.

تبصره ۱: در صورتی که روز بازگشایی یک نماد معاملاتی مقارن با روز کاری بورس انرژی نباشد، نماد مذکور در اولین روز کاری بورس انرژی پس از تاریخ مذکور بازگشایی می‌گردد.

تبصره ۲: در صورتی که آخرین روز معاملاتی یک نماد معاملاتی (۳ روز پیش از شروع دوره تحویل)، مقارن با روز کاری بورس انرژی نباشد، دوره معاملاتی نماد مذکور در اولین روز کاری بورس انرژی پیش از تاریخ بسته شدن نماد خاتمه می‌یابد.

8

شرکت بورس انرژی (سامی‌تام)
سازمان حمایت از معاملات

بسمه تعالی

شرکت بورس انرژی (سامی‌تام)

اطلاعیه معاملاتی در بازار مشتقه

نام تابلو: تابلوی قرارداد سلف موازی استاندارد

نام اوراق بهادار مبتنی بر کالا: "قرارداد سلف موازی استاندارد" کالای برق در "دوره‌های مصرف" معین و "دوره‌های تحویل" مشخص

نماد معاملاتی اوراق بهادار مبتنی بر کالا: نماد اوج بار (پیک) روزانه تحویل ۹۲/۰۱/۱۹

DAP00 PFP EXD920119

موضوع اطلاعیه: اطلاعیه عرضه اولیه قرارداد سلف موازی استاندارد جهت عرضه در تاریخ ۹۱/۱۲/۱۹

مخاطب: کلیه کارگزاران دارای مجوز فعالیت در بورس انرژی، عرضه کنندگان مجاز (نیروگاه‌های مندرج در متن اطلاعیه عرضه اولیه حاضر و شرکت‌های خریدار مجاز (شرکت‌های توزیع نیروی برق منتخب وزارت نیرو) دارای کد معاملاتی در بورس انرژی

متن اطلاعیه: با توجه به ثبت دارایی (ظرفیت قابل تولید بر حسب مگاوات) نیروگاه‌های ذیل نزد شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه نیروگاه‌های ذیل با مجموع ظرفیت ۳۷۵۲ مگاوات در هر ساعت قابلیت عرضه در نماد فوق‌الذکر را دارند.

فهرست عرضه کنندگان مجاز:

- ۱- نیروگاه پرند
- ۲- نیروگاه قم
- ۳- نیروگاه سمنان
- ۴- نیروگاه گیلان
- ۵- نیروگاه کاشان
- ۶- نیروگاه شهید منتظری
- ۷- نیروگاه سبلان
- ۸- نیروگاه ارومیه

9

 پرسشنامه	شماره پرسشنامه (اسامی نام) مدت مدت تکلیف
	۹- نیروگاه خوی
	۱۰- نیروگاه یزد
	۱۱- نیروگاه نیشابور
	۱۲- نیروگاه مشهد
	۱۳- نیروگاه شریعتی
	۱۴- نیروگاه سنندج
	۱۵- نیروگاه مایع سازی گاز

پیوست شماره ۳

این سال، حاکی از سهم ۵۰ درصدی بورس کالای ایران در کل معاملات محصولات فولادی است.

بورس کالای ایران با پشتوانه سابقه بورس فلزات تهران از زمان تاسیس به عنوان بازار اولیه معاملات فیزیکی انواع کالاها به ویژه آهن و فولاد عمل نموده و در واقع نخستین حلقه از زنجیره معاملات محصولات فولادی در کشور به شمار می‌رود. قیمت‌های کشف شده در معاملات بورس کالای ایران، ملاک اصلی تعیین قیمت در بازارهای ثانویه از جمله بازار شادآباد تهران به شمار می‌رود.

شرکت‌های بزرگ تولیدکننده محصولات فولادی محصولات خود را در بورس کالای ایران عموماً به صورت سلف و با سررسید حداکثر ۳ ماهه عرضه و در اختیار مشتریان قرار می‌دهند. بر اساس آمار معاملات بورس کالای ایران در سال ۱۳۹۰ از مجموع کل معاملات فولادی صورت گرفته در این بورس ۹۲ درصد به صورت سلف انجام گرفته است.

همانطور که در نمودار فوق نیز مشاهده می‌شود، قیمت‌های بازار میلگرد به جز موارد استثنا همواره بالاتر از قیمت آن در بورس کالای ایران بوده و این بیانگر اثرپذیری معاملات بازار سنتی از قیمت‌های

وضعیت بازار میلگرد در ایران

معاملات میلگرد در ایران

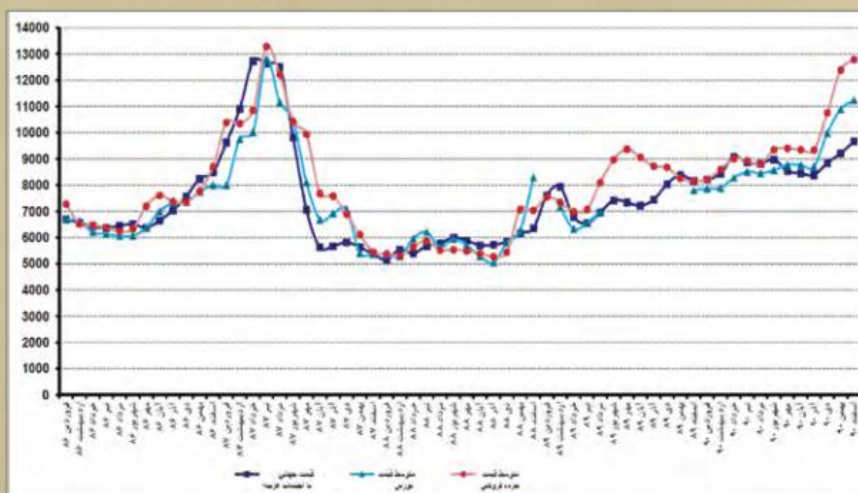
در سال ۱۳۹۰ از مجموع کل محصولات فولادی تولیدی کشور ۸ میلیون و ۶۷۷ هزار تن آن در بورس کالای ایران مورد دادوستد قرار گرفته است که با توجه به تولید ۱۷ میلیون تنی محصولات فولادی در

جدول ۱ - حجم معاملات میلگرد در سال‌های ۸۹، ۹۰ و ۹۱ در بورس کالای ایران (تن)

سال ۸۹	سال ۹۰	سال ۹۱	نام کالا
۹۶,۱۱۰	۱۶,۵۶۲	۲۵,۸۹۷	میلگرد متوسط
۳,۱۲۰	۲,۵۰۰	۱۲,۱۰۰	میلگرد سنگین
۵۳,۵۶۰	۸۳,۵۸۰	۴۵,۳۸۰	میلگرد سبک
۱,۹۰۳,۲۵۰	۲,۱۸۱,۶۴۰	۱,۴۶۸,۰۳۰	سبد میلگرد و تیرآهن
۱,۲۲۹,۳۹۰	۷۱۳,۶۴۲	۸۴۸,۶۷۷	سبد میلگرد مخلوط
۲,۳۵۰	۲۴,۰۰۰	-	سبد مخلوط
۳,۳۸۷,۰۱۰	۳,۰۲۱,۹۲۴	۲,۴۰۰,۰۸۴	جمع

شکل ۱- روند تغییرات قیمت انواع میلگرد در بورس و بازار از ابتدای سال ۸۶ تا پایان سال ۹۰

منبع: نشریه چیلان

آذربایجان شرقی و چندین واحد در استان‌های غربی و مرکزی کشور با ظرفیت ۵ میلیون و ۷۰۰ هزار تن در دست اجرا قرار دارد که بخش عمده آنها به تولید میلگرد مبادرت خواهند نمود.

در سال ۱۳۹۰ مجموعاً ۳ میلیون و ۴۰۰ هزار تن انواع میلگرد در واحدهای تحت پوشش سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران تولید شده است. این در حالی است که در سال ۸۹ حجم کل تولید میلگرد در کشور رقمی بالغ بر ۳ میلیون و ۳۱۱ هزار تن بوده است.

بر اساس آمار سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران در سال ۱۳۹۰ شرکت گروه ملی صنعتی فولاد ایران با تولید ۹۵۳ هزار تن انواع میلگرد رتبه نخست تولید میلگرد در کشور را به خود اختصاص داده است. این در حالی است که ذوب آهن اصفهان با تولید ۸۹۸ هزار تن از همین محصول رتبه دوم را در اختیار گرفته است. فولاد خراسان با تولید ۵۷۶ هزار تن میلگرد در رده سوم قرار گرفته است. شرکت فولاد

کشف شده فولاد در بورس کالای ایران است. با این حال در برخی مقاطع زمانی و عمدتاً در زمان‌های رکود و کاهش تقاضای مصرف‌کنندگان، قیمت‌های بازار به ارقامی پایین‌تر از نرخ کشف شده بورس کالای ایران تنزل می‌یابد. البته نباید فراموش کرد که قیمت‌های فولاد در بورس کالای ایران عموماً قیمت‌های مبتنی بر قراردادهای سلف بوده و قیمت سلف در شرایط عادی به دلیل موضوع ارزش زمانی پول، پایین‌تر از قیمت نقدی یک کالا است.

تولید میلگرد

در میان محصولات فولادی، میلگرد از جمله کالاهایی است که بیشترین تنوع تولیدکنندگان را در کشور در اختیار دارد، بطوریکه هم‌اکنون ده‌ها شرکت دولتی و خصوصی با ظرفیت‌های مختلف مشغول تولید این محصول هستند و ۴۵ طرح تولیدی فولادی از جمله ۱۰ واحد در استان تهران، ۶ واحد در استان مازندران، ۵ واحد در استان آذربایجان غربی، ۵ واحد در استان

این سال‌ها به خود اختصاص داده است. بنا بر اعلام گمرک جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۰ مجموعاً ۸ میلیون و ۸۶۱ هزار تن انواع فولاد شامل محصولات فولادی و فولاد خام وارد کشور شده است که از این میزان ۴ میلیون و ۸۵۵ هزار تن به محصولات فولادی اختصاص داشته است. در میان محصولات فولادی واردات مقاطع طویل شامل تیرآهن و میلگرد با ۲۷ درصد کاهش نسبت به سال قبل رقم یک میلیون و ۳۵۶ هزار تن را به ثبت رساند و سهم میلگرد نیز با ۴۲ درصد کاهش به ۸۶۲ هزار تن رسید. این در حالی است که طی سال ۸۹ بیش از یک میلیون و ۴۹۲ هزار تن انواع میلگرد وارد کشور شده بود.

قیمت فولاد در بازارهای خارج از بورس
هم اکنون چند موسسه معتبر در زمینه گزارش دهی

آذربایجان نیز با تولید ۴۳۰ هزار تن میلگرد در سال ۹۰ به عنوان چهارمین تولیدکننده میلگرد در کشور مطرح شده است. پنجمین جایگاه نیز با تولید ۲۲۸ هزار تن میلگرد در اختیار فولاد آلیاژی ایران قرار دارد. بنا بر اعلام انجمن تولیدکنندگان فولاد، شرکت‌های خصوصی تولیدکننده محصولات فولادی در کشور نیز طی سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۲ میلیون و ۷۵۰ هزار تن انواع این محصول را روانه بازار کردند که به این ترتیب مجموع تولید میلگرد کشور در سال ۹۰ به حدود ۶ میلیون تن می‌رسد.

تجارت خارجی میلگرد

فولاد طی سال‌های اخیر مهم‌ترین قلم کالاهای وارداتی به کشور بوده و همواره در رتبه نخست کالاهای وارداتی قرار داشته است. واردات فولاد خام و محصولات فولادی بیشترین میزان ارزشی را نیز طی

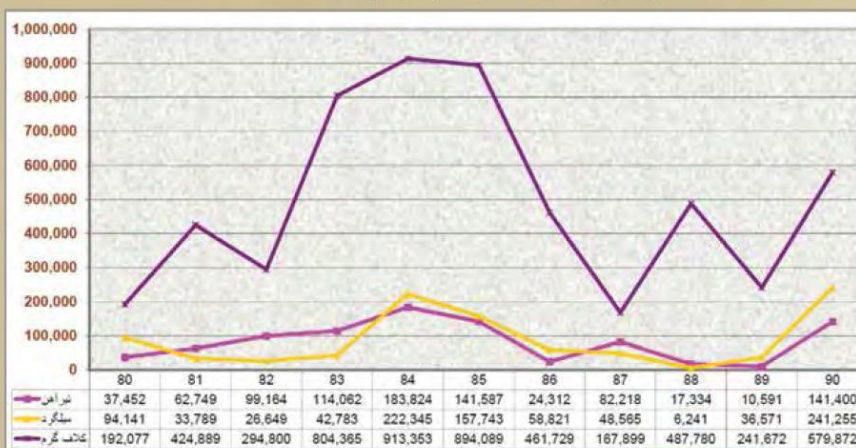
جدول ۲ - واردات شمش و انواع محصولات فولادی در سال‌های ۸۴ تا ۹۰ (تن)

	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰
شمش	۱۹۳۹۱۷۰	۲۸۳۲۷۷۲	۴۱۷۷۰۹۶	۳۸۱۶۴۲۹	۴۳۸۴۷۹۶	۴۹۹۲۵۶۴	۳۴۳۰۲۰۳
کلاف گرم	۹۸۹۱۵۶	۸۰۰۷۸۲	۱۱۶۷۸۴۲	۱۱۷۹۱۱۴	۲۰۶۶۲۴۹	۱۹۹۹۹۶۳	۱۹۵۷۷۳۰
شیت گرم	۱۰۶۷۵۷۹	۶۳۷۹۶۰	۶۹۳۹۲۷	۴۲۲۸۳۵	۶۱۴۶۶۶	۵۴۲۴۷۳	۳۰۷۱۲۵
کلاف سرد	۵۱۶۹۴۰	۷۷۶۷۰۷	۴۴۶۳۵۰	۴۰۵۴۷۸	۵۹۱۹۹۸	۴۷۵۲۰۴	۴۱۴۰۳۲
شیت سرد	۱۸۲۶۰۸	۲۳۰۰۱۸	۱۷۳۲۷۲	۹۵۴۰۴	۱۸۱۳۴۸	۱۷۶۹۸۲	۱۲۳۶۶۸
ورق قلع‌اندود	۱۳۳۸۰۹	۱۲۲۳۰۸	۱۳۲۸۶۲	۱۲۹۷۷۶	۱۳۵۷۸۴	۱۳۴۸۳۵	۱۱۲۰۶۷
سایر ورق‌ها	۳۶۷۷۰۲	۴۲۷۳۹۵	۴۹۵۲۹۶	۴۴۱۷۹۲	۶۲۸۰۷۲	۶۷۵۹۷۶	۶۴۸۰۵۸
میلگرد	۴۶۳۴۳۶	۹۸۸۰۳۰	۱۷۸۷۹۶۱	۱۴۶۷۳۹۱	۱۱۷۱۶۸۹	۱۴۹۲۹۹۴	۸۶۳۷۸۰
پروفیل‌ها	۵۶۲۷۵۲	۸۳۲۶۶۴	۱۷۲۰۴۸۱	۷۷۹۳۹۹	۱۰۶۶۹۷۴	۷۹۷۴۴۱	۷۳۴۸۲۶
سایر	۱۹۲۴۱۲	۲۰۲۰۸۹	۲۹۸۸۱۴	۲۱۷۵۲۱	۲۹۶۹۶۷	۲۶۷۳۹۱	۲۵۳۴۰۴
قراضه	۱۴۰۰۹۵	۱۴۶۸۴۶	۳۱۲۷۲۷	۲۲۹۶۲۵	۱۴۴۴۷۸	۳۷۳۱۷	۱۷۹۷۴
جمع کل	۶۵۵۵۶۵۹	۷۹۹۷۶۵۶	۱۱۴۰۶۶۲۸	۹۱۸۴۷۶۴	۱۱۲۸۳۰۱۱	۱۱۵۹۳۱۴۰	۸۸۶۱۸۶۷

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

شکل ۲- روند صادرات محصولات فولادی طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰

منبع: انجمن تولیدکنندگان فولاد

و فروش، ابعاد کالاها، زمان‌های معاملاتی و موقعیت مکانی و سایر شرایطی که برای یک محصول فولادی ممکن است مصداق داشته باشد را در نظر می‌گیرد. این موسسه با استفاده از اطلاعاتی که از طریق نیروهای خود جمع‌آوری می‌کند، گزارش‌های قیمتی SBB و نیز گزارش‌های قیمتی که موسسه TSI به عنوان دیگر زیرمجموعه پلتس ارائه می‌کند، روزانه اقدام به انتشار اطلاعات قیمتی بازار فلزات و به ویژه فولاد می‌نماید. اطلاعات قیمتی پلتس از بازار فلزات هر روز در قالب دو بسته برای مشتریان انتشار می‌یابد. بسته نخست شامل اطلاعات قیمتی فولاد و مواد خام آن است که دربرگیرنده قیمت ۸۵۰ قلم کالای فولادی است. بسته دوم نیز متشکل از اطلاعات قیمتی سایر فلزات شامل ۱۰۰۰ قیمت از محصولات مختلف فلزی، ارائه می‌شود.

موسسه CRU

موسسه CRU دیگر موسسه‌ای است که در زمینه گزارش دهی قیمت محصولات فولادی فعالیت می‌کند. این موسسه ارزیابی‌های قیمتی خود را بازار فولاد را

قیمت فولاد در بازارهای فیزیکی فعالیت می‌کنند. این موسسات با رصد روزانه معاملات در بازارهای مختلف اقدام به ارائه ارزیابی‌های قیمتی خود از انواع فولاد در بازارهای مختلف می‌کنند که این ارزیابی‌های قیمتی مهم‌ترین مرجع برای شرکت‌های بزرگ فعال در این صنعت فولاد و موسسات مالی و بورس‌ها به شمار می‌رود.

موسسه پلتس^{۱۰}

پلتس یکی از مهم‌ترین موسسات گزارش دهی قیمت نفت و انرژی است که در زمینه قیمت‌های فولاد نیز حضور پررنگی از خود نشان داده است. این موسسه در سال ۲۰۱۱ گروه گزارش دهی بازار فولاد (SBB^{۱۱}) را که خود از مهم‌ترین مراجع قیمتی فولاد در جهان و به ویژه در بازار آمریکا به شمار می‌رود، تحت مالکیت خود درآورد. ارزیابی‌های قیمتی پلتس معمولاً مبتنی بر معاملات واقعی انجام شده در بازار یا قیمت‌های پیشنهادی خرید و فروش قابل اعتماد است. این موسسه در ارزیابی‌های قیمتی خود کلیه شرایط حاکم بر معاملات از جمله جزئیات کیفی کالاهای مورد معامله، حجم خرید

10. Platts
11. Steel Business Briefing Group

نقش قیمت‌های جهانی فولاد خام در تعیین قیمت محصولات فولادی هر روز بیشتر و پررنگ‌تر می‌شود؛ چراکه تولیدکنندگان بخش خصوصی فولاد عموماً از شمش فولاد وارداتی برای تولید محصولات خود بهره می‌گیرند. قیمت شمش هم به نوبه خود متأثر از قیمت عواملی همچون سنگ آهن، کک، زغال، و فروآلیاژها که در تولید شمش مورد استفاده قرار می‌گیرد و نیز هزینه نیروی انسانی است.

۲- دستمزدها و کرایه حمل: دستمزد نیروی انسانی یکی از عوامل قیمت تمام شده فولاد به شمار می‌رود که هر سال نه متناسب با نرخ تورم ولی به میزانی کمتر از آن افزایش پیدا می‌کند. سهم دستمزد در هزینه تمام شده تولید فولاد بخش دولتی، کمتر از ۱۰ درصد محاسبه شده است. با این حال نرخ کرایه حمل از سال ۸۹ ارتباط مستقیمی با سیاست‌های اجرایی دولت در زمینه قانون هدفمندسازی یارانه‌ها پیدا کرده است. اجرای فاز نخست هدفمندسازی یارانه‌ها در آذرماه سال ۸۹ و افزایش قیمت گازوئیل از ۱۶۰ ریال به دو نرخ ۱۵۰۰ و ۳۵۰۰ ریال نقش قابل توجهی در افزایش هزینه حمل و کرایه محصولات داشت.

۳- نرخ ارز: عامل مهم دیگر در تعیین قیمت فولاد و محصولات آن به شمار می‌رود. نوسانات قیمت این متغیر حیاتی به ویژه در سال‌های ۹۰ و ۹۱ از مهم‌ترین عوامل افزایش قیمت بسیاری از کالاها از جمله فولاد به شمار می‌رود. در این میان عدم ثبات در سیاست‌های ارزی بانک مرکزی عاملی است که بازار محصولات فولادی را هر از گاهی با تلاطم‌های اساسی مواجه می‌سازد. حذف فولاد از لیست کالاهای مشمول دریافت ارز مرجع از جمله این ناهماهنگی‌هاست که البته خود معلول عوامل دیگری همچون نگرانی از آینده بازار ارز است.

به صورت هفتگی در روزهای چهارشنبه اعلام می‌کند. ارزیابی‌های قیمتی CRU مبتنی بر معاملات نقدی واقعی در بازار بوده و تمام کسانی که اطلاعات قیمتی را در اختیار CRU قرار می‌دهند خود مستقیماً در عملیات خرید و فروش در بازار آمریکا حضور دارند. این شرکت بیش از ۲۰۰ کارشناس را در لندن، پکن، سانتیاگو، بمبئی، ریودوژانیرو، سیدنی و مناطق مختلف آمریکا مستقر کرده است. گروه معاملات فولاد CRU با بهره‌گیری از ۳۰ مشاور تمام وقت به بررسی و تحلیل بازار فولاد و محصولات آن می‌پردازد.

متال بولتن

متال بولتن نشریه‌ای تخصصی است که در زمینه فلزات به ارائه تحلیل و ارزیابی قیمت در بازار می‌پردازد. این نشریه در سال ۱۹۱۳ با هدف ارائه اطلاعات از جمله اطلاعات قیمتی، فعالیت خود را آغاز کرد. متال بولتن هم اکنون اطلاعات قیمتی ۹۰۰ نوع و گرید مختلف فلزات را در اختیار مشترکان خود قرار می‌دهد. یکی از ویژگی‌هایی که در اطلاعات قیمتی متال بولتن دیده می‌شود آن است که قیمت‌های محلی هر کالا را بر اساس پول رایج محلی آن کالا ارائه می‌کند. برای مثال این نشریه قیمت میلگرد در ایران را به ریال یا قیمت در روسیه را به روبل اعلام می‌کند.

تحلیل عوامل تاثیرگذار بر قیمت میلگرد

مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار بر قیمت فولاد را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

۱- قیمت فولاد خام (شمش): قیمت‌های جهانی شمش، مهم‌ترین عامل تاثیرگذار بر قیمت محصولات فولادی به شمار می‌رود. این تاثیر با تاخیری چند روزه در قیمت محصولات فولادی داخلی قابل مشاهده است. با توجه به روند رو به گسترش حضور فولادسازان بخش خصوصی در تولید محصولات فولادی به ویژه انواع میلگرد،

سازها افزایش پیدا کند، مصرف کالای مکمل آن میلگرد نیز افزایش پیدا خواهد کرد.

۵- تعرفه گمرکی و قوانین و مقررات تجارت خارجی: تعرفه گمرکی که عموماً برای حمایت از تولید داخلی و نیز منبع درآمدی برای دولت وضع می‌شود، از دو قسمت سود بازرگانی و حقوق ورودی تشکیل شده است. حقوق ورودی در حال حاضر برای تمامی کالاها ۴ درصد ارزش کالای وارداتی است اما سود بازرگانی با توجه به نظرات کمیسیون ماده یک مقررات صادرات و واردات که زیر نظر هیات دولت فعالیت می‌کند، تعیین می‌شود. مطابق کتاب مقررات صادرات و واردات سال ۱۳۹۰ کلیه انواع فولاد خام مشمول ۴ درصد تعرفه و همچنین مالیات بر ارزش افزوده هستند. این در حالی است تعرفه واردات میلگرد به کشور ۱۰ درصد و مالیات بر ارزش افزوده آن ۴ درصد است.

۴- ساخت و ساز و تغییر قیمت کالاهای مکمل و جانشین: هر چقدر میزان ساخت و ساز افزایش پیدا می‌کند به همان نسبت مصرف محصولات فولادی از جمله میلگرد نیز افزایش یافته و تقاضای این محصولات تقویت می‌شود. چراکه فولاد به تنهایی ۲۰ درصد هزینه ساخت ساختمان را به خود اختصاص داده است. در عین حال قیمت و مصرف کالاهای جانشین و مکمل از عوامل اثرگذار بر قیمت محصولات به شمار می‌رود. برای مثال در مورد محصول میلگرد، می‌توان از تیرآهن به عنوان کالای جانشین و سیمان به عنوان کالای مکمل نام برد. در این میان چنانچه قیمت تیرآهن با آهنگ پرشتاب تری نسبت به میلگرد افزایش قیمت پیدا کند، طبیعی است که بخشی از تقاضای این کالا متوجه میلگرد به عنوان کالا جانشین آن خواهد شد. در عین حال چنانچه مصرف سیمان در ساخت و

مشخصات قرارداد میلگرد

۱	قرارداد پذیرش شده	قرارداد سلف استاندارد میلگرد فولادی
۲	دارایی پایه	میلگرد فولادی آج ۴۰۰ (میلگرد آجدار جناق‌ای) در سایزهای ۲۵، ۲۲، ۲۰، ۱۸، ۱۶، ۱۴، ۱۲ که در هر نماد تنها یک سایز به پیشنهاد عرضه کننده و موافقت بورس قابلیت عرضه خواهد داشت.
۳	استاندارد تحویل	استاندارد شماره ۳۱۳۲ سازمان ملی استاندارد
۴	نام و مشخصات عرضه کننده	شرکت ذوب آهن
۵	واحد قیمت	ریال در کیلوگرم
۶	اندازه قرارداد	۲۲ تن
۷	سررسید قرارداد	در تمام ماه‌های سال به تشخیص بورس امکان راه اندازی نماد معاملاتی سلف استاندارد وجود دارد. روز انجام حراج حضوری که تا ۱۰ روز کاری قبل از پایان دوره معاملاتی امکان عرضه اولیه طی دوره وجود خواهد داشت.
۸	دوره عرضه اولیه	از تاریخ مندرج در اطلاعیه معاملاتی قرارداد که حداقل ۳ ماه قبل از پایان ماه سررسید خواهد بود تا دهمین روز ماه سررسید.
۹	دوره معاملاتی	از چهارمین روز کاری پس از اتمام دوره معاملاتی تا پایان ماه سررسید که طبق ماده ۱۹ دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران عرضه کننده حداکثر تا ۱۵ روز تقویمی پس از پایان ماه سررسید نیز امکان تحویل دارد.
۱۰	دوره تحویل	انبارهای شرکت ذوب آهن در اصفهان
۱۱	محل تحویل	حجم عرضه در عرضه اولیه و نیز حداکثر حجم قابل عرضه در طی دوره در اطلاعیه عرضه که قبل از عرضه اولیه برای هر نماد منتشر می‌شود خواهد آمد.
۱۲	حجم عرضه در عرضه اولیه	۱۰ ریال برای هر کیلوگرم (۲۲۰ هزار ریال در هر قرارداد)
۱۳	حداقل تغییر قیمت سفارش	۳ درصد نسبت به قیمت پایانی روز معاملاتی قبل
۱۴	حدنوسان قیمت روزانه	حداکثر حجم هر سفارش ۱۰ قرارداد
۱۵	حداکثر حجم هر سفارش	عرضه اولیه با روش حراج حضوری انجام خواهد شد.
۱۶	روش عرضه اولیه	شرایط تحویل و اطلاعات و مستندات مورد نیاز مطابق با دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران خواهد بود.
۱۷	شرایط تحویل	طبق مصوبه هیئت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار
۱۸	کارمزد معاملات	۱۲:۳۰ تا ۱۶ روزهای شنبه تا چهارشنبه
۱۹	ساعات معامله	شرایط بازارگردانی در صورت وجود بازارگردان توسط بورس اعلام خواهد شد
۲۰	شرایط بازارگردان	نماد کالا PSSRMMYY
۲۱	نماد کالا	سقف مجاز
۲۲	موقعیتهای معاملاتی باز	معادل ۵۰ قرارداد و محدود به ۲۰ درصد موقعیتهای معاملاتی باز
۲۳	خسارت‌ها	خسارت‌های قابل اعمال در معاملات سلف استاندارد میلگرد مطابق موارد پیش بینی شده در دستورالعمل تسویه و پایاپای معاملات بورس کالای ایران خواهد بود
۲۴	سایر شرایط	- هزینه‌های عملیاتی عرضه کننده در تحویل کالا متناسب با هر عرضه توسط بورس بر روی هر قرارداد اعلام خواهد شد که باید توسط خریدار نهایی پرداخت شود. - امکان تسویه نقدی قراردادها در سررسید از جانب هیچ یک از طرفین قرارداد وجود ندارد.

فصل دوم

قرارداد سلف موازی در بورس کالای ایران

کارگزار ارائه شود:

۱. تکمیل فرم درخواست کد مشتری که به تایید کارگزار رسیده باشد
۲. مدارک ثبت شرکت
۳. روزنامه رسمی آخرین تغییرات شرکت
۴. معرفی دارندگان امضای مجاز
۵. کپی شناسنامه و کارت ملی صاحبان امضای مجاز و کلیه اعضای هیئت مدیره و مدیرعامل
۶. صورت های مالی آخرین دوره مالی شرکت به همراه گزارش حسابرس رسمی و بازرس قانونی
۷. مجوزهای دریافتی جهت فعالیت شرکت
۸. کد اقتصادی و اظهارنامه مالیاتی

فرآیند انجام معاملات

معاملات قراردادهای سلف موازی در قالب دو بازار "عرضه اولیه" و "معاملات ثانویه" صورت می‌پذیرد. بدین معنی که عرضه‌کننده در مرحله "عرضه اولیه" کل دارایی پایه را در قالب حراج حضوری به خریداران عرضه می‌کند که طی این معاملات گواهی سلف موازی به خریداران منتقل شده و بر اساس این گواهی، خریداران تحویل دارایی پایه را به عرضه‌کننده

قرارداد سلف موازی، قراردادی است که براساس آن عرضه‌کننده مقدار معینی از دارایی پایه را مطابق مشخصات قرارداد سلف موازی در ازای بهای نقد به فروش می‌رساند تا در دوره تحویل به خریدار تسلیم نماید. خریدار می‌تواند معادل دارایی پایه خریداری شده را طی قرارداد سلف موازی، به فروش رساند. در این نوع قرارداد ابتدا باید دارایی پایه در بازار اولیه عرضه شده و توسط خریداران مورد معامله قرار گیرد؛ سپس خریداران با تسویه قرارداد با فروشنده، می‌توانند در بازار ثانویه دارایی خریداری شده را به صورت سلف موازی عرضه نمایند.

صورت کد شناسه بورس

مشتریان حقیقی و حقوقی جهت فعالیت در این بازار در ابتدا می‌بایست از میان کارگزاران مجاز برای معاملات سلف موازی، که لیست کامل آن‌ها در انتهای این جزوه آموزشی و همچنین پورتال شرکت به آدرس www.ime.co.ir درج شده است، یک کارگزار را جهت دریافت کد شناسه بورس و انجام معامله انتخاب نمایند.

مدارک ذیل می‌بایست توسط مشتریان حقیقی به کارگزار ارائه شود:

۱. تکمیل فرم درخواست کد مشتری که به تایید کارگزار رسیده باشد
 ۲. تصویر شناسنامه و کارت ملی که توسط کارگزار برابر اصل شده باشد
 ۳. نشانی کامل اقامت شامل کد پستی و شماره تلفن مشتری
 ۴. نشانی کامل محل کار
- مدارک ذیل می‌بایست توسط مشتریان حقوقی به

www.ime.co.ir

طبق اطلاعیه عرضه مندرج در سایت شرکت، در ساعات معاملاتی محصولات صنعتی و معدنی (شنبه تا چهارشنبه ساعت ۱۰:۳۰) در تالار معاملات بورس کالای ایران انجام می‌گیرد.

خریداران سفارش خرید خود را قبل از شروع تالار معاملات (بر اساس رویه اعلامی توسط اتاق پایاپای)، در فرم‌های ثبت سفارش ثبت و آن را به کارگزار خود ارائه می‌نمایند.

نحوه انجام معاملات عرضه اولیه

عرضه اولیه به صورت حراج حضوری در چهار دوره زمانی معامله و کشف نرخ می‌شوند:

۱. دوره زمانی سبز - پیش‌گشایش بازار
شروع معاملات با دوره زمانی سبز به مدت ۶۰ ثانیه است. در این دوره کارگزار فروشنده، حجم و نرخ عرضه کالای مورد معامله را در سیستم اعلام می‌نماید و کارگزاران خریدار نیز حجم و تقاضای خود را ثبت می‌کنند. در این زمان کسی نمی‌تواند قیمتی بیش از قیمت پیشنهادی فروشنده را وارد سامانه نماید. کارگزاران در این زمان می‌توانند حجم و نرخ پیشنهادی خود را تغییر دهند.

۲. دوره زمانی زرد - حراج
مدت زمان این دوره ۶۰ ثانیه است. در این دوره امکان ورود یا حذف سفارش وجود ندارد و کارگزاران حق چانه‌زنی داشته و فقط می‌توانند سفارشات خود را ویرایش نمایند. فروشنده می‌تواند در ۲۰ ثانیه اول زمان زرد اقدام به افزایش عرضه نماید. خریداران در صورتی که قیمت فروشنده را نپذیرفته باشند می‌توانند حجم تقاضای خود را کاهش دهند. خریداران همچنین اجازه افزایش نرخ را دارند اما نمی‌توانند قیمتی بالاتر از نرخ پیشنهادی فروشنده را وارد سیستم نمایند. فروشنده نیز در این بازه زمانی اجازه کاهش نرخ را دارد اما نمی‌تواند قیمتی کمتر از بالاترین نرخ پیشنهادی خریدار را وارد سیستم نماید. امکان تمدید زمان زرد برای ۱ بار، با تایید ناظر تالار، وجود دارد.

حواله می‌کنند و عرضه‌کننده متعهد به تحویل دارایی پایه براساس حواله مذکور پس از پایان دوره معاملاتی معاملات ثانویه به خریداران نهایی خواهد بود.

پس از عرضه اولیه، معاملات وارد مرحله "معاملات ثانویه" می‌شود که طی آن مشتریانی که قبلاً در عرضه اولیه اقدام به خرید دارایی گواهی سلف استاندارد نموده‌اند می‌توانند در نقش فروشنده، اقدام به فروش آن نمایند. بدین ترتیب ترکیب خریداران تا آخرین روز دوره معاملاتی تغییر می‌کند تا خریداران نهایی جهت تحویل دارایی پایه از عرضه‌کننده مشخص گردند.

طبق دستورالعمل، قراردادهای سلف موازی به یکی از روش‌های زیر عرضه اولیه می‌شوند:

عرضه اولیه به روش حراج حضوری
عرضه اولیه به روش گشایش

عرضه اولیه به روش عرضه گسترده با قیمت ثابت لازم به ذکر است هم‌اکنون در شرکت بورس کالای ایران عرضه اولیه فقط به روش حراج حضوری انجام خواهد شد.

عرضه اولیه

عرضه اولیه قراردادهای سلف موازی چند روز قبل از عرضه (بسته به نوع دارایی پایه) از طریق سایت رسمی شرکت بورس کالای ایران به اطلاع رسانی می‌شود. از آنجایی که هم‌اکنون معاملات قراردادهای سلف موازی فقط برای دارایی پایه میلگرد انجام می‌گیرد،

خواهد بود و پس از آن دوره تحویل آغاز خواهد شد. معاملات ثانویه در دوره معاملاتی هر نماد، از ساعت ۱۲:۳۰ تا ۱۶ روزهای شنبه تا چهارشنبه به صورت غیرحضورى قابل معامله است. تابلو معاملات سلف موازی از طریق سایت رسمی بورس کالا به نشانی www.ime.co.ir در دسترس خواهد بود.

نحوه انجام معاملات طی دوره

مراحل انجام معاملات طی دوره به شرح زیر است:
 ۱. دوره پیش‌گشایش
 دوره‌ای است که در آن امکان ثبت، تغییر و حذف سفارش وجود دارد ولی سفارشات اجرا نمی‌شود. در

۳. دوره زمانی قرمز - رقابت
 مدت زمان این دوره ۶۰ ثانیه است. تنها کارگزارانی می‌توانند وارد سیستم حراج شوند که نرخ فروشنده را در زمان زرد پذیرفته باشند. تمامی کارگزاران نرخ‌های مشتریان خود را در چند ثانیه آخر بازار وارد سامانه می‌کنند؛ زیرا در صورتی که زودتر از این زمان نرخ را روی تابلو قرار دهند در واقع نرخ مشتری مشخص شده و دیگر خریداران از آن بالاتر پیشنهاد می‌دهند لذا تمامی نرخ‌ها تقریباً در چند ثانیه آخر بازار اعلام می‌شود.

۴. دوره زمانی آبی - اعلام نتیجه نهایی معامله
 پس از اتمام دوره قرمز، سامانه وارد زمان آبی می‌شود. در این زمان هیچ‌کدام از طرفین معامله اجازه هیچگونه تغییری را ندارد و تنها ناظر تالار صحت و سقم معامله را تأیید و دستور قطعی شدن معامله را صادر می‌کند و در صورت بروز مشکل، معامله را در حالت تصمیم‌گیری قرار می‌دهد.

مهلت تسویه در عرضه اولیه

مهلت تسویه عادی، سه روز کاری بعد از روز انجام معامله است. در صورتی که معامله طی این مهلت تسویه نشود، خریدار ۷ روز تقویمی پس از مهلت تسویه فرصت دارد تا با پرداخت ۲۵/۰ درصد ارزش معامله به ازای هر روز تقویمی به عنوان جریمه تاخیر در تسویه، قرارداد مذکور را تسویه نماید. مبلغ تسویه برابر مجموع ارزش معاملات مشتری به علاوه کارمزدهای معاملاتی و با احتساب مالیات بر ارزش افزوده است.

معاملات ثانویه

۱۰ روز کاری پس از روز عرضه اولیه، نماد معاملاتی قرارداد سلف موازی گشایش می‌یابد. دوره معاملاتی از تاریخ مندرج در اطلاعیه معاملاتی قرارداد تا دهمین روز ماه سررسید است. به عنوان مثال، دوره معاملاتی قرارداد سلف موازی میلگرد سررسید آذر ۹۲ از تاریخ مندرج در اطلاعیه عرضه شروع و تا ۱۰ آذر قابل معامله

این مرحله، کارگزاران قیمت‌های پیشنهادی مشتریان را با در نظر گرفتن حد نوسان قیمت روزانه، در سامانه معاملاتی وارد می‌نمایند. (لازم به ذکر است در اولین روز گشایش یک نماد معاملاتی، مرحله پیش‌گشایش بدون حد نوسان روزانه انجام خواهد گرفت.)

۲. دوره حراج تک قیمتی

پس از دوره پیش‌گشایش جهت کشف یک نرخ، برای اجرای سفارشات ثبت شده و شروع حراج پیوسته انجام می‌شود. در مرحله حراج تک قیمتی، از بین قیمت سفارشات وارده، قیمتی که در آن بیشترین حجم معامله امکان‌پذیر است کشف شده و از آن پس معاملات با حراج پیوسته ادامه می‌یابد.

۳. دوره حراج پیوسته

حراجی است که پس از دوره گشایش آغاز و تا پایان جلسه معاملات ادامه می‌یابد. در این مرحله به محض تطبیق قیمت سفارش‌های وارد شده به سامانه معاملاتی، معامله انجام می‌شود.

۴. دوره پایانی معاملات

پنج دقیقه پایانی معاملات است که بازار با آن پایان می‌یابد و طی آن ورود سفارش جدید و یا حذف سفارشات امکان‌پذیر نمی‌باشد و صرفاً سفارشات که با تغییر قیمت، شرایط برابری قیمت خرید و فروش را احراز می‌کنند، در این دوره اجرا می‌شوند.

۵. بسته شدن جلسه معاملاتی

لحظه پایانی ساعت معاملاتی یک جلسه معاملات روزانه است که پس از آن محاسبات مربوط به تسویه انجام و طی یک گزارش به کارگزاران اعلام می‌شود. با بسته شدن جلسه معاملاتی قیمت پایانی محاسبه می‌شود.

قیمت پایانی

قیمتی است که در پایان هر جلسه معاملاتی توسط بورس محاسبه و اعلام می‌شود. این قیمت مبنای حد نوسان روزانه جلسه معاملاتی بعد خواهد بود. قیمت پایانی به روش زیر محاسبه می‌شود:

- در صورت انجام معامله طی آن جلسه معاملات، میانگین وزنی قیمت معاملات انجام شده به عنوان قیمت پایانی آن روز تعیین می‌شود.
- در صورت عدم انجام معامله طی آن جلسه معاملات، قیمت پایانی براساس روش محاسبه قیمت تئوریک مصوب هیئت پذیرش تعیین می‌شود.

مهلت تسویه معاملات طی دوره

مهلت تسویه سه روز کاری بعد از روز انجام معامله است. مبلغ تسویه برابر مجموع ارزش معامله به انضمام کارمزد معاملاتی خواهد بود. معاملات طی دوره معاف از مالیات بر ارزش افزوده است. در صورت عدم تسویه در طی مهلت مقرر، بورس مبلغ مورد نیاز را از تضامین کارگزاری تامین می نماید.

مالیات

طبق مصوبه شورای عالی بورس مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۱۶ معاملات طی دوره سلف موازی معاف از مالیات است. لازم به ذکر است معاملات انجام شده در عرضه اولیه مشمول مالیات بر ارزش افزوده است که در هنگام تسویه معاملات عرضه اولیه طبق قانون مالیات توسط خریدار به حساب عرضه کننده واریز می شود.

تحویل

دوره تحویل کالای موضوع قراردادهای سلف استاندارد به شرح ذیل است:

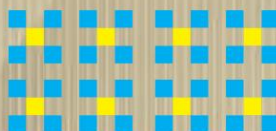
از چهارمین روز کاری پس از اتمام دوره معاملاتی تا پایان ماه سررسید که طبق ماده ۱۹ دستورالعمل تسویه و پایابای معاملات بورس کالای ایران عرضه کننده حداکثر تا ۱۵ روز تقویمی پس از پایان ماه

سررسید نیز امکان تحویل دارد.

به عنوان مثال چنانچه قرارداد سلف موازی میلگرد سررسید آذر ۹۲ در بورس کالا قابل معامله باشد، با توجه به اینکه دوره معاملاتی از تاریخ مندرج در اطلاعیه معاملاتی قرارداد تا دهمین روز ماه سررسید است لذا دوره معاملاتی سررسید آذر ۹۲ از تاریخ مندرج در اطلاعیه عرضه تا ۱۰ آذر می باشد. بر این اساس دوره تحویل از ۱۴ آذر آغاز می شود و تا ۱۵ دی ماه ادامه میابد.

جرایم تاخیر در تحویل

در صورت عدم تحویل تمام یا بخشی از کالا طبق زمان تحویل اعلامی در اطلاعیه عرضه، خریدار می تواند درخواست مکتوب خود را به همراه اسناد مثبته مبنی بر تاخیر در تحویل کالا به اتاق پایابای ارائه نموده و براساس آن درخواست تحویل با تاخیر یا فسخ بخش تحویل نشده قرارداد را نماید. خسارت فسخ عبارت است از ۵ درصد ارزش کالای تحویل نشده به قیمت معامله به علاوه ۲۵/۰ درصد مبلغ مقادیر تحویل نشده به صورت روزشمار و به ازای روزهای بین زمان واریز وجه معامله به حساب فروشنده یا کارگزار وی تا بازپرداخت مبلغ مقادیر تحویل نشده از سوی کارگزار فروشنده است.

www.ime.co.ir

پیوست شماره ۴

اطلاعیه عرضه اوراق سلف موازی استاندارد شرکت گل گهر

تهیه کننده: بهروز عباس زاده
تیرماه ۹۳

اوراق سلف شرکت گل گهر به عنوان جدیدترین ابزار تامین مالی، در تاریخ ۱۳۹۳/۰۴/۲۱ در بورس کالا عرضه اولیه خواهد شد که با توجه به جذابیت‌های خاص این اوراق در ادامه به معرفی این اوراق سرمایه‌گذاری می‌پردازیم:

۱. مشخصات کلی اوراق

نام اوراق	اوراق سلف موازی استاندارد سنگ آهن دانه‌بندی شده
بازار عرضه اولیه و معاملات ثانویه	شرکت بورس کالای ایران
حجم عرضه اولیه	۵۰۰ هزار تن سنگ آهن
حجم هر سفارش خرید	نامحدود
قیمت عرضه	بر مبنای قیمت های چهلتنی سنگ آهن در روز عرضه اولیه
حداقل بازدهی سالیانه	۲۵٫۵ درصد
حداکثر بازدهی سالیانه	۳۰ درصد
بازارگردان	شرکت تامین سرمایه امید

۲. معرفی اوراق سلف موازی

قرارداد سلف قراردادی است که در آن عرضه‌کننده بخشی از دارایی پایه (سنگ آهن دانه بندی شده) را به ازای بهای نقد و مطابق قرارداد سلف به فروش می‌رساند تا در دوره تحویل به خریدار تسلیم کند اوراق سلف نوعی صکوک است و امنیت بیشتری نسبت به اوراق مشارکت دارد؛ چرا که در این اوراق یک دارایی پایه مشخص به عنوان دارایی پایه وجود دارد.

➤ نرخ سود سالیانه این اوراق حداقل ۲۵٫۵ درصد می‌باشد به عنوان مثال اگر قیمت هر ورقه ۱۰۰۰۰۰۰۰ تومان باشد و بعد از یک سال قیمت سنگ آهن پایین بیاید یا نرخ دلار افت کند ضامن اوراق با قیمت ۱۰۲۵۵۰۰۰۰ تومان این اوراق را بازخرید خواهد کرد.

➤ اگر قیمت سنگ آهن یا نرخ ارز بالا برود به طوری که در مثال فوق قیمت برگه در روز سررسید در بورس کالا بیشتر از ۱۰۳۰۰۰۰۰۰ تومان باشد، به قیمت فوق شرکت گل گهر از دارنده اوراق بازخرید خواهد کرد.

به طور خلاصه، تحت هر شرایطی بازدهی حداقل ۲۵٫۵ درصد سالیانه را دارد در جدول زیر این اوراق با سایر اوراق مشابه مقایسه شده است:

نرخ سود سالیانه	نام اوراق بهادار
۲۵٫۵٪	اوراق سلف
۲۲٪	سپرده‌های بانکی
۲۰٪	گواهی سپرده بانکی و اوراق صکوک
۲۰٪	اوراق مشارکت

همان‌طور که در جدول مشاهده می‌گردد، اوراق سلف موازی دارای بیشترین بازدهی در مقایسه با سایر اوراق می‌باشند.

اطلاعیه عرضه اوراق سلف موازی استاندارد شرکت گل کمر

نکته مهم دیگری که باید در نظر داشت این‌که در صورت تقاضای سرمایه‌گذار امکان تحویل فیزیکی کالا به شرطی که از ۵۰۰۰ تن کمتر نباشد، وجود دارد.

۳. معاملات ثانویه

معاملات ثانویه از ده روز بعد از عرضه اولیه در بورس کالا امکان‌پذیر می‌باشد. اوراق دارای ضامن نقدشوندگی بوده و امکان خرید و فروش آن هر روز مهیا می‌باشد. در صورت فروش اوراق در طول بازه کمتر از یکسال، به صورت روز شمار ۲۳ درصد سود تعلق می‌گیرد و در صورت نگهداری تا یکسال حداقل ۲۵٫۵ درصد سود تعلق می‌گیرد. بازارگردان در هر روز معاملاتی با احتساب سود تا آن روز خریدار بوده و فروشنده می‌تواند به بازارگردان یا به قیمت بالاتر به سایر خریداران بفروشد.^۱ در طول دوره واریز سودی صورت نمی‌گیرد و برای فروشندگان سود تا آن روز به صورت روزشمار در قیمت خرید لحاظ می‌گردد.

۴. سایر موارد

کارمزد خرید و فروش به مانند اوراق مشارکت و به میزان ۰٫۰۰۰۶۳ ارزش معاملات می‌باشد. اصل سرمایه توسط ضامن، ضمانت می‌گردد. با توجه به داشتن بازارگردان نقدشوندگی اوراق تضمین شده و در معاملات روزانه نیز نوسان قیمت بسیار جزئی خواهد بود. خرید و فروش ثانویه و شرکت در عرضه اولیه در واحد بورس کالای شرکت کارگزاری مشاوران امکان‌پذیر بوده و تمامی سرمایه‌گذاران حقیقی و حقوقی می‌توانند با در دست داشتن کارت ملی و شناسنامه به منظور دریافت کد معاملاتی بورس کالا و شرکت در عرضه اولیه به آدرس: خیابان طالقانی، بعد از تقاطع ولی عصر، کوچه بندر انزلی مقابل ساختمان شماره ۲ بورس کالا، ساختمان گیلان طبقه اول واحد ۷ مراجعه فرمایند. برای اطلاعات بیشتر با شماره تلفن ۷-۸۸۹۴۶۸۷۵ تماس حاصل فرمایید.

^۱ - با توجه به اینکه اوراق دارای بازارگردان می‌باشد، انتظار نوسان خاصی را نداریم.

پیوست شماره ۵

سلف موازی استاندارد سنگ آهن

۱۰

۲. قراردادهای سلف موازی سنگ آهن

از آنجایی که این ابزار بستر مناسبی برای تأمین مالی شرکت‌های تولیدی به پشتوانه کالایی که تولید می‌کنند فراهم می‌کند، از این رو شرکت گل‌گهر به عنوان اولین تجربه با هدف تأمین مالی اقدام به انتشار اوراق سلف استاندارد از طریق بورس کالا می‌کند.

۱-۲- وضعیت بازار سنگ آهن در ایران:

در شش ماه نخست سال ۲۰۱۴ میلادی در بورس کالای ایران در مجموع ۱,۶۱۷ هزار تن از سنگ آهن دانه‌بندی توسط عرضه‌کنندگان مختلفی از جمله مجتمع سنگ آهن میشدوان، مجتمع معادن سنگ آهن گل‌گهر ۴ و ۲، مجتمع سنگ آهن سنگان، نورد فولاد صنعتی و ساختمانی یزد و مجتمع سنگ آهن جلال‌آباد عرضه شد که از این میزان در مجموع ۱,۵۲۰ هزار تن مورد تقاضا قرار گرفت. با این وجود در این مدت در مجموع میزان ۶۱۰ هزار تن از این کالا با ارزشی نزدیک به ۸۹۰ میلیارد ریال مورد معامله قرار گرفت. در این مدت بیشترین میزان تقاضا و معامله برای محصول عرضه شده توسط مجتمع سنگ آهن گل‌گهر ۲ و ۴ بوده است که به میزان ۴۰۰ هزار تن از این محصول را معامله نموده است.

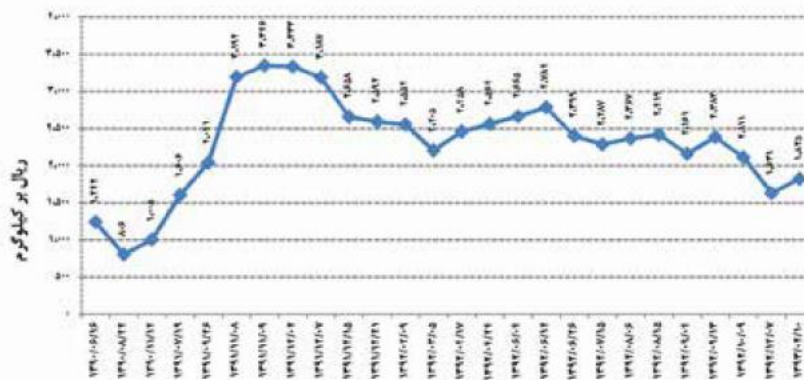
۲-۲- تجارت خارجی سنگ آهن:

در این دوران وضعیت سنگ آهن در بازارهای جهانی به ویژه کشور چین که ۷۵ درصد مصرف جهانی سنگ آهن را به خود اختصاص داده است، با کاهش تقاضا و به تبع آن کاهش قیمت همراه بوده است که همین امر منجر به کاهش تقاضا و نیز کاهش صادرات سنگ آهن در بورس کالای ایران در مدت مورد بررسی گردیده است. دلایل متعددی باعث شده کشور چین بعنوان بزرگترین بازار متقاضی سنگ آهن دنیا با شرایط خاصی مواجه شود:

۱۱ شرکت بورس کالای ایران (سهامی عام)

- ✓ بدلیل آلاینده‌گی شدید تولید فولاد و مشکلات زیست محیطی دولت در اقدام بی سابقه ای به تعطیل کردن تعدادی از واحدهای فولادی آلاینده مبادرت ورزیده است.
- ✓ واردات سنگ آهن با میزان عناصر مزاحم بالا توسط دولت چین محدود گردیده است.
- ✓ میزان سنگ آهن موجود در بنادر چین از مرز ۱۰۰ میلیون تن عبور کرده است.
- ✓ میزان تولید سنگ آهن استرالیا و برزیل افزایش یافته و با افزایش عرضه سنگ آهن قیمت جهانی آن از ابتدای ۲۰۱۴ روند نزولی گرفته است.
- ✓ با توجه به پیش بینی دولت از روند رشد اقتصادی روز جمعه برابر با ۷ مارچ ۲۰۱۴ کنگره چین مصوبه کاهش ۲۰٪ اعطای تسهیلات به واحدهای فولادسازی را به دولت ابلاغ نمود.

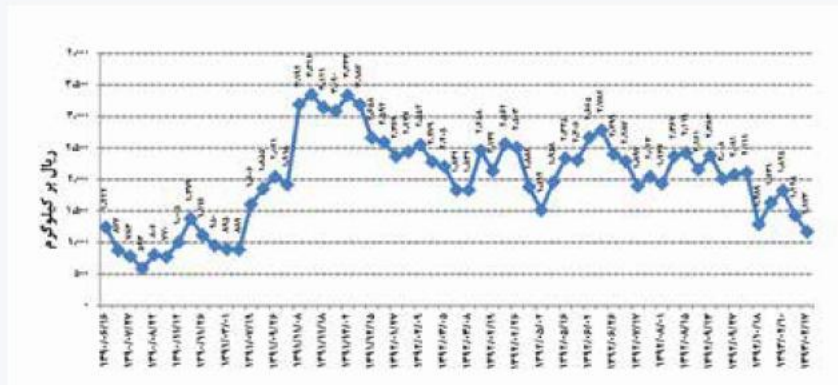
متوسط قیمت محصول سنگ آهن مجتمع معادن سنگ آهن گل گهر (۴و۲)
از تاریخ ۱۳۹۰/۰۶/۱۶ لغایت ۱۳۹۳/۰۳/۳۱

سلف موازی استاندارد سنگ آهن

۱۲

متوسط قیمت محصول سنگ آهن از تاریخ ۱۳۹۰/۰۶/۱۶ لغایت ۱۳۹۳/۰۳/۳۱

فصل ۲- قرارداد سلف موازی در بورس کالای ایران

قرارداد سلف موازی، قراردادی است که براساس آن عرضه‌کننده مقدار معینی از دارایی پایه را مطابق مشخصات قرارداد سلف موازی در ازای بهای نقد به فروش می‌رساند تا در دورهٔ تحویل به خریدار تسلیم نماید. خریدار می‌تواند معادل دارایی پایه خریداری شده را طی قرارداد سلف موازی، به فروش رساند. در این نوع قرارداد ابتدا باید دارایی پایه در بازار اولیه عرضه شده و توسط خریداران مورد معامله قرار گیرد؛ سپس خریداران با تسویه قرارداد با فروشنده، می‌توانند در بازار ثانویه دارایی خریداری شده را به صورت سلف موازی عرضه نمایند.

سلف موازی استاندارد سنگ آهن

۱۴

مشخصات قرارداد سلف موازی استاندارد سنگ آهن دانه بندی شده	
مشخصات کلی ابزار تأمین مالی و دارایی پایه	
نام ابزار تأمین مالی	اوراق سلف موازی استاندارد سنگ آهن دانه بندی شده (منضم به اختیار خرید و فروش تبعی)
نوع اوراق	با نام، قابل معامله در بورس کالا، معاف از مالیات ^۱
دارایی پایه	سنگ آهن دانه بندی شده
مشخصات و استاندارد دارایی پایه	سنگ آهن دانه بندی شده هماتیت با خلوص (۶۰-۵۹) درصد
هدف از عرضه	تأمین مالی طرحهای توسعه شرکت صنعتی و معدنی گلگهر
بازار عرضه اولیه و معاملات ثانویه	بورس کالای ایران
مشخصات اوراق سلف	
حجم عرضه اولیه	حداکثر ۵۰۰,۰۰۰ تن سنگ آهن دانه‌بندی شده مشروط به اینکه ارزش کل اوراق منتشره بر پایه آن از ۱۱۰۰ میلیارد ریال بیشتر نباشد.
حداکثر حجم قابل عرضه	محدود به حجم عرضه اولیه
اندازه هر قرارداد	پنج تن سنگ آهن دانه‌بندی شده
روش عرضه اولیه	عرضه گسترده با قیمت ثابت
سقف حجم هر سفارش	نامحدود
حداقل تغییر قیمت هر سفارش	یک ریال
دامنه نوسان قیمت روزانه	-
واحدهای پولی قیمت و ارز مورد تسویه	ریال
قیمت خرید هر قرارداد سنگ آهن دانه بندی شده	(قیمت پایه در عرضه اولیه از سایت مرجع www.Umetal.com استخراج و در اطلاعیه عرضه منتشر میگردد).
قیمت اعمال در اختیار فروش تبعی	۱۲۵,۵ درصد قیمت عرضه اولیه در سررسید اوراق

۱. صرفاً در صورت تمایل دارنده اوراق سلف به تحویل فیزیکی کالا در سررسید، مالیات بر ارزش افزوده طبق مقررات جاری کشور و از خریدار نهایی دریافت می‌گردد.

۱۵

شرکت بورس کالای ایران (سهامی عام)

مشخصات قرارداد سلف موازی استاندارد سنگ آهن دانه بندی شده	
قیمت اعمال در اختیار خرید تبعی	۱۳۰ درصد قیمت عرضه اولیه در سررسید اوراق
قیمت خرید بازارگردان در معاملات ثانویه	قیمت عرضه اولیه به علاوه سود معادل ۲۳ درصد روزشمار سالانه
بازده اوراق	<p>در صورتی که قیمت سنگ آهن دانه‌بندی شده بر اساس قیمت‌های مندرج در سامانه معاملات شرکت بورس کالای ایران در سررسید کمتر از (۱,۲۵۵) * قیمت پایه در عرضه اولیه) باشد سرمایه‌گذاران می‌توانند از اختیار فروش استفاده نموده و نسبت به فروش قرارداد به قیمت (۱,۲۵۵) * قیمت پایه در عرضه اولیه) به شرکت معدنی و صنعتی گلگهر اقدام نمایند. بدین ترتیب بازدهی اوراق سلف ریالی طی ۱ سال حداقل ۲۵/۵ درصد خواهد بود.</p> <p>در صورتی که قیمت قرارداد سنگ آهن دانه‌بندی شده بر اساس قیمت‌های مندرج در سامانه معاملات شرکت بورس کالای ایران در سررسید بیشتر از (۱,۳) * قیمت پایه در عرضه اولیه) باشد شرکت معدنی و صنعتی گلگهر می‌تواند از اختیار خرید استفاده نموده و نسبت به خرید قرارداد سنگ آهن به قیمت (۱,۳) * قیمت پایه در عرضه اولیه) از دارندگان اوراق اقدام نماید. در این حالت قیمت تسویه ۱۳۰ درصد قیمت عرضه اولیه خواهد بود. بدین ترتیب بازدهی اوراق سلف ریالی طی ۱ سال حداکثر ۳۰ درصد می‌باشد.</p>
مقاطع پرداخت سود	اوراق سلف سود بین دوره‌ای ندارد. در پایان دوره خریدار می‌تواند نسبت به تحویل فیزیکی یا تسویه نقدی با توجه به قیمت سنگ آهن در سررسید و بر اساس قیمت اعمال اختیار فروش تبعی یا اختیار خرید تبعی اقدام نماید.
مدت قرارداد (عمر اوراق)	۱ سال از تاریخ عرضه اولیه
دوره عرضه اولیه	در اطلاعیه عرضه مشخص خواهد شد.
معاملات ثانویه	
معاملات ثانویه	از طریق شبکه کارگزاران بورس کالا بر اساس ضوابط معاملات بورس کالا ۱۰ روز پس از پایان مهلت عرضه اولیه
شرایط بازارگردانی طی دوره معاملاتی	مطابق شرایط فصل ۳ امیدنامه
حداقل سفارش انباشته بازارگردان	۱٪ حجم کل اوراق
حداقل تعهد معاملات روزانه	۱۰٪ حجم کل اوراق

سلف موازی استاندارد سنگ آهن

۱۶

مشخصات قرارداد سلف موازی استاندارد سنگ آهن دانه بندی شده	
نقد شونده‌گی اوراق قبل از سررسید	شرکت تأمین سرمایه امید بر اساس مدل بازارگردانی تضمین حداقل قیمت، نقدشوندگی اوراق سلف سنگ آهن دانه بندی شده را قبل از سررسید تعهد نموده است و اوراق سلف را طی عمر اوراق با نرخ ۲۳ درصد روزشمار سالانه به علاوه قیمت اوراق در عرضه اولیه بازخرد خواهد نمود.
کارمزد خرید و فروش اوراق	بر اساس مصوبه هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار
سررسید و شرایط تحویل	
سررسید قرارداد (اوراق)	یک سال پس از تاریخ عرضه اولیه
تاریخ ارائه درخواست تحویل فیزیکی	دو ماه قبل از سررسید قرارداد
دوره تحویل	دوره سه ماهه پس از سررسید قرارداد
مکان تحویل	FOB بندرعباس
نحوه تسویه در سررسید	مطابق شرایط فصل ۳ امیدنامه، دارنده اوراق در سررسید امکان تحویل فیزیکی دارایی و یا تسویه به صورت نقدی را دارا میباشند.
حداقل اوراق جهت تسویه فیزیکی	معادل ۵۰,۰۰۰ تن
شرایط لازم جهت تحویل فیزیکی کالا	مطابق شرایط فصل ۳ امیدنامه
خسارت ناشی از عدم تحویل دارایی	مطابق شرایط فصل ۳ امیدنامه
ارکان عرضه	
تولیدکننده و عرضه‌کننده	 شرکت معدنی و صنعتی گلگهر (فصل ۵)
مشاور پذیرش	 شرکت تأمین سرمایه امید (فصل ۵)
متعهد خرید در عرضه اولیه	 شرکت تأمین سرمایه امید
بازارگردان	 شرکت تأمین سرمایه امید
عامل عرضه	کارگزاری‌های دارای مجوز معاملات سلف موازی استاندارد

مشخصات قرارداد سلف موازی استاندارد سنگ آهن دانه بندی شده	
محل انجام معاملات	بورس کالای ایران
اطلاع رسانی	اطلاعی‌های مرتبط با اوراق سلف سنگ آهن دانه‌بندی شده در پایگاه رسمی شرکت معدنی و صنعتی گلگهر به نشانی www.gcg.ir سازمان بورس و اوراق بهادار به نشانی: www.sena.ir ، شرکت بورس کالای ایران www.ime.co.ir و شرکت تأمین سرمایه امید به نشانی www.salafomidib.com درج خواهد شد. در ضمن سامانه www.salaf.ir آماده دریافت نظرات و پاسخ به پرسش‌های احتمالی سرمایه‌گذاران می‌باشد.
نکات مهم	مبنای قیمت سنگ آهن دانه‌بندی شده در کل دوره عرضه اولیه بر اساس قیمت اعلامی در اطلاعی‌ه عرضه اولیه خواهد بود و تغییری در قیمت‌ها لحاظ نخواهد شد. در مهلت عرضه اولیه و ۱۰ روز پس از آن امکان فروش یا بازخرید اوراق سلف سنگ آهن دانه‌بندی شده وجود ندارد و از آن تاریخ به بعد دارندگان اوراق سلف می‌توانند نزد کارگزاران بورس کالا بر اساس شرایط اعلامی در امیدنامه نسبت به فروش اوراق خود اقدام نمایند. در صورتی که تاریخ‌های اعلامی در امیدنامه جزء تعطیلات رسمی جمهوری اسلامی ایران باشد، روز کاری بعد از آن ملاک عمل خواهد بود.

تذکر مهم ۱: با توجه به اینکه قیمت سنگ آهن دانه‌بندی شده در دوره عرضه اولیه بر اساس قیمت جهانی سنگ آهن دانه‌بندی شده یک روز قبل از عرضه اولیه در سایت مرجع www.Umetal.com مشخص می‌گردد، اعداد این امیدنامه فرضی است و به منظور آشنایی سرمایه‌گذاران علاقه‌مند به خرید اوراق سلف سنگ آهن دانه‌بندی شده ارائه گردیده است. تاریخ‌ها و قیمت‌های نهایی بر اساس اعداد و ارقام واقعی و قطعی در اطلاعی‌ه عرضه درج خواهد گردید.

تذکر مهم ۲: به استناد تبصره ۲ ماده ۱۳ دستورالعمل معاملات کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا در بورس کالای ایران مصوب ۱۳۸۹/۰۷/۰۵ شورای عالی بورس و اوراق بهادار، اطلاعات منتشره در قالب امیدنامه جزء لاینفک اطلاعی‌ه عرضه است.

۳. صدور کد شناسه بورس

مشتریان حقیقی و حقوقی جهت فعالیت در این بازار در ابتدا می‌بایست از میان کارگزاران مجاز برای معاملات سلف موازی، که لیست کامل آن‌ها در انتهای این جزوه آموزشی و همچنین پورتال شرکت به آدرس www.ime.co.ir درج شده است، یک کارگزار را انتخاب نموده و اقدام به دریافت کد معاملاتی عام نمایند. به منظور دریافت کد معاملاتی عام برای مشتریان حقیقی ارائه مدارک ذیل ضروری می‌باشد:

۱. تکمیل فرم درخواست کد مشتری که به تایید کارگزار رسیده باشد
 ۲. تصویر شناسنامه و کارت ملی که توسط کارگزار برابر اصل شده باشد
 ۳. نشانی کامل اقامت شامل کد پستی و شماره تلفن مشتری
 ۴. نشانی کامل محل کار
 ۵. تصویر مجوزهای فعالیت به همراه اسناد مربوط به فعالیت
 ۶. سایر موارد به تشخیص کمیته پذیرش مشتری
- مشتریان حقوقی جهت دریافت کد معاملاتی عام می‌بایست مدارک ذیل را ارائه نمایند:
۱. تکمیل فرم درخواست کد مشتری که به تایید کارگزار رسیده باشد
 ۲. مدارک ثبت شرکت از جمله اساسنامه شرکت
 ۳. کپی روزنامه رسمی آخرین تغییرات شرکت
 ۴. معرفی دارندگان امضای مجاز
 ۵. کپی شناسنامه و کارت ملی صاحبان امضای مجاز و کلیه اعضای هیئت مدیره و مدیرعامل
 ۶. صورت‌های مالی آخرین دوره مالی شرکت به همراه گزارش حسابرس رسمی و بازرس قانونی
 ۷. مجوزهای دریافتی جهت فعالیت شرکت
 ۸. کد اقتصادی و اظهارنامه مالیاتی

۹. سایر موارد به تشخیص کمیته پذیرش مشتری

۴. فرآیند انجام معاملات

معاملات قراردادهای سلف موازی در دو مرحله "عرضه اولیه" و "معاملات ثانویه" صورت می‌پذیرد. بدین معنی که عرضه‌کننده در مرحله "عرضه اولیه" کل دارایی پایه را در قالب عرضه گسترده به خریداران عرضه می‌کند که طی این معاملات گواهی سلف موازی به خریداران منتقل شده و بر اساس این گواهی، خریداران تحویل دارایی پایه را به عرضه‌کننده حواله می‌کنند و عرضه‌کننده متعهد به تحویل دارایی پایه براساس حواله مذکور پس از پایان دوره معاملاتی معاملات ثانویه به خریداران نهایی خواهد بود.

پس از عرضه اولیه، معاملات وارد مرحله "معاملات ثانویه" می‌شود که طی آن مشتریانی که قبلاً در عرضه اولیه اقدام به خرید دارایی گواهی سلف استاندارد نموده‌اند می‌توانند در نقش فروشنده، اقدام به فروش آن نمایند. بدین ترتیب ترکیب خریداران تا آخرین روز دوره معاملاتی تغییر می‌کند تا خریداران نهایی جهت تحویل دارایی پایه از عرضه‌کننده مشخص گردند.

۴-۱- عرضه اولیه

عرضه اولیه قراردادهای سلف موازی چند روز قبل از عرضه (بسته به نوع دارایی پایه) از طریق سایت رسمی شرکت بورس کالای ایران به اطلاع رسانی می‌شود.

طبق دستورالعمل اجرایی معاملات سلف استاندارد در بورس کالای ایران، قراردادهای سلف موازی به یکی از روش‌های زیر عرضه اولیه می‌شوند:

- ✓ عرضه اولیه به روش حراج حضوری
- ✓ عرضه اولیه به روش گشایش
- ✓ عرضه اولیه به روش عرضه گسترده با قیمت ثابت

سلف موازی استاندارد سنگ آهن

۲۰

عرضه اولیه در معاملات سلف موازی سنگ آهن به صورت عرضه گسترده خواهد بود.

۱-۱-۴- نحوه انجام معاملات عرضه اولیه در قالب عرضه گسترده

۱. طبق دستور العمل اجرایی معاملات سلف استاندارد در بورس کالای ایران عرضه اولیه به روش عرضه گسترده با قیمت ثابت به شرح زیر است:
 ۱. کارگزار عرضه‌کننده موظف است اطلاعیه عرضه اولیه و مستندات پیوست آن را حداکثر تا ۱۰ روز کاری قبل از عرضه به بورس ارائه نماید. بورس موظف است پس از بررسی رعایت مقررات مربوطه، مراتب موافقت یا عدم موافقت خود را حداکثر تا ۳ روز کاری بعد به کارگزار عرضه‌کننده و اتاق پایاپای اعلام نماید.
 ۲. کارگزار عرضه‌کننده موظف است پس از اخذ موافقت‌نامه بورس در خصوص عرضه، جهت ثبت و سپرده‌گذاری قراردادهای سلف استاندارد، مستندات زیر را حداکثر تا ۶ روز کاری قبل از عرضه به اتاق پایاپای ارائه نماید. در صورتی که مستندات و مدارک موضوع این بند طی مهلت مقرر و بصورت کامل به اتاق پایاپای ارائه شود، اتاق پایاپای موظف است پس از بررسی رعایت ضوابط مربوط به تعهدات، تضامین و سایر مقررات مربوطه، مراتب موافقت یا عدم موافقت خود را حداکثر تا ۲ روز کاری بعد به کارگزار عرضه‌کننده و بورس اعلام نماید.
- ۱-۲- تضامین و سپرده‌های مورد نیاز جهت عرضه کالا طبق ضوابط تضمین مصوب هیئت مدیره شرکت
- ۲-۲- تضامین مربوط به بازارگردانی قراردادها؛ حسب مورد
- ۳-۲- اطلاعیه عرضه اولیه که به تایید بورس رسیده است.
۴. بورس اطلاعیه عرضه اولیه قراردادهای سلف استاندارد را که مشتمل بر موارد زیر است حداکثر تا ۲ روز کاری پیش از عرضه اولیه از طریق سایت رسمی خود منتشر می‌نماید:

۱-۳- مشخصات قرارداد سلف استاندارد

۲-۳- تاریخ شروع و پایان دوره عرضه اولیه

۳-۳- قیمت ثابت عرضه اولیه

۴-۳- تاریخ گشایش نماد معاملاتی مربوط به قرارداد سلف استاندارد در

بورس

۳-۵- عاملین عرضه شامل شبکه کارگزاری و یا شبکه بانکی

۵. ایجاد و تکمیل فایل دارایی مشتریان براساس نتایج عرضه اولیه

۶. گشایش نماد معاملاتی قرارداد سلف استاندارد از طریق حراج تک‌قیمتی، ۱۰

روز کاری پس از پایان عرضه اولیه

۲-۱-۴- مهلت تسویه در عرضه اولیه

تسویه معاملات براساس مقررات بورس کالای ایران انجام می‌شود در صورتی که تسویه معاملات طی مهلت تسویه انجام نشود، خریدار ۷ روز تقویمی پس از مهلت تسویه فرصت دارد تا با پرداخت ۲۵٪ درصد ارزش معامله به ازای هر روز تقویمی به عنوان جریمه تاخیر در تسویه، قرارداد مذکور را تسویه نماید.

مبلغ تسویه برابر مجموع ارزش معاملات مشتری به علاوه کارمزدهای معاملاتی و با احتساب مالیات بر ارزش افزوده می‌باشد.

۲-۴- معاملات ثانویه

۱۰ روز کاری پس از پایان عرضه اولیه، نماد معاملاتی قرارداد سلف موازی گشایش می‌یابد دوره معاملاتی قرارداد بر اساس اطلاعیه مشخصات قرارداد سلف موازی استاندارد سنگ آهن دانه‌بندی شده می‌باشد.

معاملات ثانویه در دوره معاملاتی، از ساعت ۱۰ تا ۱۴ روزهای شنبه تا پنجشنبه قابل معامله می‌باشد. تابلو معاملات سلف موازی از طریق سایت رسمی بورس کالا به نشانی

سلف موازی استاندارد سنگ آهن

۲۲

www.ime.co.ir در دسترس خواهد بود.

۱-۲-۴- نحوه انجام معاملات طی دوره

مراحل انجام معاملات طی دوره به شرح زیر می‌باشد:

۱. دوره پیش‌گشایش

دوره‌ای است که در آن امکان ثبت، تغییر و حذف سفارش وجود دارد ولی سفارشات اجرا نمی‌شود. در این مرحله، کارگزاران قیمت‌های پیشنهادی مشتریان را با در نظر گرفتن حد نوسان قیمت روزانه، در سامانه معاملاتی وارد می‌نمایند. (لازم به ذکر است در اولین روز گشایش یک نماد معاملاتی، مرحله پیش‌گشایش بدون حد نوسان روزانه انجام خواهد گرفت.)

۲. دوره حراج تک قیمتی

پس از دوره پیش‌گشایش جهت کشف یک نرخ، برای اجرای سفارشات ثبت شده و شروع حراج پیوسته انجام می‌شود. در مرحله حراج تک قیمتی، از بین قیمت سفارشات وارده، قیمتی که در آن بیشترین حجم معامله امکان‌پذیر است کشف شده و از آن پس معاملات با حراج پیوسته ادامه می‌یابد.

۳. دوره حراج پیوسته

حراجی است که پس از دوره گشایش آغاز و تا پایان جلسه معاملات ادامه می‌یابد. در این مرحله به محض تطبیق قیمت سفارش‌های وارد شده به سامانه معاملاتی، معامله انجام می‌شود.

۴. دوره پایانی معاملات

پنج دقیقه پایانی معاملات است که بازار با آن پایان می‌یابد و طی آن ورود سفارش جدید و یا حذف سفارشات امکان‌پذیر نمی‌باشد و صرفاً سفارشات که با تغییر قیمت، شرایط برابری قیمت خرید و فروش را احراز می‌کنند، در این دوره اجرا می‌شوند.

۵. بسته شدن جلسه معاملاتی

لحظه پایانی ساعت معاملاتی یک جلسه معاملات روزانه می‌باشد که پس از آن محاسبات مربوط به تسویه انجام و طی یک گزارش به کارگزاران اعلام می‌گردد. با بسته شدن جلسه معاملاتی قیمت پایانی محاسبه می‌گردد.

۱-۲-۵- قیمت پایانی

قیمتی است که در پایان هر جلسه معاملاتی توسط بورس محاسبه و اعلام می‌گردد. این قیمت مبنای حد نوسان روزانه جلسه معاملاتی بعد خواهد بود. قیمت پایانی به روش زیر محاسبه می‌گردد:

- ✓ در صورت انجام معامله طی آن جلسه معاملات، میانگین وزنی قیمت معاملات انجام شده به عنوان قیمت پایانی آن روز تعیین می‌شود.
- ✓ در صورت عدم انجام معامله طی آن جلسه معاملات، قیمت پایانی براساس روش محاسبه قیمت تئوریک مصوب هیئت پذیرش تعیین می‌شود.
- ✓

۲-۲-۵- تسویه معاملات طی دوره

مبلغ تسویه برابر مجموع ارزش معامله به انضمام کارمزد معاملاتی خواهد بود. معاملات طی دوره معاف از مالیات بر ارزش افزوده می‌باشد.
در صورت عدم تسویه در طی مهلت مقرر، بورس مبلغ مورد نیاز را از تضامین کارگزاری

تامین می نماید.

۱. مالیات

طبق مصوبه شورای عالی بورس مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۱۶ معاملات طی دوره سلف موازی معاف از مالیات می‌باشد. لازم به ذکر است معاملات انجام شده اگر توسط خریدار نهایی به تحویل منجر شود مالیات بر ارزش افزوده در هنگام تحویل توسط خریدار نهایی پرداخت خواهد شد.

۲. تحویل

دوره تحویل کالای موضوع قراردادهای سلف استاندارد به شرح ذیل می‌باشد:
دوره تحویل سنگ آهن دانه‌بندی شده طبق مشخصات قرارداد سلف موازی استاندارد یک دوره ۳ ماه پس از سررسید قرارداد می‌باشد. به عنوان مثال در قرارداد سلف موازی استاندارد سنگ آهن دانه‌بندی شده گل گهر سررسید خرداد ۹۳ از اول تیر ۹۳ تا ۳۱ شهریور ۹۳ می‌باشد.

۶. اختیار خرید و فروش تبعی

در این نوع قرارداد از اختیار خرید تبعی و اختیار فروش تبعی استفاده خواهد شد.

۱. اختیار خرید تبعی: در سررسید عرضه کننده اختیار خرید مقدار مشخصی از دارایی پایه را بر اساس ۳۰ درصد در سررسید مازاد بر قیمت عرضه اولیه (قیمت اعمال) را در تاریخ سررسید خواهد داشت.
 ۲. اختیار فروش تبعی: در سررسید خریدار اختیار فروش مقدار مشخصی از دارایی پایه را بر اساس ۲۵/۵ درصد در سررسید مازاد بر قیمت عرضه اولیه (قیمت اعمال) را در تاریخ سررسید خواهد داشت.
- در صورتی که قیمت قرارداد سنگ آهن دانه‌بندی شده بر اساس قیمت‌های مندرج در سامانه معاملات شرکت بورس کالای ایران در سررسید کمتر از ($1/255 \times$ قیمت پایه

۲۵

شرکت بورس کالای ایران (سهامی عام)

در عرضه اولیه) باشد سرمایه‌گذاران می‌توانند از اختیار فروش استفاده نموده و نسبت به فروش قرارداد به قیمت (۱/۲۵۵× قیمت پایه در عرضه اولیه) به شرکت معدنی و صنعتی گل‌گهر اقدام نمایند. بدین ترتیب بازدهی اوراق سلف ریالی طی ۱ سال حداقل ۲۵/۵ درصد خواهد بود.

در صورتی که قیمت قرارداد سنگ آهن دانه‌بندی شده بر اساس قیمت‌های مندرج در سامانه معاملات شرکت بورس کالای ایران در سررسید بیشتر از (۱/۳× قیمت پایه در عرضه اولیه) باشد شرکت معدنی و صنعتی گل‌گهر می‌تواند از اختیار خرید استفاده نموده و نسبت به خرید قرارداد سنگ آهن به قیمت (۱/۳× قیمت پایه در عرضه اولیه) از دارندگان اوراق اقدام نماید. در این حالت قیمت تسویه ۱۳۰ درصد قیمت عرضه اولیه خواهد بود. بدین ترتیب بازدهی اوراق سلف طی ۱ سال حداکثر ۳۰ درصد می‌باشد.

پیوست شماره ۶

اقرارنامه و بیانیه ریسک معاملات قراردادهای سلف موازی استاندارد در بورس انرژی
"قرارداد فیما بین کارگزار و مشتری"

این اقرارنامه و بیانیه با توجه به آگاهی و اطلاع مشتریان از مقررات و خصوصیات معاملات قراردادهای سلف موازی استاندارد برای مشتریان محترم تنظیم گردیده است.

با توجه به وجود برخی از ریسک‌ها در معاملات قراردادهای سلف موازی استاندارد، مشتری اذعان می‌نماید که با اطلاع دقیق و آگاهی کافی در مورد نحوه انجام این گونه معاملات و دارا بودن شرایط و منابع مالی مناسب، نسبت به انجام این نوع معامله اقدام می‌نماید. همچنین مشتری اقرار می‌نماید:

- ۱- در معاملات قرارداد سلف موازی استاندارد پرداخت بخشی از ثمن معامله یا تمامی آن بر اساس مشخصات قرارداد (مصوب هیئت پذیرش بورس انرژی) توسط مشتری خریدار پیش از انجام معامله الزامی می‌باشد. مشتری مسئول هرگونه ضرر و زیان ناشی از عدم پرداخت وجه مزبور و در صورت ارائه سفارش بدون رعایت این موضوع بورس و کارگزاری مسئولیتی نخواهند داشت.
 - ۲- چنانچه در مشخصات قرارداد سلف موازی استاندارد امکان تسویه نقدی از سوی عرضه کننده پذیرفته شده باشد، عرضه کننده می‌بایست در سررسید براساس ارزش روز قرارداد اقدام به تسویه نقدی یا خریداران قراردادهای سلف موازی استاندارد نماید. لازم به ذکر است نوسان ارزش قراردادهای سلف موازی استاندارد در طول دوره معاملاتی، جزء ذاتی این نوع قراردادها محسوب می‌شود که می‌تواند منجر به افزایش هزینه تأمین مالی عرضه کنندگان این نوع قراردادها در بورس انرژی گردد.
 - ۳- شرکت کارگزاری موظف است دستور یا سفارش مشتری را عیناً اجرا نماید و چنانچه تحت شرایط خارج از اراده از قبیل اختلالات در سیستم‌های مخابراتی، الکترونیکی و غیره اجرای سفارشات مشتری قابل انجام نباشد، هیچگونه تعهد و تضمینی بابت اجرای سفارش مذکور متوجه شرکت کارگزاری و بورس انرژی نخواهد شد.
 - ۴- رعایت کلیه محدودیت‌های خرید و فروش که در قالب کدهای خاص توسط بورس اعلام و در مشخصات قرارداد ذکر می‌شود توسط هریک از مشتریان الزامی می‌باشد و در صورت اجرای سفارش خرید و فروش بدون رعایت این محدودیت، مشتری و شرکت کارگزاری مسئول جبران ضرر و زیان ناشی از ابطال احتمالی این معاملات خواهند بود و مسئولیتی در این زمینه متوجه بورس انرژی نخواهد بود.
 - ۵- مشتری از تمامی اطلاعات مربوط به شرایط قرارداد که بورس انرژی اعلام می‌نماید، آگاهی کامل دارد و کارگزار مسئول ادعای عدم اطلاع و فقدان آگاهی دقیق مشتری از شرایط بازار نخواهد بود.
 - ۶- مشتری قبل از شروع معامله از نرخ کارمزد و سایر هزینه‌های مربوط به معامله اطلاع کامل دارد و این هزینه‌ها در صورت حساب وی منظور خواهد شد.
 - ۷- انجام معاملات به صورت الکترونیکی توسط سامانه معاملاتی بورس انرژی انجام می‌پذیرد. در صورت بروز اختلال در سامانه معاملاتی، سفارش مورد درخواست مشتری ممکن است اجرا نشود که در این صورت هیچگونه مسئولیتی متوجه بورس انرژی و کارگزار نخواهد بود.
 - ۸- مراتب بالا جنبه حصری ندارد، این اقرارنامه و بیانیه شامل تمامی مصادیق پیش بینی نشده‌ای که به هر نحو مربوط به قراردادهای سلف موازی استاندارد باشند، خواهد بود.
- به موجب این سند، اینجانب/ این شرکت بیانیه و اقرارنامه ریسک معاملات قراردادهای سلف موازی استاندارد را دریافت و مطالعه نموده و ضمن اعلام اطلاع از کلیه مقررات و خصوصیات معاملاتی و ریسک‌هایی که در آن متصور بوده و یا احتمال وقوع دارند و نیز با شناخت و درک کامل از ماهیت امر و شرایط و مقررات مربوطه، مراتب را تأیید می‌نماید و ملتزم به اجراء و رعایت آن می‌گردد.

مشخصات کارگزاری:

مشخصات مشتری:

نام و امضاء کارگزار:

نام و امضاء (دارنده/دارندگان مجاز و تعهدآور) مشتری: